

Kje dobiti sredstva
za zimsko pomoč?

Vsaka vojna prinaša večini ljudi nesrečo in uničenje oziroma popolno izpremembo do-
tedanjega življenja; drugim zopet dodeli voj-
ni čas blagostanje, ki si ga pa po večini
pridobijo na račun gospodarsko slabših, rev-
nih slojev.

Pojav vojnih dobičkarjev je nastopil v
prvi svetovni vojni — še v večji meri se ka-
že sedaj. Tem vojnim dobičkarjem se ka-
že smiliti trpin, ki ne more preživljati niti sebe
in svoje družine. Vojni konjunkturist ne vidi
okoli sebe propadajoče delavske in druge,
danes zlasti kmetijske mladine, ne sliši stoka
mater in ne občuti nejevolje mož, ki ne mo-
rejo nuditi niti sebi niti otrokom ali ženi
najpotrebnejšega, to je hrane, kljub temu da
se ves dan trudijo in pehajo za zasluž-
kom. V sedanji vojni vihri se je delavcu pri-
družil v nesreči tudi podeželski kmetič člo-
vek. Pregnan izpod domačega krova tava po
mestu in s skrbjo gleda v bodočnost, ki se
mu prikazuje v temnih obrisih.

Hvalevredno akcijo pomoči za to množico
bednih je začel g. predsednik Pokrajinske
uprave.

Po časopisu je razglasil, da potrebuje
za letošnjo zimsko pomoč znesek 8 milijonov.
Brall smo članek, v katerem je bilo govora
o 10 milijonih. V tem članku je misel, naj
prispevajo večje zneske socialni zavodi, ki
že itak služijo za pomoč delavcem in name-
ščencem. Borza dela je ustanova, ki ima iz-
ključno nalogo, da podpira delavstvo in na-
meščanstvo v brezposelnosti, dočim služi Po-
krajinski zavod drugim namenom. Bolnišče
blagajne so itak pasivne ter bi bilo želeli,
da bi dajale obolelim zavarovancem večjo
pomoč, dočim naj bi Blagajna za rodbinske
doklade povila redne mesečne doklade, ter
bi s tem po svoje pomagala.

Iz naslova tega članka je pa razvidno, da
je njegov namen pokazati, kje naj g. pred-
sednik Pokrajinske uprave poteka. Prepričan
sem, da bi popolnoma uspel — seveda pa
se ne bi smeli pri tem ozirati ne na levo in
ne na desno.

Zavarovalnice so v pretežni večini
zaslužile precejšnje zneske v sedanjem času.
Kmet je svoječasno plačeval požarne premije
in premije za primer tatvine. Mesečne pre-
mije so se v predvojnem času plačevale v
redni ter so se prispevki vključili v rezervne
sklade.

Koliko kmetijskih poslopij je bilo samo v
naši pokrajini v sedanjem času požganih in
uničenih — koliko so pa zavarovalnice izpla-
čale zavarovalnic? Mislim, da zelo malo, ker
so se izgovarjale, da so požari nastali zaradi
vojnih razmer, ter ni zavarovalnice dolžna po-
vrnil škodo. A ko je kmet plačeval požarne
premije, pa najbrž zavarovalnica ni nikdar
opozorila na to. Koliko so zavarovalnice do-
bile premij za transportna zavarovanja, kate-
ri premije so zelo visoke — pa niso nič-
sar izplačale!

Ali ne bi bilo pravično, da bi zavaroval-
nice izplačale za zimsko pomoč vsaj 10%
onih zneskov, katere bi v rednih časih mo-
rale izplačati oškodovancem — saj jim bo
ostalo še vedno 90% v njihovih rezervah.

Bančni in drugi denarni zavodi.
Vodstvo teh zavodov kakor tudi zavarovalni-
čno vedno zatrjuje, da preživljajo zavodi največjo
krizo — pa kljub tej krizi še vedno izplaču-
jejo delničarjem letno dividendo. Dokler iz-
plačuje zavod dividendo, se ni krize.

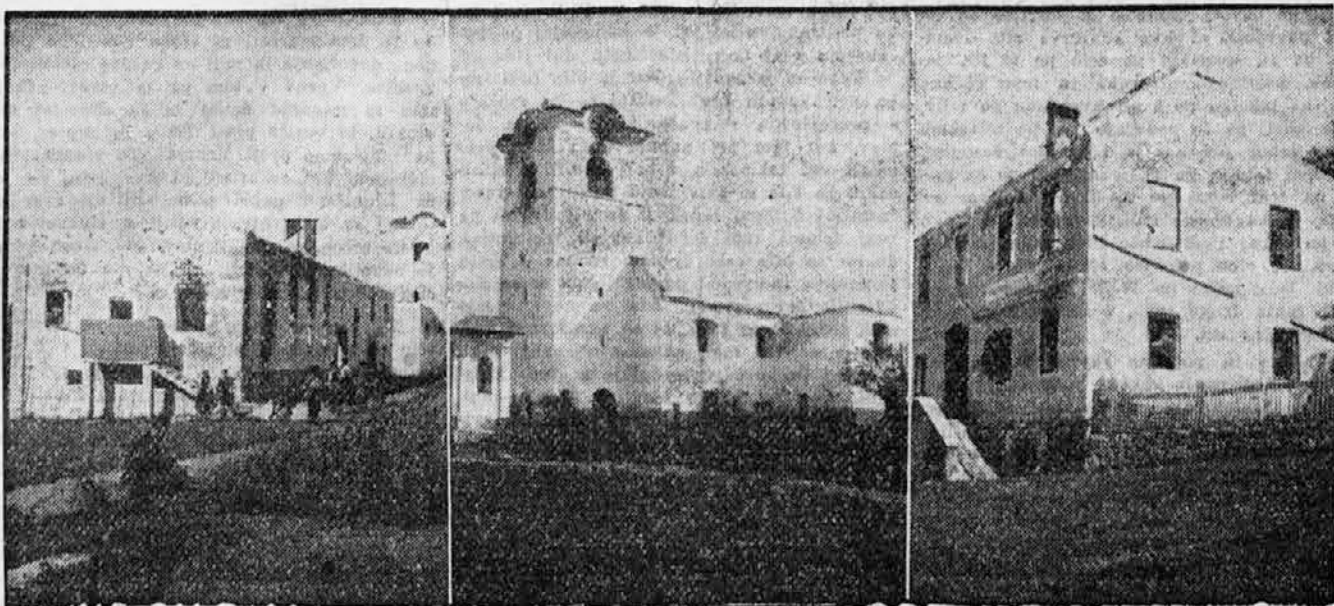
Denarni zavodi prejmayo za posojila po
8-10% obresti, dočim plačujejo vlagateljem
1-3% obresti. Res je, da se morajo kriti vsi
režijski stroški, ki tudi niso malenkostni; res
je, da se zaslužek pri denarnih zavodih ne
giblje v onih številkah kakor v dobi od leta
1920-1933, pa vendar ima vsak zavod dovolj
možnosti, da izdatno pripomore k omiljenju
sedanje bede.

Ako bi določili, da mora od vsakega pa-
sivnega računa pri denarnem zavodu, ki pre-
sega znesek 10.000, vlagatelj odstopiti za
zimsko pomoč 25% kapitaliziranih obresti,
sem prepričan, da bi akcija zimske pomoči
zaznamovala lep uspeh, dočim posameznik
ne bi trpel prav velike izgube. Denarni za-
vodi sami pa naj prispevajo za zimsko po-
moč vsaj 10% obrestne razlike med obre-
stovanjem aktivnim in pasivnim računi. Lahko
bi tudi dodali, da mora vsak zavod prispe-
vati za zimsko pomoč 10% del izkazane
dobička za leto 1942.

Industrijska podjetja. V Ljubljani
imamo razna industrijska podjetja, ki delajo
s precejšnjim dobičkom. Ako pomislimo le na
to, po katerih cenah so prodajala izdelke,
narejene iz zalog pred 1. aprilom 1941, bo
jasno tudi laiku, da niso imela izgube, tem-
več dobiček, ter so pribitke knjižila ali na
rezervne sklade, ali go ga dala za adaptaci-
jske dela. Del dobička pa so prejeli delni-
čarji in odborniki v obliki dividend, nagrad,
sejnin itd. Naj navedem ne nekaj večjih in-
dustrijskih podjetij. Trbov. premog. družba,
»Saturnus«, pivovarna Union, Tovarna za klet,
Kemitsna tovarna, Družbene papirnice Vevče,
Stora, Vidmar Stane, Medic — tovarna barv,
Družbene opkekarne, Splošna stavbna družba,
Hrovat et Co, tovarna olja; Šumi-Hribar, razne
tiskarne itd. Ako bi določili tem industrijam,
naj dajo le 15% od povprečnega dobička
zadnjih 3 let, bi dobili lep znesek za zimsko
pomoč.

Trgovci-grosisti. Kar je omenjeno
za industrijska podjetja — volja še v večji
meri za trgovce — na debelo. Samo nekaj
imen: Šarabon, Jelačin, Gregor, Verlič, Go-
spodarska zveza, Kmetijska družba, Prevod,
I. C. Mayer, Souvan, Urbanc, Šalamun & Lam-
pe, Prelog, Krisper, Verovšek, Zalta, vinski
veletrgovci, trgovci z lesom itd. itd.

Med obrtniki delajo največje dobičke
gostilničarji, recimo n. pr.: Union, »Kolovrat«,
Miklič, »Sokol«, »Katrca«, »Tobenbirt«, Figovec,
Slamič, »Šestica«, Marencič, Perles, Habjan,
Košak, Kramar, Daj Dam itd., itd. Koliko za-

Kirche, Schule, Kulturheim — drei wichtigsten Kriegsziele der OF. Bilder von der Befreiungsarbeit der slowenischen Kommu-
nisten in Ajdovce am 11. Dezember 1942. — Cerkev, šola, prosvetni dom — trije najvažnejši vojni cilji OF. Slike o osvobodilnem
delu slovenskih komunistov na Ajdovcu 11. decembra 1942.

Ivan. Cankar nam govori
ob petindvajseti obletnici svoje smrti

Danes poteka pet in dvajset let, kar je
svojo romarsko zemeljsko pot sklenil Ivan
Cankar, veliki genij naše književnosti. Za
ta jubilej, kar smo ga izgubili, bi se
njegovemu spominu ne bi mogli oddolžiti
boljše, kakor da s kratkim izborom iz nje-
govega ogromnega pisateljskega dela doka-
žemo, da ima Cankar svojemu ljudstvu tudi
še danes nekaj povedati.

Te njegove misli, pisane pred tridesetimi
in petdesetimi leti, so take, kakor da bi pi-
satelj bolečino svojega naroda doživljal dan-
es. V njih so resnica, tolažba in bodilo
— to je, največ, kar more pisatelj svojemu
ljudstvu dati.

»Iz vseh slovenskih krajev so se bili
zbrali v pisano procesijo. Šli so globoko
upognjeni, trudni, prašni, blatni do pasu,
kakor poslednji popotniki, namenjeni v do-
lino Jozefat. Največ je bilo starcev in stark,
ni tudi otroci — so bili med njimi in celo
lepa dekleta je videl Karent. Stopali so vz-
stajajo, par za parom, lesen križ se je majal
pred njimi. Po zeleni slovenski deželi se je
razlegala tista stara pesem, kakor klic brid-
kosti in hrepenenja:

Marija k Tebi uboge reve
mi zapuščenki vpijemol!

Razlegla se je pesem prav do neba hri-
pavo in žalostno ter je vzdihovaje ugasnila
nad požetim poljem.

»Človek roma po slovenskih deželah, ma-
lodušen sklonje glavo in žalostno je njegovo
srce. Narod, enkrat blagoslovljen, devedrat
obsojen, kakor si živel, kaj si doživel? Toja
dolga povest je povest o siromaku betežnem,
ki vataja, a vstati ne more. Kolikor je do-
lin in kotlin po teh lepih deželah, ne dr-
žale bi vse tiste krvi, ki je bila to prelita;
in koliko jo bo še prelilo! Peska ti je nauk
della, palica ti ga je vtepal. Suvall so to
od vseh strani, očmi in mačehe, botri in
botree. Časih si zajokal, časih si omahnil,
ves truden, časih pa si tudi planil. Ali ko-
maj si planil, so te podrl na tla, zvezali
so te še tesneje in celo usta so ti zaklenili.
V curkih je tekla kri iz tvojih žil, napojila
je zemljo za več klaster globoke; zato je ta
zemlja rodila, in kadar si jedel sužnji kruh,
si jedel sam svoje meso in plj svojo kri.

Močan si, o slovenski narod! Tisoč in pet
sto let krvavih, izkrvavel nisi! Narod meh-
kužnik bi dušo izdihnil, še svede bi mu ne
žgali, še bil bi mu ne peli — ti pa, tisoč-

služijo samo pri razliki med nakupno in pro-
dajno ceno vin in jedi!

V drugi vrsti vojnih dobičkarjev so me-
sarji. Imen ni treba navajati, ker jih ljudstvo
predobro pozna. Vem za mesarja, ki si je v
sedanjih hudih časih docela preuredil hišo in
luksozno opremil mesnico — menda ne iz
izgube!

Tudi o pekovskih, čevljarskih in ostalih
obrnihkih bi lahko trdili, da so si marsikateri
pomnožili premoženje v sedanji vojni, dočim
uradnik in delavec z rodbino iz dneva v dan
hira.

Še ena vrsta ljudi je v sedanjih časih za-
bogatela in to so tisti ljudje, ki imajo sta-
novanjske hiše. Marsikateri je »pislirala«
svoj denar v nepremičnine že pred vojno, večina
pa med vojno. Imel je več zaupanja v stalno
vrednost nepremičnin kakor v denar. Pri za-
menjavi dinarja v liro smo videli, da je de-
nar izgubil na kupni prometni vrednosti.

Zato bi bilo pravilno, da dajo tudi hišni
posesniki svoj obulov za zimsko pomoč. Pra-
vično bi bilo, da so tega »prostovoljnega«
prispevka oproščeni le oni mali hišni pose-
sniki, ki ne dobe mesečne najemnine več ko
1000 lir, dočim naj ostalim oblast priporoči,
da prispevajo vsaj polovico enomesečne na-
jemnine za zimsko pomoč.

Mislim, da bi po tem predlogu lahko zbral
odbor za zimsko pomoč samo v Ljubljani do-
ločene milijone v najkrajšem času. Prispevke
naj plačajo imovitejši sloji, zlasti tisti, ki
imajo koristi od vojne; delavca in nameščen-
ca ne bo potreba posebej opozarjati na nje-
govo dolžnost, saj je itak znano, da soraz-
merno res največ daruje za sotrpina — mali
človek.

krat ranjen, v trpljenju utrjen, ti komaj
zmaješ z rameni pod težko sovražno pestjo
in praviš: »Nikartel! Ta burka je stara že
tisoč let!«

»Deseti brat, ta edini med vsemi, je pri-
šel praznovat sedmino. Opustošen je bil dom,
v prazni izbi je močno dišalo po smrti. Od-
nesli so bili vse, tudi žebje so bili porvali
iz zida in še s tako neamitljenjo silo, da se
je razsul omet po tleh. Bele lise na sivih
stenah so kazale, kje so visele nekoč polobe
in kje je stala materina postelja. Najbolj
zamalo se je zdela desetemu bratu, da so
bili sneli celo tisto ubogo desko, ki je bila
za jaslice postavljena v kot pod razpelo. In
tudi tega razpela ni več...»

»Ljudje božji, bratje, denovino sem imel
in zdravje; ko sem oboje izgubil, so izpre-
gledale moje oči in so videla, da sem imel
zdravje in domovino...»

»Leta 1848 so klicali študentje delavce:
delavci so prihiteli ter so prelili svojo kri,
zato, da so študentje postali dvorni svet-
niki.«

Gotovo Vas ne razžalim, če Vas opo-
zirim na velike nedostatke v našem politič-
nem življenju, kakaj poznate jih sami naj-
bolje. Opazili ste že lahko davno, kakšna
brezbriznost je zavladala v nas glede naj-
važnejših vprašanj, ki vzbujajo drugod du-
hove in izpodbujajo k delu in premišljeva-
nju. Kamor pogledate krog sebe, povsod o-
čična brezdelnost in leno zanašanje na vod-
nike. In ako jo ti zavozijo, ako ravna jo
narodnim zaupanjem lahkomiselno in pre-
šerno, ne zmeni se zato živa duša... Drug-
od po svetu, — kakšno življenje, kakšna
politična zrelost! Ali tu v našem mestu, tu
živimo kakor za kitajskim zidom: stari pa-
triarhalno življenje; vsakdo je srečen, da
mu ni treba imeti svoje volje in svojega
razuma.

Vi prihajate s svojim starim očitanjem;
to me zelo boli. Ali preverjen sem, da žu-
tite sami, kaj ste zagrešili in koliko je trpel
narod zaradi Vaših napak. Treba bi bilo sa-
mo priznati, da se je zavozilo in tako bi ne
bilo velikih težav, da bi se spravil voz na
pravo pot.

Zadnjič me je srečal na cesti znanec:
»Odrin je palč!« — »Je že prav, že prav.
Ampak sročje umetniške loterije še ven-
darle niso razprodane!«

To je premalo gledamo nase, premalo
mislimo nase! Ljudje so zdaj med nami —
saj jih lahko vsak dan slišite — ki bi nas
najrajši kar prodali — kar dali vbojajme.
Imenuj se dandanes v Ljubljani Slovenca,
pa boš tepen.

Treji agitator: Začemu? Začemu-uh!
Demonstrira človek zato, da demonstrira!
Vaša prokleta narodna dolžnost je, da sto-
pite vsak teden po enkrat na cesto, da tam
kričite in razsajate, da se daste do stega
premlatiti, aretirati, obsoditi v ječo in na
post, obseliti, ustreliti, razčemeriti! Vsa ke-
po ne enkrat! O Purgar! O lenoba! O gn-
loba! Za pečko sedi! Poleg mamice, ki plete
nogavico. In dnevnik bere! In dremle! Na-
mesto da bi se dal obseliti, ustreliti in raz-
čemeriti! Vsa ke teden! Po enkrat! Ubogi
narod!

Nenadoma je vztrpetal materin glas.
da me je vsega izpreletelo.

»Ni res! Ni res! Tako ni, tako ne more
biti!«

»To je le zgodba!« sem odgovoril začuden
in plah. »Morda se ni v resnici zgodilo...
pa bi se morda lahko zgodilo...«

»Ni res! Ni res!« je vzklila mati. »To
je tista tuja učenost... segla ti je v srce,
Boga ti je ukradla... Zdaj jo poznam, že
zdavnaj sem jo poznala... Bog se te
usmili!...«

Tako je rekla mati mesec dni pred svo-
jo smrtjo...

Zdaj, o mati, slišim tvoje besede, zdaj
jih razumem. In zdaj je edino, pregrešno
hrepenenje v mojem srcu; da bi bil kakor
ti, o mati, ovet na polju! Zdaj razumem tvoj
bledi strah, o mati, tvoj bleedi strah pred
sovražno tujo učenostjo!

»Tisoč ur bridkosti! Blagoslovljena brid-
kost; če bi nje ne bilo, odkod hrepenenje,
ljubezen in lepota? Če bi uboštva ne bilo,
kako bi oko spoznalo bogastvo! Preljubi
svatje, toliko smo užili nadlog in težav, da
bi v skrbih bil Bog, če bi ga terjali za vse
to bogastvo, ki smo ga v sanjah gledali!
Zato se eno kapljico na čast bridkosti, ma-
teri vseh občutkov.

»Silen je vihar, ki buči preko trpeče
zemlje, preko človeštva, tega ubogega, v kr-
čih in vročici polblaznega. Vihar ruši mesta
in vasi, pustoši dežele, da go gole in puste
kakor beraška dlan, vzdignil je valove mor-
ja, da treskajo ob najvišje bregove, poplav-
ljajo pokrajino, kjer je nekoč dimalo bogato
življenje.

Ali ta vihar ne podira le mogočnih hra-
stov, temveč ne prizaneša niti ne ponižnim
bilkam na senozihi, niti ne drobnemu, ko-
maj iz popja vzklikemu cvetju na mladikah.
Tisoč in tisoč mladih, življenja željnih in
življenja vrednih bitij padajo pred našimi
očmi v prezgodnji grob. S silnim korakom
hodi smrt po okrvavljeni zemlji in kost in
žanje brez misli in usmiljenja. Zdaj je re-
sniča, kar sem bil nekoč zapisal:

Grobovi tulijo...
Ali ne samo v strelskih jarkih — ne
samo tam žanje smrti Obilo in preobilo že-
tev je našla tudi v tihih domovih, med šti-
rnimi stenami. Tau umirajo tisoč in za neiz-
prosno boleznijo, ki se imenuje bridkost in
skrb in — glad.

Kljub vsemu, kljub temu brezdanjemu
morju krvi in morju solz — kljub vsemu ni
predznost, če pravim, da je in ostane re-
snična, kar sem bil nekoč zapisal:

»Nobena solza ni potočena zastoj, no-
bena kaplja krvi ni prelita zastoj!«

Kajti kolikor tisočev jih je padlo na bo-
jiščih, kolikor tisočev jih je umrlo doma od
vsega hudega: — ostalo jih bo še dovolj, da
se zgodi, o čemer sem trdno in verno pre-
pričan: na tem ogromnem pokopališču, na
teh od solz in krvi bogato pognojenih tleh
si bodo gradili sinovi in vnuki svetlejši,
lepši dom, ki si ga bodo uredili po svoji
iz trpljenja vzkipeli volji, vo svojem, v no-
vih spoznanjih dozorelem razumu!

To moje prepričanje, to moje zvesto za-
upanje v veselejšo našo bodočnost ni prazna
beseda, ni gola želja!

»Ker narod potrebuje v težkih časih vse
svoje sile, kliče vse in vsakogar! Če kdaj,
v teh časih je »potreba, da si zvesto pogre-
damo iz obraza v obraz, da si sežemo v ro-
ke, se strnemo v eno vrsto. — Strahopetec
je, kdor zdaj trepeče, da bi se mu ob takim
zbližanju morda ne odkrnila ta ali ona mr-
vica njegovih strankarskih načel in nje-
govega svetovnega naziranja. Prijatelj, zdaj
gre za življenje in smrt! Jaz vam in živ-
ljenje! In takrat, kadar si zagotovimo to
življenje, takrat si bomo zopet pogledali v
oči in povprašali: Kdo si? Kako misliš ti?
Ali si mi brat ali nebrat? — Zdaj pa je
vrsta ena, je prapor en sam!«

»Ta črni praznik, ki nam je dal dovolj
solza bridkosti in očičenja, nam je obeneč
dodelil posebno dragocen dar: vrnil nam je
spoznanje, ki nam je bilo v teh časih že
skoraj izgubljeno, da more obroditi sočen
sad le tisto delo, ki je bilo spočeto in izvr-
šeno v čisti poštenosti. Vsako delo, ki je
vzkliko iz kalne misli, je ob rojstvu mrtvo.

Krek je dokazal z vsem svojim življe-
njem, da je laž tista beseda o dvojni mo-
rali, temveč da je morala povsod in vselej
samo ena, doma za pečko, na širni cesti, na
razburkanem shodu, na zaupnem sestanku
in v državnem zboru. Dokazal je, da pošte-
nost ni sukinja, ki se jo da v prednji sobi
zamenjati za svetli frak sebičnosti.

Narod je kakor otrok: brez dolgega pre-
mišljanja in brez omahovanja sprevidi

Jubilej dela in žrtve

4. decembra je praznoval šestdesetletnico
polnega in napornega življenja gospod
France Kremžar, dolgoletni urednik »Slo-
vence« ter sedanji urednik »Domoljuba«.

Za njegov jubilej bo naš list prelomil
svoje načelo, da o petdeset in več letnicah
ne piše, ker pri večini takih jubilarov za
to ni drugega povoda kakor gola leta.

V šestdesetletnici g. Fr. Kremžarja pa vi-
dimo vsi, ki njega in njegovo delo pozna-
mo, jubilej velike vere, neizprosne pošte-
nja in požrtvovalnega, nesebičnega dela za
narod in njegov blagor. Odkar je Kremžar
prvi postavil pero za javno besedo — in
tega je že pol njegovega življenja dolgo —
je pri vsem svojem delu, naj bo časnikar-
skem, političnem, socialnem ali drugem,
poznal eno samo načelo in vodilo: blagor
svojega ljudstva.

Ni ga danes večjega priznanja in večje
pohvale za koga, kakor če o njem lahko
mirno in s prepričanjem zapišemo tako re-
snično.

O Francetu Kremžarju jo lahko kakor
morda o malo kom izmed naših javnih in
političnih delavcev. Da bi bil malo manj
tak, kakršen je bil; to je, da bi bil v svo-
jem dolgem in delovnem življenju mislil kaj
več nase kakor na druge, bi bilo nemara
o njem več slišati. A če bi bilo tako, bi bil
morda bolj slaven, pa manj koristen svo-
jemu ljudstvu.

O njegovem časnikarskem in političnem
delu so obilo pisali drugi. Mi bi radi v
teh kratkih vrsticah dali čast Kremžarju kot
človeku: značajnemu, doslednemu, zmeraj
neupogljivo verujočemu, ki se ob vsaki, tudi
vsakdanji življenjski malenkosti zaveda, da
so dela brez vere nič in da je vera brez
del mrtva; in pa čast žrtvam, ki jih je bilo
to njegovo šestdesetletno življenje bolj pol-
no, kakor pa javnost.

Šestdeseta obletnica rojstva — to je
čas, ko drug človek sede in gleda na tisto,
kar je naredil, in še bolj na tisto, kar je
prejel. — pada pri Kremžarju v čas, ko je
svojemu ljudstvu dal največ, kar je imel:
dva sina junaka.

Eden mu je izginil na apostolski poti
med rojaki v Srbiji, drugi je kot junaka
žrtve, kot prvi borec med svojimi borec,
zgorel v požaru, ki ga je nad slovensko do-
movino zanetil njen najstrašnejši sovražnik,
tisti, ki je Kremžarju vzel dva sina. Obe
žrtvi je Kremžar prenesel s čudovito moža-
lostjo človeka, ki ve, da je za pravo stvar
treba dati vse, tudi sebe in lastno kri.

Tedaj, ko bi bil mož takoga dela, kakor
je on, po pravici pričakoval, da bo od svo-
jega ljudstva kaj dobil — bodisi priznanje,
čas, bodisi zahvalo — še v sanjah ni vpra-
šal po tem, temveč je dal še tisto, zadnje,
kar je imel. In tisto poslednje je bilo naj-
dražje znanj in s tem je njegova žrtva tudi
za narod najdragocenejša.

Protestiramo!

Ze od 1. decembra 1941 dalje posluje v
Ljubljanski pokrajini posebna blagajna za
družinske doklade, ki si je v dvehletnem po-
slovanju nabrala lepe presežke.

Sodaj slišimo, da se delajo neki načrti
za razdelitev teh presežkov v ne vemo
kakšne fonde, ustanove itd, največ pa se
naj seveda porabi za kritje primanjkljaja
pri upravnih stroških Zavoda za socialno
zavarovanje.

To se nam zdi čudno: ali so pri social-
nem zavarovanju res najvažnejši upravnih
stroški? Ali je morda glavni namen social-
nega zavarovanja preživljati njegove usluž-
bence, dajati sejalne raznim upravnim od-
borom itd.? Mislimo, da se morajo porabiti
presežki predvsem za tak namen, za kate-
rega so bili zbrani, t. j. za delavce in na-
meščence z družinami. Če se plačajo pri-
spevki znanje, naj se zanje tudi porabijo!

Priporočamo pristojnim oblastem, da so
za to zanimajo in preprečijo porabo denar-
ja, ki je namenjen delavcem in nameščen-
cem z družinami, za druge namene, ki s
tem glavnim ciljem nimajo nič opraviti, in
protestiramo proti zahtevam, naj bi se iz
tega denarja krlji primanjkljaji raznih
ustavov, ki bolehalo zaradi preogromnega
števila osebja in zaradi birokracije!

Sporočilo
domobranskega poveljstva

Vsi, ki so se prijavili v domobranci, naj
bodo vedno pripravljani, tako da se v roku
24 ur javijo v svoje oddelce, ako bodo po-
klicani. S seboj morajo prinesiti prihr za
jelo in britje.

bistro, občuti brž, kdo mu daje in kdo mu
jemlje. Zato so vroče, naravnost iz srca pri-
vele solze od grobu moža, ki je dal svoje-
mu narodu vse in edino, kar je imel: svoje
življenje.

Jaz verujem, da bo iz te brezprimerne
preizkušnje izšlo prerodeno človeštvo! Bil bi
hinaveč in lažnjivec, če v globlin svoje
duše en veroval v svoje ideale! Nič se ne
bojmo, nič se ne strašimo dnevnega trplje-
nja, ne zakrivajmo oči pred grozotami časa
— pogumno jim glejmo v lice! Ne samo
človek, ne samo narod, tudi človeštvo se
bo vzdignilo iz močvirja, očiščeno in po-
mlajeno! V to verujemo, v to zaupajmo —
in lažje nam bo trpljenje! Kristus je zma-
gal, ko je bil na križ razpet; človeštvo je
moralo brezmejno trpeti, da si je zaslužilo
prerodjenje in trpljenje!

Jaz zaupam v to delo, zaupam v delo
vseh. In obenem trdno in zvesto zaupam v
uspešnost tega dela, zaupam v bodočnost
svojega slovenskega naroda. Za slove, pri-
jatelji, vam rečem besedo iz srca: verujmo!
Ker le v veri je moč in zmaga in odre-
šenost —

Pisma nam in vam

Dragi prijatelji »Domovci«!

Se bom pa še jaz malo oglašil, če dovolite. Kar priobčite v »Pismih nam in vam«, vse preberem, in tako zdej se vem, o čem vse se Slovenci lahko razpiše, da njegovo pismo ne roma v uredniški koš. Tole sem vam hotel povedati:

Ni še tako dolgo, kar sem v enem ljubljanskim časopisov bral med drugimi zanimivostmi tudi tisto o ameriških Indijancih. Takole nekako je bilo napisano: Tedaj, ko je Kristof Kolumb odkril Ameriko — približno pred 450 leti —, je tam živel okoli 850.000 Indijancev. Do te številke sicer niso prišli na podlagi kakšnega natančnega ljudskega štetja, pač pa le na podlagi cenitve in je zato vsaj približno zanesljiva. Pozneje se je število Indijancev še nagloje krčilo, ker so jih novi ameriški priseljenici belokožci začeli hudo preganjanje, zatirati in iztrebljati kot manj vredno ljudstvo. Proti koncu preteklega stoletja jih je bilo samo še okoli 20.000, a od tedaj je spet še poteklo celih 40 let, ko je hujšega preganjanja Indijancev, tako da nekateri še računajo s skorajšnjim njihovim izumrtjem.

Da, nekako takole je pisalo, če sem si dobro zapomnil. A zakaj, mislite, da vam to pripovedujem? Ali so mar Indijanci tako zelo pomembno plemo za nas Slovence? Ali bo mar za nas kaj bolje ali slabše, če Indijanci izumro? Mislim, da prav nič, in vprav zato sem se namenil napisati tole pismo.

Ali se vam ne zdi, gospod urednik, da bi bilo bolje, če bi se raje nekoliko popravili, kako je kaj z nami Slovenci, kakor pa da se tako strašno zanimamo za Indijance? Prejšnjega raje nekoliko še same sebe, koliko nas je bilo in koliko nas je še. Ne mislim, koliko nas je bilo tedaj, ko je Kolumb odkril Ameriko, torej pred štirimi in pol stoletji, pač pa recimo pred štirimi in pol leti. Ali pa vsaj prejšnjega ene tiste Slovence, ki so jih zadnje čase pobili Slovenci — ni, ne v boju s tujcem za obstanek, temveč po lastni zaslepljenosti v boju s samim seboj! Prejšnjega vsaj zapuščene, izropane in požgane domove, če že ne moremo prešteti grobov, v katerih počivajo številne žrtve komunistične bedarije na Slovenskem.

Ali smo se že zdej vprašali, koliko časa bo sploh še mogoče govoriti o slovenskem narodu, ali vsaj o slovenskem ljudstvu, če bo šla slepa morija za tuje, rdeče vzore in koristi in v tako naglem tempu naprej, kakor je šla zadnje čase? Mislite, da smo Slovenci na tem ubogem koščku evropske zemlje za Sovjete kaj pomembnejši kakor Indijanci za Amerikance? Sicer je res, da nas je še vedno nekoliko več kakor Indijancev, a če bomo še naprej po vsaj tisti hoteli sami v grob, nam bodo drugi kaj radi uslišali to željo, se vam ne zdi?

In potem še tole: Indijanci celjajo za neomikane ljudi, Slovenci pa se imamo za hudo, hudo omikane. Vsaj zelo bi samerili vsakomur, kdor bi trdil, da nismo kulturne narode. A zdej pogledjmo, kako je v resnici pri prvih in drugih, oziroma kako strašno zaostajamo za divjaški Indijanci po pameti in zavednosti. Kdaj ste se slišali, da bi se Indijanci sami med seboj pobijali na primer zato, da bi imel recimo kdo iz srednje Azije kakšno korist od tega? Mislim, da še nikoli. Pri nas pa je zaslepljenost privedla nekatere celo tako daleč, da mislijo, da mora izginiti sleherni slovenski dom in da morajo izkoreniti do zadnjega vsi pokleni Slovenci za nekaj, kar se je tudi rodilo v močvirnih krivolokih Azije, za krvavo boljševiško revolucijo, za nekaj, kar je našim krajem in našim poštenim ljudem prav tako tuje, kakor Indijancem recimo Sibirici.

Ali ne bi bilo dobro nekoliko primerjati, kako je padalo število Indijancev od tedaj, ko je odkril Ameriko Kristof Kolumb, in kako število Slovencev samo v tem kratkem razdobju, odkar je Slovenijo odkril Jožef Stalin? ... Slovenski rodoljub.

Gospod urednik!

Ne bom povedal kaj posebnega, če rečem, da me je letos Miklavž spravil presneto v škrpice. Nekaj bo le treba kupiti, čeprav so tako težki časi, mi je reklo pri srcu in me silovito nagovarjalo, naj stopim malo Miklavžev semenj na Kongresnem trgu ali stopim v kakšno drugo prodajalno. Na misel mi je prihajalo vse mogoče: kako smo se veselili, pa tudi neznanost, bali ti stega večera, ko Miklavž nosi, kako smo nastavliali sklade in drugo futro dobili polne orehove, rozčevre, jabolk, suhih hrušk in tudi še kakšne piškote, če smo bili posebno pridni.

A letos sem preumisljeval, kaj bi kupil svojim domačim odraslim in otroku, da bi jih bolj presenetil. A kaj: orehovi ni, rozčevre tudi ne, piškoti so tako neznanke drage. Nekaj jabolk bi je spravil skupaj, a kakšno posebno presenečenje to vendar le ne bi bilo. Sinila mi je v glavo misel, da bi svojo malo Marjetico morda hudo razveselil s kostanjčki, ki jih ima tako strahovito rada. Zavil sem domov gredo v trgovino, kjer so še pred dobrim mesecem imeli dosti te robe. Rekli so mi sicer, da kostanja nimajo, le maroni da imajo. No, pa maroni, sem si mislil, če bolje. Ko mi ga je prodajalica pokazala, se mi je zdel tako lep, da si niti nisem preveč pomisljal, ali bi ga vzel ali ne, ko mi je prodajalica povedala, da je po 20 lir za kg. Vzel sem ga kar škg, da bi ga pokusili malo tudi mi, ki več ne verujemo v Miklavža.

Zvečer si ga je žena hudo začela in ga — ko je punčka šla spat — pristavila in skuhalo nekaj od tistih kg. A ko smo sedli okrog mize in začeli kostanj, pardon, maroni tuščiti, je prišlo tisto, kar hočem povedati. Prej — črn, drugi — črn, tretji — črn ... šesti črn. Šele pri sedmem se je pod nožem pokazala bela notranja luščina. Ta bo vendarle dober, sem si mislil, in je tudi bil. Pa nisem imel smole le jaz, pač pa tudi žena in tretji član naše družine, ki ne verjame več v Miklavža.

Prenehati sem maroni tuščiti in vsega, kar ga je bilo kuhanega, preštel. Naštel sem jih točno 112. Bilo jih je približno za 1 kg. Potem smo nadaljevali s tuščenjem in ugotovili, da je bilo od vseh tistih 112 krasnih, debelih maronijev točno 22 dobrih ali

Kako smo sami dvigali cene — ali spet nas nekaj »bode«

Ljubljana, 10. decembra.

Prvi potniki, ki so se po 8. septembru odpeljali iz Ljubljane proti Trstu, so po svoji vrnitvi pripovedovali čudovite, naravnost mamljive reči, mamljive za vse, revne in ostradane, bogate in sile: »V Trstu je še vsega dovolj, česar si le poželiš.« so vedeli povedati. »Veliko konzerve rib, domačih po 24, španjskih pa celo po 20 lir, jabolka, najfinjša, izbrana in lepo obrana goriska jabolka po 6 ali kvečkemu po 7 lir, brez kart, pa še ponujajo jih po tržaškem trgu kakor pri nas v Ljubljani časopise, oluščeni lešniki po 48, mandeljnu po 60, meso na črni borzi po 25–30 lir, kolikor ga hočeš in kakršnega koli, govejega, telečjega in po nekaj liric dražje tudi svinjskega in kuretno: vino polovice ceneje ko v Ljubljani, bela moka po 16–18 lir, koruzna po 8–12 že iz druge roke, v Furlaniji pa celo po 5–6 lir.« itd. itd.

Takšne in podobne razveseljive novice — in poleg novle seveda tudi vsaj nekaj omenjenih dobrot — so prinesli kmalu po 8. septembru prvi potniki, ki so se vrnili s Primorskega. Ko blisk je še novica o tem neverjetnem blagostanju v Trstu in drugod po Primorskem raznesla po vsej Ljubljani, in spričo tesnih razmer, v katerih je živela vsaj spodnja polovica Ljubljane, res ni bilo čudno, če je tudi tako silno učinkovala.

In tedaj se je začelo. Prva pot vsakega, ne samo tistih, ki so imeli svoj pas zategnjen že do zadnje ali vsaj predzadnje luknje, temveč tudi mnogih, ki doslej še niso niti malo občutili kakšnega pomanjkanja, a bi si navzile temu le še radi privoščili nekoliko spremembe, recimo zabave v življenju in v vsem mogočimi dobrotami založenem Trstu, kjer jih ljudje tudi preveč ne poznajo — da, prva pot vseh teh, potrebnih in nepotrebnih, je bila na poveljstvo po dovoljenje za potovanje čez Notranjsko na Primorsko. Kako so te svoje prošnje za potniško dovoljenje utemeljevali, v to se zdej ne mislim vtikati, dejstvo je le, da je bilo od tedaj naprej na »notranje« sedale bolj nabasano ljudi, sprva po večini žensk — možkim se je potovanje zdelo le še nekoliko prenevarno —, potem pa kar od kraja vseh, tudi otrok, ali recimo vsaj mladotnikov.

Postojna, St. Peter na Krasu, Trst, Gorica in še nešteto drugih krajev na našem »Bliznjem zahodu« je torej tiste dni po 8. septembru nenadoma oživilo. Ni čuda, ko pa je tam kar zamrgolelo Ljubljancev, med katerimi pa so, na žalost, imeli precejšnje večino tisti, ki niso prišli tja morda iz kakšnih resničnih lastnih potreb po živčevju, pač pa zaradi zaslužkarstva, prekupčevanja z blagom, to se pravi, z živili, ali pa vsaj iz gola sebičnega strahu, da ne bi tistih dobrot s Primorskega pokupili brez njih.

Spet se je ponovilo tisto, kar se je zgodilo 1. 1941 v Ljubljani sami, ali recimo pred nekaj meseci v vrhniškem koncu, kjer so po nenavadno močnem dotoku Ljubljancev cene raznim živili tako poskočile, da je mali človek moral stopiti v kot, in da so se celo Vrhničani začeli hudo jeziti na Ljubljance, ker so okoliške kmete tako »pohujšali«, da so začeli prodajati na primer krompir namesto po maksimalni ceni ali vsaj po 3 lire, kakor prej, kar po 8 lir, jaja po 10–12 lir, mleko po 20 lir za »kjanterec«, maščobe pa so razni prekupčevali tako podražili, da si človek, ki jih je najbolj potreben, nanje niti misliti ni upal več. Kaj je potem čudnega, če so se Vrhničani, prav tako kakor zdej tudi še Primorci, začeli vedno hujše pritoževati nad roji požrešnih ljubljanskih »kobilic«.

V Trstu, Postojni in drugod na Primorskem in Krasu se je torej ponovilo zadnje čase isto. Res so bila po onem srečnem 8. septembru razna živila tam razmeroma zelo poceni, to pa le toliko časa, dokler se tudi trgovci in kmetje niso »pohujšali«, oziroma dokler jih ljubljanci niso pohujšali. Gospodarski učenci učeno pravijo: čim več povpraševanja po blagu, tem višje cene. A tudi navadni tržaški trgovci in primorski kmetje so bistri ljudje in brž so si mislili: Če hočejo ti neznadni številni kupci a Kranjskega na vsak način imeti blago, pa naj ga dražje plačajo. Sardine odslej ne bodo več

vsaj za silo dobrih. Vzel sem namesto noža v roke vvinčnik in izračunal, da je bilo dobrih povprečno slaba petina. Premisljeval sem še naprej in prišel do zaključka, da me je 22 maronijev stalo 20 lir! To bo pa le nekoliko predrago, sem si mislil, in sklenil nesi ostala dva kilograma kostanja nazaj trgovcu, kjer sem ga kupil. Zahteval sem, naj ga stehita in mi denar povrne. Ni se dolet upiral, ko je videl, kako sem ogoren, in dejal prodajalci, naj mi da danes nazaj. Dejal je le, da je mogoče, da je včasih med drugim kakšna vreča bolj slaba, in da so se tudi že druge stranke pritožile. Pri tem je tudi ostalo.

A kljub temu da sem za vrtni maroni dobil denar nazaj, se mi vendar le zdi, da ni vse v redu. Vsak teden beremo v časopisih v uradni objavi maksimalni cen na trgu, da mora biti blago zdravo. Menda pa le ne velja to samo za tiste branjeve s trga, pač pa tudi za vse trgovce z živili. Kaj mislite, gospod urednik? — Nižji uradnik.

Spoštovani gospod urednik!

Še nikoli v svojem življenju nisem tako vestno prebrala časopisov, vseh, ne samo Vašega, kakor jih prebiram zdej. Mojemu možu kar ne gre v glavo, kako da sem tako silno vneto zanje, da komaj čakam, kdaj jih bo raznašalec obesil spodaj na hišna vrata, in kako morem potem kar po celo uro prebrati pri njih. Skoraj bi rekla, da je včasih že kar nekoliko hud name, čeprav tega ne pokaže.

Pa ne berem samo podlistkov, temveč kar vse od kraja, od prve do zadnje strani, od politike in vojnihi poročil, pa vse do drobnih obvestil, pri čemer seveda nikoli ne spregledam zlasti tistih, s katerimi naš Preved sporoča, kaj, kdaj in kje se bo delilo to ali ono živilo.

Včasih pa mi nehoti uide na smeh, ko berem to ali ono. Prime me kar nekaka hu-

domišt, in če sem nekoliko hudomušna tudi pri tem svojem pisanju, mi ne smete zameriti. Če sem, je pač dokaz, da se mi še vedno dobro godi. Kaj se mi tudi ne bo! Pogledjte, mož ima hvala Bogu še vedno službo kakor v prejšnjih dobrih časih, in kar je glavno, tudi mesečno plačo. In ker se precej časa zaveda tudi on, da je danes treba delati v prvi vrsti za hrano oziroma samo za hrano, tudi nima več toliko seje, kakor jih je imel včasih, in vsakega preveč v mesecu prince domov vso plačo ter jo da meni. S tem pa se — čeprav tega nameram nima — prav za prav iznebi tudi vseh skrbi, ne samo denarja, in tudi te prepušči meni. Tu imaš vse, pravi, pa ti glej, kako meni prišla skozice.

No, in jaz sem te vesela, da imam tako skrbnega in nesebičnega moža. Vse denar, kar ga je pri hiši, imam na razpolago in z njim lahko kupujem in razpolagam po mili volji. In ker smo gospodinje pač »udarjene« na to, da hodimo na trg, tudi mene precej pogosto zanese tja, čeprav stanujemo razmeroma daleč od živilskega trga.

Tako sem šla tja tudi te dni malo pogledat, če bo kaj. Med potjo sem po nekaj letih srečala staro znanko, ki je pred nedavnim prišla spet v Ljubljano s Hrvaškega. Pomenili sva se marsikaj, v prvi vrsti o tem, kako je kaj s prehrano tu pri nas in tam, kjer je ona nekaj let živela. Jaz sem se po stari navadi morala nekoliko pritožiti nad cenami na trgu, a ona me je brž zavrnila, očividno pod vplivom tistega, kar je vprav prejšnji večer — kakor jaz — brala v časopisu med uradnimi obvestili Prehranjevalnega urada: jajčka po 2,50 lir, jurčki po 12, radič po 4, špinaca po 5 lir itd. itd.

Kakor je vsa ta stvar bridka, je vendar le nekoliko zabavna, mar ne, gospod urednik? Da, jajčka po 2,50 lir ... Ti presneti časopisi, kako skrb za zabavo!

Gospodinja.

temveč po vse drugačnih, dokaj bolj resnih opravkih. E, kar povejmo, tudi ti otroci gredo za živcem, kakor toliko in toliko odraslih, le a to razliko, da s seboj nimajo nabitih listnic. Kar prosit se poljejo, kakor sem pozneje ugotovil.

Mimogrede moram povedati, da mladini do 15. leta starosti ni treba nobenega potnega dovoljenja in tudi ne kakšne osebne izkaznice. Vprav v tem pa je vzrok, zakaj ima ta mladina danes toliko »besede« na vlakih, ki vozijo proti Trstu in naprej, ali pa tudi samo proti Vrhniku. To prednost je marsikdo brž izkoristil, kakor hitro se je za Ljubljano odprl njen »Bliznji zahod«. Odslej se bodo otroci vozili s vlakom namesto mene, je sklenil marsikdo, zlasti kdor je nekoliko podvomil, ali se mu bo posrečilo dobiti potno dovoljenje.

Ko sem v Trstu svoje stvari opravil, sem se spet odpeljal nazaj domov, v Ljubljano. Skoraj na vsaki postaji je vstopilo po nekaj otrok, težko otovorjenih z nahrbtniki in kovčgi. A čeprav so bili tako obloženi, da so kar sopihali, so bili vendarle videti precej zadovoljni, očividno lepim uspehom, ki so ga bili dosegli pri svoji pravkaršnji »nabiralni akciji«. V St. Petru na Krasu je vstopilo pet ali šest fantičev. Ko so odložili svoje sladko breme v kot na hodniku in a nekoliko oddahnili od napora, se je že razvnel med njimi živahen razgovor, iz katerega sem takoj lahko spoznal, da ti mladi popotniki niso prišli z iste poti.

Temu poglavju bi lahko dali naslov: »Kako smo navijali cene, ali vsaj »Kako smo cene pomagali dvigati«, kar pa se z drugimi besedami pravi isto kakor »Kako smo svoje lastne reveže počasi devali iz kože«. A pri tem niso prispevali svojega umazanega deleža morda samo petičniki, ki jih cene ne spravljajo v kakšno zadržko in odlašajo za to ali ono stvar pač toliko, kolikor kdo zahteva, pač pa je treba med kriveti iskati tudi revne ljudi same, mislim takšne, ki se vozijo, kakor zdej, na Primorsko ali pa samo v vrhniško okolico po »blago« le v zase, temveč v prvi vrsti za druge, za črno borzo, torej spet za tiste, ki lahko plačajo. S prekupčevanjem živl so sicer sebi verjetno nekoliko pomagali iz stiske, ne pomislijo pa, da so s tem svojim prekupčevanjem tudi pomagali dvigniti cene do takšne višine, da so in sto drugih, v resnici potrebnih, ne more več niti najnujnejših živl kupiti, ker so predraga. Zaradi enega brezsrčnega prekupčevalca jih torej trpi na stoletje! So že kdaj pomislili, kaj bi bilo, če bi vsi delali tako?

V Ljubljani se je takšno prekupčevanje, da ne rečemo verženje, začelo vsaj že z vojno, če ne že prej, po Dolenjskem ne dosti pozneje, in je trajalo, dokler krvava rdeča morija, ropanje in požiganje kmetij ni pripravilo ob vse, v vrhniški okolici se je začelo na debelo zlasti po 8. septembru, in zlasti potem se je ponovila tudi zdej v Trstu in drugod po Primorskem. Res, tudi tam je Ljubljana v veliki meri poskrbela za izenačenje cen. Celu še več ko za izenačenje. Pravijo, da je recimo na Vrhniku danes meso na črni borzi že dražje kakor pa v Ljubljani sami. Res, odlično smo se izkazali v tem, kako znamo dvigati cene.

In kje je konec koncev pravi vzrok temu? V žalostnem dejstvu, da vsak vidi le sebe. A brezsrčnost in sebičnost očitalo drugim kaj radi lasti tisti, ki sami nimajo prav nobenega srca, nobene poštenosti, kaj šele čista za oni del narodne skupnosti, ki največ trpi, hudo trpi.

No, in zdej še nekaj o tistih mladotnikih, ki sem jih v začetku omenil.

Ko je to dni službena dolžnost tudi mene prišla, da sem si nabavil potno dovoljenje in se odpeljal z vlakom proti Trstu, je že na ljubljanskem kolodvoru zbudila name posebno pozornost mladina, takšna, ki je v mirnih časih le redkokdaj tovala s vlakom drugde, kakor v spremstvu staršev, bližnjih sorodnikov ali učiteljev. Po železniških vozih se je gnetlo vse polno otrok, starih kakih 12–14 let, obeh spolov. Živ-zav, kakor na kakšnem šolskem izletu. A njihovi nahrbtniki, sicer še prazni, košare, vreče in kovčgi so dokazovali, da ta mladina ni namenjena na šolski izlet,

Kakor danes!

V pohlepu po denarju jim je odrekla preprosta pamet — kakor danes. Ali pa so lagali samemu sebi — kakor danes.

Oni pa, ki niso bili tako naivni, ampak trezni računari, so izkoristili sami lahkovernost ljudi in ustanove, pa so zavarovali umirajoče bolnike, nepoznane starčke, za katerih ime so zvedeli. Denar so pridobivali na račun bližnjega, denar so si kovali iz smrti svojega sočloveka.

Kakor danes!

Dogajali so se tudi premišljeni umori. Če ni hotel varovanec umreti, se je tudi zgodilo, da so ga postavili čez noč na hladno, da je potem umrl za pljučnico.

Kakor danes!

Zaman so svarili časopis (n. pr. »Slovenec« v članku »Loterija s smrtjo«) — zaman si dopovedoval, da se la nič ne da dobiti nič — Vsakdo je videl le sebe in tistih nekaj sto tisoč rezerv, ki čaka prav njega.

Tako čaka danes mnogi na zaloge po trgovini, na pohištvo ali hišo svojega soseda, misleč, da bo prav njihova, kadar se bo delilo.

Se jezili so se na onega, ki jih je svaril, pa si mislili, glej, moj sovražnik je, ne privošč mi.

Tako je danes narodni izdajalec, ki svari, da se ne da iti s trčami nad tanke.

Verjeli so raje flavzam kakor strokovnjakom, kakor verjamejo danes raje misticam in pericam iz predmestja.

Najhujše je bilo dopovedovati ženskam, kakor danes!

Ženske so menile, brž ko so vplačale obrok nekaj dinarjev, da imajo že »spravico« in družba da ima dolžnost, da jim izplača denar — jurje.

Tako živ danes brezskrbno mnogo ljudi v brezdelju in si daje servirati svoje pravice — hrano, plačo, podpore. Da bi utegnili

pač pa do so potovali ločeno, po dva ali trije skupaj. Zanimalo me je, kaj se menijo tako resnega, in prisluhnili sem. Ujel sem, kako je oden izmed njih — dosti več ko 12 let ni mogel imeti — razlagal drugemu, da se na doželi vse dobi, samo če človek zna prositi. »Meni je tokrat kar samo letelo skupaj« se je hvalil. »Mama in ata sta me doma naučila, kako moram govoriti, da mi bodo ljudje raje kaj dali. Takole moraš reči, ko prideš h kmetu: Doma so nam vse požgali, veste, komunisti, očeta odpeljali in ubili, mati pa je zadnji trenutek še ušla z nami v Ljubljano, kjer so se nas usmili in nam dali neke za Bežigradom za silo stanovanje. Zdej takole prosimo pri dobrih ljudeh, da se preživimo.«

Takole moraš, veš. E ti ne znaš, zato pa si tudi moral prosjati skoraj ves teden, preden si tole nabral.«

Fantič je medtem opazil, da vločem na ušesa, so brž obrnil vrtan in utihnil. Tedaj pa me je ogovoril starejši možakar, ki je bil tudi vstopil v St. Petru, ter prav tako kakor jaz poslušal tisti pomeni govor ljubljanskega fantalina: »Ste ališali? Lepa mladina to, in še lepši starši, ki jo tako uči. Pri nas na Krasu zdej sicer še vemo, kakšne strašne stvari počenjajo komunisti. Zlastno je to, res, zelo žalostno pa je tudi, da zdej takšne pohalje na tak način prosijo po naši doželi, ko vendar ne morejo skriti, da so iz Ljubljane in da jim tam hvala Bogu pač še niso ničesar požgali. Nalagaj se oblažijo v strgane cape, da bi so ljudem bolj smilili. Zadnjič sem enega teh tičkov ujel. Ko sem ga nekoliko bolj trdo prijel, mi je povedal, kako je prav za prav s tem beračenjem: tudi njemu, je dejal, da so vse požgali, čeprav je pozneje povedal, da je iz Ljubljane, tudi njemu so ubili očeta in še dva brata povrh. Povedal pa je med drugim tudi, da je bil zadnji mesec že petkrat na »razjži« po Krasu in Primorskem in da je prejšnjikrat prišel v Ljubljano celih 35 kg moka. Dobil je vse zastojni, prvič ker se je ljudem smilili, drugič pa ker denarja ni imel s seboj nobenega. Mamica mu ga je dala samo za vlak. O tem, kako je bilo potem doma z vso tisto moko, ki jo je petkrat prinesel, da se je kar krivil, pa je povedal le, da jo je mamica nekam nosla ...

Tako torej, sem si mislil: potkrat v enem mesecu, in vselej vsaj po 30 kg moka. To bi bilo 150 kg, a ne morda za dom, kakor je fantič sam povedal — če bi bilo za dom, vse v rodu —, temveč za nekam drugam ... no, recimo kar naravnost, za črno borzo, oziroma z drugimi besedami, spet samo za tiste, ki so jo gotovo najmanj potrebni ...

Potem pa samo še tole: Česa se bo Ljubljanska mladina na teh svojih potovanjih naučila? Le sami odgovorite, odkrite odgovorite!

Najbrž bo spet kdo, kakor zadnjič, ko smo pisali o zidanju novih hiš v Ljubljani zdej v vojnem času, ko je vse tako drago, dejal: »Ste bratli? Kako jih to bode, kaj? Tem povem kar vnaprej, da bi bilo v marsikakšnem oziru dokaj boljše, če bi stari in mladi vsaj po svoji lastni slovenski zemlji potovali tako, da res ne bi bilo treba, da bi koga »bodo« ...

pri splošnem pomanjkanju vsega to »pravice« usahniti, na to ne mislimo.

Naše oblasti so se začele zanimati za to masne prevare precej pozno in so nastopale samo tam, kjer je bila prevara le predčena. Tudi danes so dolgo čakali, toliko časa, da se je začelo pobijanje na debelo. Dokler so prevare in poboje samo organizirali, še ni bilo dovolj povišala in dokazljivega materiala.

Tudi intervencije smo imeli v prid prevarantom kakor danes.

Ko je oblast končno ustavila poslovanje nekaterih teh ustanov, so se ljudje jezili — na oblast, ki je preprečila nadaljnje izkoriščanje ljudstva, in ne na one, ki so to samostatno potegavščino in prevare slovenskega ljudstva začeli.

In velik del naše inteligence je igral takrat podobno vlogo kot danes. Namesto, da bi bili soli naroda, luč na gorji v dobrem, pa da bi svariili ljudi, jih poučevali in dajali dober zgled, pa prednjačili v ustvarjanju solidnega in poštenega, so prednjačili v slabih zgledih! Ustanavljali so si svoje samopomoči: državni nameščenci, trgovci, obrtniki ... in kmalu ne bi bilo moglo več obstajati niti pevsko društvo brez lastnega podpornega odseka. To je bilo moderno, originalno in narodno delo ...

Živelci in računali so od danes na jutri, od obnega zbora do obnega zbora, če je še do njega prišlo.

Kakor danes!

Ponekod so vpeljali tudi obvezno članstvo, kakor imamo danes prisilne mobilizirance.

V svoji samozvesti in domišljavosti so prežrali vse skušnje in znanost na tem področju, misleč, da so oni odkrili Ameriko. Celu napisali so: Ne potrebujemo zapletenih računov, ne potrebujemo poslovnih rezerv, za nas je bistvene važnosti sklep obnega zbora. — Kakor danes ni za marsikoga bistvene važnosti rezerva v živilih, orožju in ljudeh, glavno je sklep »predstavnikov naroda« ...

Če bi nam mogel sklep kaknega obnega zbora ali »predstavnikov naroda« preskrbeti vsaj nekaj kilogramov filola ... Pa ga bo treba pridelati po starem načinu, kot ga je prideloval naš kmet vsa dolga stoletja.

In to bo nekaj novega za marsikatega meščana!

Nič novega - ali spoznavajmo sami sebe!

Ne bi mu verjel, če bi mi kdo rekel pred nekaj leti, da more biti naš narod tako naiven, lahkoveren pa tudi brezvesten in pokvarjen, kakor se je pokazal danes v odločilnih trenutkih svoje zgodovine.

In vendar smo mogli opaziti take lastnosti našega naroda že pred dobrimi 18 leti. Spomnimo se n. pr. samo na razne samopomoči ...

Prej nepoznani, dvomljivi ljudje, pa tudi odličniki (ki so imeli zapravljive žene) so začeli nastopati v javnosti in je obsipavati z raznimi načrti, z letaki razne barve; izdajali so celo lastno »gospodarsko« glasilo (»Gospodar«). Obiljubljali so bajne vsote za malo vplačila — in vse tako preprosto, pod geslom »vsi za enega, eden za vse«.

Podobno kakor danes: falirani študenti čudne preteklosti so začeli boj za osvoboditev — s fračo zoper tanke — pa obiljubljali ljudem ne samo svobodo, temveč tudi udobno življenje za malo truda, vse po istem receptu.

Vse je tedaj drlo v te ustanove, pol Slovenije je bilo kmalu včlanjeno v teh ustanovah.

Kakor danes!

Kako so se obljube izvedljive, krko se da dobiti za vplačilo nekaj kovancev na mesec izplačanih 45.000 din, o tem ljudje niso dosti razmišljali. Videli so letake, slišali o nekem denarju, verjeli samozavestnim slagerjem v letkih, pa so bili ganjeni od veselja, da se je znal med našim narodom genij, ki zna tako preprosto preskrbeti toliko denarja ...

Kakor danes!

V pohlepu po denarju jim je odrekla preprosta pamet — kakor danes. Ali pa so lagali samemu sebi — kakor danes.

Oni pa, ki niso bili tako naivni, ampak trezni računari, so izkoristili sami lahkovernost ljudi in ustanove, pa so zavarovali umirajoče bolnike, nepoznane starčke, za katerih ime so zvedeli. Denar so pridobivali na račun bližnjega, denar so si kovali iz smrti svojega sočloveka.

Kakor danes!

Dogajali so se tudi premišljeni umori. Če ni hotel varovanec umreti, se je tudi zgodilo, da so ga postavili čez noč na hladno, da je potem umrl za pljučnico.

Kakor danes!

Zaman so svarili časopis (n. pr. »Slovenec« v članku »Loterija s smrtjo«) — zaman si dopovedoval, da se la nič ne da dobiti nič — Vsakdo je videl le sebe in tistih nekaj sto tisoč rezerv, ki čaka prav njega.

Tako čaka danes mnogi na zaloge po trgovini, na pohištvo ali hišo svojega soseda, misleč, da bo prav njihova, kadar se bo delilo.

Se jezili so se na onega, ki jih je svaril, pa si mislili, glej, moj sovražnik je, ne privošč mi.

Tako je danes narodni izdajalec, ki svari, da se ne da iti s trčami nad tanke.

Verjeli so raje flavzam kakor

Navodila OF za nov rop nad slovenskim ljudstvom

Izvršni odbor
Osvobodilne fronte
slovenskega naroda
Št. 34/43-8

Dne 19. okt. 1943.

OKROZNICA

vsem okrožnim odborom OF
za posojilne kampanje.

Izvršni odbor Osvobodilne fronte je dne 8. okt. t. l. določil v okviru posojil AVNOJA posojilno Narodno osvobodilno v znesku 50 milijonov lir za potrebe NOV in PO Slovenije in osvobodjenega slovenskega ozemlja. Čas vpisa posojila je bil določen od 15. do 30. oktobra t. l. pri vseh odborih OF.

Uspeh tega posojila je odvisen od sodelovanja prav vseh organov OF in od intenzivne kampanje, ki jo morajo vsi naši organi izvesti. Zato je IO sklenil, da v roku od 23. pa do konca meseca zaprosi vse naše sile za posojilno akcijo.

Najkasneje do 23. t. m. bodo vsi naši odbori razpolagali s potrebnimi obveznicami. Potrebno je zato, da v smislu navodil, ki ste jih prejeli od Finančnega oddelka Upravne komisije, poskrbite za organizacijo vpisovanja posojila in za njeno točno funkcioniranje. Do istega roka bo-

do izšli naši listi: »Slovenski poročevalec«, »Kmečki glas«, ki bodo posvečeni predvsem tej posojilni akciji. Istočasno bodo dogotovljeni letaki, ki bodo na nazoren način vršili propagando za dajanje posojila. Posebna skupina članov Upravnih komisij in Propagandnega oddelka pri IOOF bo prepotovala vsa okrožja, dajala za tehnično organizacijo pri nabiranju posojila, vršila propagandne mitinge ter izvrševala nadzor nad potekom posojilne akcije.

Skupina naših igralcev bo od 23.-30. t. m. obiskala vsa okrožja in v vsakem okrožju priredila miting, čigar osrednja snov bo prav propaganda za posojilo.

Glavni odbori Slovenske ženske protifašistične zveze, Zveze slovenske mladine in Delavske enotnosti bodo po svoji poti dali pobudo za sodelovanje in pomoč pri nabiranju posojila. Industrijski krogi bodo izdali za svoje ljudi posebne proglase. Prav tako se bo vršila propaganda v krogu trgovcev, obrtnikov in drugih poklicev.

Ker je potrebno, da naši Okrožni odbori prevzamejo iniciativno vlogo v tej posojilni kampanji, zato jih naprošamo:

1. Čas od 23. pa do konca t. m. naj bo izključno posvečen propagandi za čim večji uspeh posojila, in v to delo naj se vključijo vsi odbori OF in vsi naši aktivisti.
2. Že dana in dopolnjena navodila, ki jih je oziroma jih bo še izdal Finančni oddelk naše Upravne komisije, je treba strogo izvrševati, kakor tudi vsa navodila zgoraj navedenih inštruktorskih potujočih skupin.
3. Tehnično organizacijo dela za nabiranje posojila so dolžni Okrožni odbori vključiti vse ostale odbore OF v okrožju in sproti nadzirati njihovo delo.
4. V času od 23. do 30. t. m. je treba organizirati mitinge prav povsod in jih nameniti posojilni kampanji. Enako je treba izvršiti sestanke industrijalcev, trgovcev in ostalih poklicev ter na takih ožjih strokovnih sestankih postaviti vprašanje podpisa posojila kot vprašanje sodelovanja teh poklicev s slovenskim narodom v osvobodilni borbi.
5. Organizirati je treba propagando od hiše do hiše, od ust do ust, tako da se ustvari pritisk osnovnih ljudskih množic.
6. V propagandno delo je treba vključiti vse izvoljene poslance v okrožju in jih angažirati za to, da sami nastopajo na mitingih in da jih tudi sami v svrhu posojilne kampanje sklenijo.

Naknadno vam pošiljamo pisma IO za odposlance, katera takoj izročite poimeno odposlancem v vašem okrožju, in sicer vsakega posebej v zaprtih kuvertah.

7. Poskrbeti je treba, da bo vsa literatura, ki bo zadevala to posojilno akcijo, razpečana prav povsod ter da bo bodo prirejali na podlagi posameznih članov in pozivov v »Poročevalec« in v »Kmečkem glasu« sestanki in razgovori.

8. Tudi najsiromašnejši naj podpisujejo posojila. Odlok IO jim bo omogočil, da bodo zmogli posojilo na ta način, da bo lahko eno obveznico za 100 lir podpisalo več oseb. Razpis posojila mora biti ponovna vsesplošna manifestacija za OF, ki naj obueem s takim vsesplošnim ljudskim pritiskom prinese OF tudi finančen uspeh in tako olajša izvrševanje njenih obveznosti proti ljudstvu.

Nasteli smo vam le par konkretnih nalog, ki ste jih dolžni izvrševati v okviru te posojilne kampanje. Glavni poudarek vašega dela in dela vseh odborov in aktivistov v OF pa naj bo v samoiniciativnosti. Uporabite vsa možna sredstva, da bo uspeh posojilne akcije čim večji in bodite pri tem delu iznajdljivi in izvirni.

Uspeh posojila Narodno osvobodilne naj bo zrealo moči Osvobodilne fronte in zaupanje ljudskih množic v njeno moč in vodstvo. Smrt fašizmu — Svoboda narodu!

Za IOOF:
Org. tajnik:
Marjan Breclj, l. r.

Poleg vseh ropov, požigov, razdejanj in uničevanja slovenskega javnega ter zasebnega imetja, ki ga je zagrešila OF letošnjo jesen, prihaja zdaj še v spono. To posojilo ni nič drugega kakor nov rop na obubožanem in izmozanem ljudstvu. Kot rop al ga zamišlja tudi njegov organizator, član izvršnega odbora OF dr. Marjan Breclj, ki zapoveduje, naj se za izterjevanje tega posojila uporabijo vsa sredstva.

Dokument je sam na sebi dovolj zgovoren in zanimiv, ker nam odkriva marsikatero podrobnost o načrtih OF pred nemško ofenzivo. Odkriva nam povrh tega tudi, kakšno vlogo igrajo v »osvobodilnem« delu in njegovem vodstvu sinovi pokojnega dr. Antona Breclja, člana vrhovnega plenuma OF — navzile vsem zankanjem. Trlje so pri tolovajih, enemu izmed njih je zaupana naloga, naj organizira doslej največji rop iz tepe slovenskega naroda!

Res lepa in odgovorna naloga! Sprlo nje je krivda starega dr. Breclja, ki je bil samo član vrhovnega plenuma OF, prav za prav majhna. Sinovi so očeta v grehu nad slovenskim narodom daleč prekosili, kar je pač neogiben zakon zla, ki kot vedno večje zlo. In za večje zlo je določena tudi večja kazen!

Spomini in številke z Ajdovca

Ajdovec obhaja te dni žalostno obletnico. Ponoči med 11. in 12. decembra 1942 so komunisti — bilo jih je kakih 500 — napadli Ajdovec in požgali župnijsko cerkev, posvečeno svet. Trojici. V tej strašni noči je pred tabernaklom ugasnila večna luč. Ogenj je uničil oba stranska oltarja in tudi krasen glavni oltar, oltarno menzo iz domačega ajdovskega marmorja, postavljeno spomladi leta 1936. Zgorel je tudi tabernakel in sv. Rešnje Telo, ker napadaleci niso pustili, da bi ga župnik rešil. Božji Tolažnik je moral zapustiti svoje ljudstvo v največji nearedi.

Zvonovi so utihnili in popadali iz zvonika. Veliki bronasti zvon, ki mu je zaradi zgodovinskega pomena — nad 250 let je označeval slavo Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji — celo prva svetovna vojna prizanesla, se je od vročine raztopil. Ljubka, prijazna župnijska cerkev, v kateri je božji Zveličar že nad 150 let tolažil, dvigal, učil in blagoslovil svoje ljudstvo, je zdaj razvalina.

Zgorelo je tudi župnišče. Nad 100 let je dajalo zavetje ajdovskim dušnim pastirjem. Danes ga ni več. Ogenj in rop sta uničila tudi dragoceno cerkveno bogoslužno obleko in perilo, zgodovinske listine in župnijske matične knjige, ki so jih vodili od 12. novembra 1789. leta dalje.

Veseli je in ponos vseh vernih in poštenih Ajdovčanov je bil prosvetni dom, ki so mu po svojem rojaku škofu dr. Janezu Gnidovcu dali ime »Gnidovčev dom«. Z velikimi žrtvami so ga sezidali. Škof dr. Gregorij Rožman ga je dne 17. septembra 1939. blagoslovil.

V tem domu je bilo ponoči med 11. in 12. decembra 1942 okoli 70 mož in fantov. Oddelki vaške straže iz Žužemberka je imel le 27 pušk in dve lahki strojnici, izmed katerih je bila ena nerabna. Ko so banditi zažgali cerkev in župnišče, so začeli napadati »Gnidovčev dom«. Napadaleci so bili dobro oboroženi. Fantje in moške so z največjim junaštvom odbijali strašne napade od desetih zvečer do petih jutraj. Ko se je tolovajem posrečilo zažgati tudi »Gnidovčev dom«, so člani straže spoznali, da se v gorečem domu ne bodo mogli več braniti. Po molitvi kesanja so vsi oboroženi moške in fantje naredili izpad. Ob vhodu v dom so trije fantje junaško padli, drugi pa so se večinoma rešili.

V domu so ostali ranjeni in neoboroženi fantje. Ko se je začel lesen strop rušiti in padati nanje, sta dva fanta ostala v domu in tam zgorela. Drugi pa ob šestih jutraj planili ven iz goreče hiše. Devet je v bližini obležalo mrtvih, druge — 23 po številu — so pa banditi ujeli. Zvezali so jih z žico, zaprli v bližnjo kapelico in jih zastrazili.

V zasramovanju teh ujetih fantov se je posebno odlikovala neka komunistka: »Ali niso to psi, ker se bore proti nam?« Je vpraševala ljudi. Globok molk poštenih ljudi ji je odgovorjal: »Ne, niso psi! Naši poštenti fantje so to!«

Komunistka je govorila dalje: »Ali veste, kaj bomo naredili z njimi! Ne bomo jih takoj pomorili ali pokali! Čisto tanke jermene bomo rezali iz njih!«

Njena napoved se je vsaj delno uresničila. Vseh 28 fantov so že dopolnili — zvezane z železno žico — odpeljali proti Brezovi rebrli. Ob slovesu so naročali:

»Povejte domačim, naj molijo za nas in dajo za naše. Vedeli so, da gredo v smrt. Krvniki so v soboto zvečer (12. decembra)

21 fantov v bližini Brezove rebrli po strašnem mučenju umorili, 7 pa so jih potem, ko so morali gledati njihove muke, izpustili. Člani Vaške straže v Žužemberku so 21. marca 1943 trupla teh fantov odkopali. Našla so sledove mučenja. Eden je imel preklano glavo in nogo odsekano, trije so imeli izdrte oči. Večina pa je imela porazane nosove in ušesa in odsekane prste. Vsi so bili brez obleke in brez čevljev.

Tridesetim žrtvam, ki so padle iz ajdovske župnije, moramo priložiti še one moše in fante, ki so večinoma meseca decembra 1942 umrli od lakote v internaciji na otoku Rabu. Če prištejemo še one, ki so jih badoljevalci ustrelili, dosežemo številko 50. V prejšnji svetovni vojni je padlo samo 23 mož in fantov. To dokazuje, kako strašno je divjal rdeči vihar v župniji, ki je štela 900 duš.

Na pokopališču podružnice sv. Nikolaja na Selhi pri Ajdovcu dva velika grobova posebno pretresla verno are; v enem počiva 16, v drugem 21 najboljših fantov in mož iz Ajdovca in iz Žužemberka. Prešli so svojo kri, ker so branili vero, narod in dom. Ajdovska dekleta so jim postavila pomniliv spomenik. Na oba groba so zasadila v podobli križa rdeče nagelne. Spomlad!

Prve svobodne volitve v slovenski zgodovini v luči komunističnega uradnega navodila

Glavni štab
NOV in PO Slovenije
14. IX. 1943.
št.

Vsem divizijskim, brigadnim in odrednim štabom.

ODREDA

o volitvah v odbor edesilancev slovenskega naroda.

Po odloku izvršnega odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda se vrše v dnevi vključne od 20. do vključne 25. septembra 1943. volitve v odbor edesilancev slovenskega naroda. Po tem odloku valije bataljoni Narodno osvobodilne vojske in partizanskih odredov vsak po dva edesilance. Z izbiro na to:

o d r u j a n e :

1. Volitve izvedejo politkomisariji in njihovi namestniki v vsakem bataljonu vseh brigad in odredov.
2. Brigadni, divizijski in odredni politkomisariji morajo kontrolirati, da se volitve izvršijo pravilno in v redu.
3. Aktivni in pasivni volivci pravice imajo se edelku izvršnega odbora vol moški in ženske, ki so izpolnili 17. leto svoje starosti in ki se morajo pridržati in partizanske.
4. Volitve naj se izvršijo na javnih mitingih.
5. Volitve se popolnoma svobodno. Vendar naj politkomisariji dajo na to, da bodo izvoljeni predvsem stari partizanci, ki se potrdili v partizanski borbi, da se s stari junaštvom in s svoje potrpežljivost v organizacijskem delu niso odrekli te zaščiti.

Št. fašizma — Svoboda narodu!

Politkomisarij
Marjan Breclj, l. r.

»Volitve naj izvedejo politkomisariji... pravilno in v redu! Volitve naj se izvršijo na javnih mitingih... Volitve so popolnoma svobodne, vendar naj politkomisariji gledajo na to, da bodo izvoljeni predvsem stari komunisti... Kaj hočete še več svobode!

Dva dokumenta o značaju in značajnosti rdečih sodnikov

Tako je dr. Anton Kržišnik, predsednik komunističnega krvniškega sodišča, izjavljal februarja 1943!

Dne osiroma v noči od 21. na 22.12 sem bil aretiran, aretacija pa mi ni bila napovedana v imenu Kristusa Kralja.

Leta 1933 sem bil iz Sarejevega v Celje. Tedaj je bil režim JNS. Jm sem bil referent za volitve in sem tedaj strogo izvajal zakon. Tako smo tedaj radi nezakonitosti kakih 40 volitev občinskih odbornikov. Ko je sledil temu režimu rdeči JNS sem bil spet referent za volitve in smo tu di tedaj v smislu zakona razveljavili neveljavne volitve bivše banske uprave. Iz tega se pod prvim režimom misliji razni ljudje, da sem klerikal, ko smo pa pod drugim režimom postopali rano tako po zakonu, so me osumili, da nisem klerikal, odnoeno, da nagibam k levičarski smrti. Prepričan sem, da če bi prišla pozneje kaka eventualna levičarska struja do oblasti in če bi tu di tedaj postopali v smislu zakona, da bi ma ljudje obsodili bogve katerega političnega prepričanja.

Strankarskih krogov sem se v interesu svojega poklica vedno izogibal. Sam pa nisem bil nikdar levičarsko usmerjen.

Leta 1941 sem prišel po slova j poslavije v Ljubljano, kjer sem leni dobil namestitev kot honorarni predavatelj na pravni fakulteti, kjer sem predaval finančno pravo.

Izrečno izjavljam, da odločno odločam vsake ilegalne akcije in valed tega tudi obojam organizacije OF, partizanstvo odnoeno komunizem. Vv teh strujah ali strankah nisem nikdar bil aktiven ali pasiven član in tudi nisem nikdar organizatorno sodeloval pri OF.

Napram italijanskim oblastem sem vedno bil lojalen in v menja, da je iz stališča mednarodnega prava ta oblast zakonita. Bil sem član italijanskega kulturnega instituta, kjer sem tudi položil ispit iz italijanskega jezika.

Ljubljana, dne 8.2.1943.

Anton Kržišnik

To je isti Kržišnik postal septembra 1943!

304
H3
Glavni štab
NOV in PO Slovenije
14. IX. 1943.

ODLOK

o izsposlovanju sodnikov Višjega vojaškega sodišča.

V smislu odloka o postavitvi Višjega vojaškega sodišča z dne 15.9. 1943. izsposlojuje Glavni štab NOV in PO Slovenije za sodbe pokrajinskih tega sodišča:

1. /rdečinski Dr. Kržišnik Anton, sodnik upravnega sodišča,
2. /član Stane Jernej,
3. /član Simčič Karlo.

Namenovani sodniki postopijo s svojimi uradnimi. Odlok stopi v veljavo s dneva javnega objave.

Št. fašizma — Svoboda narodu!

Politkomisarij
Marjan Breclj, l. r.

Ministrski kabinet
Jana Šturm

bodo znova zadehteli in pričali, da tam po-
divajo fantje in moške, ki so padli za dom.

In ko se bo »Gnidovčev dom«, oškropljen s srčno krvjo junakov, dvignil iz razvalin, se bo, tako pravijo dobri ljudje, imenoval »Dom ajdovskih mučenecov. Dokler bo živel naš narod, bodo živeli ajdovski junaki v spominu vernega ljudstva. Slava njihovemu spominu

Ponoči 12. decembra 1942 so padli v boju s tolovaji ti-le moške in fantje iz župnije Ajdovec:

1. Jaro Dominik, star 30 let, hišar, oče petih mladoletnih otrok, Gor. Ajdovec št. 1.

Ko se je spuščal po vrvi iz gorečega zvonika, je bil od komunističnih krogel surtno nevarno ranjen. Umirajočega so komunisti vlačili po tleh, ga suvali s čevlji, dokler ni izdihnil.

2. Gorenc Andrej, star 36 let, delavec, oče štirih mladoletnih otrok, Gor. Ajdovec št. 9.

3. Legan Franc, posestnikov sin, star 25 let, Sela št. 4; je zgorel v domu.

4. Papež Franc, star 50 let, hlapec, Brezova reber št. 1; je zgorel v domu.

5. Zakrajšek Alojzij, star 33 let, posestnikov sin, Mali Lipovec št. 10.

6. Praznik Alojzij, star 40 let, delavec, Boršt št. 9. Umri s rožnim vencem v roki.

7. Gnidovec Feliks, star 33 let, posestnik, kov sin, Sela št. 6.

8. Kresne Franc, posestnikov sin, star 21 let, Plano št. 1.

9. Pust Albin, posestnikov sin, star 19 let, Brezova reber št. 7.

10. Maver Jožef, posestnikov sin, star 19 let, Brezova reber št. 8.

11. Kužnik Jožef, posestnikov sin, star 30 let, Srednji Lipovec št. 11.

Med njimi, ki so jih tolovaji žive ujeli, jih zvezane odpeljali na Brezovo reber, jih strahovito mučili in umorili, pa so bili ti-le fantje:

1. Jaro Jožef, posestnikov sin, podžupan, star 28 let, Dol. Ajdovec št. 10.

2. Zupančič Milan, gozdni čuvar, star 19 let, Dol. Ajdovec št. 11.

3. Strumbej Ferdinand, posest. sin, star 33 let, Dol. Ajdovec št. 7.

4. Legan Feliks, posest. sin, star 18 let, Dol. Ajdovec št. 6.

5. Gnidovec Ciril, posest. sin, star 26 let, Sela št. 6.

6. Hrovat Mihael, delavec, star 30 let, Boršt št. 5.

7. Novinec Alojzij, posest. sin, star 21 let, Srednji Lipovec št. 6.

8. Golč Jožef, hlapec, star 25 let, Brezova reber št. 3.

9. Rozman Feliks, posest. sin, star 21 let, Brezova reber št. 5.

10. Rozman Andrej, posest. sin, star 19 let, Brezova reber št. 5.

11. Mirtič Alojzij, posest. sin, star 21 let, Brezova reber št. 9.

12. Kresč Venceslav, posest. sin, star 18 let, Plano št. 1.

Vsi ti fatje so bili upanje in ponos ajdovskih družin in župnije. Zdal jih ni več; umorila jih je slovenska brezbožna roka.

Ono noč je padlo tudi mnogo fantov iz župnije Žužemberk, sami najbolj idealni borci za pravično stvar, cvet fare,

Lojzetu Debevcu, junaku iz Begunj, v spomin

Tak je bil Lojze Debevec, ko so je šel boriti za domovino...

Vse, ki smo ga poznali, je napolnila novica, da je izdihnil v plamenih, kamor so ga vrgli komunistični zločinci, z globoko žalostjo.

Ko so 24. novembra napadli Grahovo, je šel Lojze iz Cerknice s svojimi prijateljem komandantom Petrovičem in nekaterimi drugimi fanti na pomoč, toda tam jih je doletela smrt. Petroviča je zadel granata, Lojzeta pa so ujeli, ga zabodli in še živca vrgli v ogenj.

Pokojni Lojze je bil rojen 13. maja 1923 kot otrok številne, globokoverne Kranjske družine v Begunjah pri Cerknici. Po končan osnovni šoli v Begunjah je dovršil v Ljubljani s odličnim uspehom meščansko šolo in dva letnika srednje tehnične šole. Nato je, prisljen zaradi vojnih razmer, ostal doma, kjer je prevzel službo tajnika pri »Prevodu«, ki jo je vršil vestno v največjo zadovoljnost vseh do pred kratkim, ko so ga nove razmere po 8. septembru prisilile, da se je umaknil.

Za pokojnim mučenikom Lojzetom ne želimo samo vsa Menišja, ampak tudi vsi tisti, in ni jih malo, ki so ga v življenju srečali in spoznali. Vedno in povsod je odločno pokazal, da je sin slovenske katoliške matere, za kar je daroval svoje mlado življenje.

Ko je pred našim narodom pričela štriti svoje poslanstvo zločinska OF, je tudi spoznal v tem delo komunizma. Pogumno je stopil v dolgo vrsto begunjskih mož in fantov, ki so sledili klicu svojega, zdaj že pokojnega mučenškega župnika Turka, naj gredo odločno v boj za narod.

Zgleden je bil Lojze tudi v verskem oziru. Dobro se je zavedal, da more človek premagati vse ovire na poti življenja le s pomočjo Najvišjega. Njegovo življenje je bilo prežeto s tisto živo vero, ki gora prestavlja. Vsako jutro je bil pri daritvi svete maše v domači cerkvi in prejel v svoje sreče Njega, ki je Pot, Resnica in Življenje.

Tako je potekalo njegovi življenje v delu in molitvi. Povsod je iskal samo dobro bližnjega, še na zadnji poti. Prav, to pa je bil tudi varok, da si je pridobil toliko prijateljev in znancev, ki so bili vedno veseli, kadar so se zbrali v njegovi družbi.

Lojze, mi jokamo za Teboj, toda ti si arečen. Težko, toda kratko je bilo trpljenje, veselje pa, katero si našel nad zvezdami, je nemisljivo. Eno Te prosimo! Prosi v zboru pravičnih Vsemogočnega, naj skrajša našemu narodu dneve trpljenja, da mu bo čimprej zasvetila zarja lepše bodočnosti!

Tak je bil potem, ko je v mukah in ognju dal življenje zanjo v Grahovem...

Uresničevanje komunističnega „osvobodilnega“ programa v Loški dolini na Notranjskem

Od jeseni 1941 do jeseni 1943
500 žrtlev Osvobodilne fronte!

V knjigi »V znamenju Osvobodilne fronte« je bil med drugimi našteti o tem, kaj pripravljajo Slovenci OF, objavljen tudi seznam tistih, ki so jih komunisti aklenili spravi s sveta v Loški dolini. Seznam vsebuje okoli 500 ljudi, določenih za likvidacijo. Med njimi so cele družine, ženske, starci, skratka ljudje vseh starosti in vseh slojev.

Ta našrt ni bil samo našrt. Danes je Osvobodilna fronta v tej nesrečni dolini sama s svojimi rabljali ali pa posredno s izživljanjem represalij spravila s sveta nič manj kakor 500 ljudi, jih osvobodila življenja in imetja. Prvi del komunističnega programa — odstranjevanje nasprotikov z vsami rodov, so je v tej slovenski občini uresničili. In vendar ni še niti leto dni od tedaj, ko je polovica javnosti označevala ta razkritja kot propagandno izmišljotino!

V naslednjem nam domačin iz tamošnjih krajev nazorno popisuje, kako se je to zgodilo in zakaj je do tega prišlo.

Ze dve leti je Notranjska pozorišče krvavega bratovornega boja. Ze dve leti ne odmeva iz notranjskih gozdov glas razpajanih pesmi, ze dve strani leti tihi in žaluje marsikatera Notranjska za možem, za sinom in celo za hčerjo.

In kdo je prvi sklenil ta sveti mir, ki je ze stoletja vladal med Notranjci? Kdo je prvi okrenil sveta notranjska tla z bratovsko krvjo? Mar je ros Notranjec divjak, ki bi se rad napajal z lastno krvjo? Ne, ne! Notranjec je bil vedno voren, pridon in pošten. V njegovih žilah ni nikdar divjala razbojniška kri. Saj se je v Loški dolini v zadnjih 80 letih dogodil komaj en umor in v zadnjih 40 letih 2 ubojal.

Da se danes na Notranjskem ruši in požiga, da se tam ropa, ubija in mori, tega niso krivi Notranjci, ampak nemoderna kuga, ki ji pravimo komunizem. Komunizem seje med Notranjce smrt, komunizem bo iztrebil našega človeka z notranjske zemlje, komunizem je ze prebrzil prelopo pokrajino v pravo puščavo. Komunizem se ni izlegel v duši notranjskega človeka, ampak so ga zanesli na Notranjsko posamezni tujci. Kar pogoljemo pesniki in oči!

Izmed vseh notranjskih krajev se je komunizem najbolj razpasel v Loški dolini, manj v drugih notranjskih občinah. Zakaj ravno v Loški dolini? Vzrokov pa je več! Domačini, ki so pribežali v Ljubljano, pripovedujejo tako:

Vzroki:

1. Politični razdor

Po končani svetovni vojni so pri prvih občinskih volitvah nastopili komunisti samo v majhnih občinah Lož in Zmajski, župan pa ni bil potrjen in loški lokalni komunizem je popolnoma zamrl. Šele po nekaj letih so se začeli v starostni občini organizirati delavci lesne stroke. Bilo jih je pa tako malo, da niso nikdar upali samostojno na volitve, ampak so se vezali večinoma s narodnjaki. Nesrečna žid in politična svojevrednost nekoga bivšega starostarskega župnika je povzročila razcep ljudske stranke. Zaradi tega so delavci, ki so se vezali z enim delom liberalne stranke, prodili s svojim županom, pokojnim Mikarjem iz Igavasi. Ta je bil navaden kmet in se je kaj malo razumel na komunistično ideologijo, bil je le firma, zadaj pa se je skrival prav majhen krog pravih komunistov.

Vsa ta skupnica ni štela 100 ljudi. Najbolj delavni so bili tisti tujci delavski pomočniki, ki so se izpridili pri svojem gospodarju, znanemu komunistu iz Logatca, nekaj delavcev v Markovu in nekaj takih, ki so se vrtni pokvarjeni iz Francije. Obe strani stranke sta imeli veliko večino v občini, toda ker sta bili obe razbiti, je uspel tretji, komaj s tretjino glasov. Take politične razmere so vladale do razpada Jugoslavije.

2. Tihotapstvo

Ne smemo pa pozabiti dveh drugih, da-le važnejših dejstev, ki sta odločilno vplivali na politični razvoj doline, namreč na tihotapstvo in izseljenstvo. Tihotapstvo je vso območje Notranjske moralno pokvarilo, trvalo pa ji več škodilo kakor koristolje. Pozneje bomo imenoma navedli vse tiste komunistične tolovaže, ki so bili tihotapci in igrajo najvažnejšo vlogo v pobujanju. Zdal ugotavljamo samo take dejstva:

Tihotapstvo je zahtevalo v zadnjih 20 letih samo od Slovencev do Javornika več kot 20 mrtvih. Tihotapci so izpili samo v eni gostilni v eni noči tri stotine litrov kuhane vina! To niso bili redki primeri. Vsa tihotapca je imel eno kolo ali dve, vsak tretji pa motor. Niso jedli doma z družino krompirja ali močnika, ampak se jim ni tožilo iti ponoči v Stari trg k Benčini ali Korletu na klobase, pečenko itd. Neštokrat je potem taka družba kvartala za tisoče, potem pa si je najela avto za domov. Bili so primeri, da so je taka družba odpeljala z avtom naravnost na Bled. Zagreb je bil redno zabavišče teh magnatov.

Če bi hoteli naštevati samo resnična dejstva, bi jih bila debela knjiga. No, in zdaj pomislite! Ko je po razpadu Jugoslavije začel tak lahak in masten služek usihati, kaj mislite, za kakšno delo so bili ti ljudje sposobni? Za nikakršno! Padli so prav kot zrela hruška OF v jorbasa. Njihovo delo potem poznate.

3. Izseljenstvo

Niš boljmi niso bili naši izseljenci, ki so se gnotno ubogi, moralno pa popolnoma pokvarjeni vrtni domov. Izjeme so bile redke. Ti naši policajci so prav iz tujine: Francije, Belgije in drugod pripeljali

s seboj kolo, obleke in toaletne potrebšćine, žep pa je bil največkrat prazen. Pozabili so na naše šege in navade, navadno še domačo govorico, prinesli pa so v zmoženih glavah komunistična gesla, ki jih niso niti preizkusili niti razumeli. Ti ljudje tvorijo gornjo plast v osvobodilnem vodstvu.

Leto 1941

Kdor torej pozna notranjske razmere, se ne bo čudil, da je mogla OF tako razpresti svoje mreže tamkaj. Komunisti so okoliški takoj na delo, zlasti pridni so bili Logačani, ki so ves julij in avgust 1941 križali s kolesi in avtomobili po Loški dolini. Posebno se je odlikoval Florijan Notranjec, od domačih Hribar, Slavko Smeli (Storžek), Štrbe iz Lože in Hace iz Podcerkve. Jeseni pa je obiskal Notranjsko sin znanega zdravnika iz Ljubljane in organiziral OF v vseh stanovih.

Ze v začetku je ta organizacija šepala. Eden izmed »klerikalcev« je pripovedoval, da kadar koli je prišel na napovedani sestanek, ga nikoli ni bilo. Komunisti so imeli namreč sestanek vedno nekaj ur prej in so »nacionaliste« kar na kratko odpravili. Ti so začeli počasi odpadati, vodstvo so prevzeli komunisti. Spoznanje je prišlo prepozno, greh je bil že storjen. Nekateri so hoteli obrniti OF hrbet, ali niso uspeli. Kar hudič drži, nikdar več iz rok ne spusti. K tej idejni zmedli je pripomogel še važen zunanji dogodek.

Oktober 1941 so komunisti izvedli v Ložo napad na postojanke italijanske vojske. Ker je napad bil pod četniško firmo, je domače fante navdušil za hribe. Ni jih odšlo sicer veliko, nekaj pa le. Takrat se je oklenilo OF večina Sokolov, nekateri izmed teh imajo, žal, važne funkcije in eden se je letos septembra na zborovanju v Cerknici tolkes po prsih in se pridušal, da ni komunista.

Ta napad je Slovincem zelo škodil, ker je razdražil vojaško oblast. Začel se je križev pot Notranjcev. Ubili so bili trije Ljubljanci, 20 letni sin Telica Rafaela iz Lože in petletno dekletce orožnika Tavčarja. Komunisti so razstrelili, da je bilo ubitih 20 badoljevcev, toda videl jih ni nihče, ker so jih odpeljali z avtom. Sam napad, ki sta ga s sodelovanjem treh loških gosposidnih organizirala in zahtevala ubiti Slavko Smeli in poveljnik razbite »brigade« Hribar Ivan, oha iz Lože, je bil izveden zelo nespretno. Gibanje po Loški dolini je bilo potem zelo omejeno. Ljudje so trpeli in molčali. To je trajalo vso zimo.

Prve žrtve

Komunisti so opazili, da zgubljajo pri preplašenem ljudstvu vsak vpliv, zato so pripravljali občinske akcije. Ker pa so domačini držali vzorno in so hujšakom obrnili hrbet, so komunisti uprizorili satansko nesramno igro. Badoljevci so zaradi napada na Ložo izsilili ustanovitve neke ženske organizacije, kar naj bi bil naredil občinski tajnik in pa pok. župan Mikar. Ker pa župan ni mogel najti tajnice za organizacijo, je tako rekoč prisilil svojo najbližjo sosedo Zigmundo Franko iz Igavasi, da je prevzela predsedstvo. Begunci pripovedujejo, da se je ta revica toliko razumela na organizacijo kot zajec na boben. Stori la je to, kar ji je komunistični župan naročil na zahtevo skritih komunistov. Uboaga reva je bila le krinka za njihovo početje.

Kot strela z jasnega neba je zadela že itak preplašeno ljudstvo novica, da so komunisti z Raketa ustrelili 16. marca 1942 zvečer Alojziju Zigmundo in njegovega očeta Franca na domu v Igavasi. Ljudje so ostrmeli. Nihče ni vedel, kdo je zahteval smrt teh dveh žrtv. Komunisti so vrgli med ljudi novico, da sta sidižalja. Kdor je poznal očeta Zigmundo, so je za glavo prijeli. Pokojnik se ni menil za nič, razen za piščeto. Naj se krvava za smrtjo teh dveh žrtv iz Loške doline kdor koli, ugotoviti pa moramo, da ni bil nihče iz Loške doline niti obsojen niti ustreljen od badoljevcev do maja 1942.

Sicer pa so ljudje sami dokazali, da ne verjamejo govoricam o »izdalstvu« s tem, da so se udeležili pogreba obeh žrtv v naravnost ogromnem številu. Do tedaj takega pogreba še ni bilo v Loški dolini. Zaradi tega javnega protesta so se komunisti potuhnil, ljudje pa so šele tedaj sprevideali, da se je začel bratomor, ki mu je cilj vse kaj drugega kakor osvoboditev.

Komuniste je molk ljudstva jezil, zato so uprizorili še druge poboje. Nekoliko pozneje so odpeljali iz Babnega polja v gozd ukojenega finančarja Mestnika Antona in nekoga bivšega orožnika iz Like. Tudi ozadje tega umora ni znano. Čudno je to, da so ubili Mestnika, za katerega je bilo znano, da je bil organizator in blagajnik OF v Babnem polju. Ljudje so molčali, komunisti pa so uvideli, da jim tako evetje ne bo šlo v klasje, kajti niti enega človeka niso mogli dobiti za hribe in tudi podpore ni bilo. Zato so začeli drugo igro.

»Republika« in njeni sadovi

Konec aprila 1942 so začeli pripravljati napad na Loško dolino. Sodelovali so Ložani, ki so zasekali cesto od Lože do Bloške police. To je bila le navidezna igra, kajti prav majhno posadko karabinerjev je avtoprevoznik Turšič iz Cerknice, čigar sin se je po 8. septembru krasno izkazal, odpeljal čez Gor. Jezero v Cerknico. Niti enemu Italijanu so ni skrivili las.

Šele ko je majhna posadka odšla, so prišli »osvobodilci« v Stari trg. Čudno je, da niso »zasledovali« okupatorja dalje, ampak so ga lepo pustili v Cerknici popolnoma v miru.

Komunisti tedaj niso imeli nikakega orožja, temveč so samo prepevali in se pridno vozili sem in tja s Kovačevim luksuznim avtom. Sam štab ni hotel stanovati v Starem trgu, torej v središču fare, ampak se je naselil čisto pod gozdom v gručasti Svoznik. Ljudstvo so pitali s fantastičnimi no-

viciami o velikanskih osvajanjih, stražo pa so morali držati 16 letni fantički pod komando zdaj že pokojnega Milana Janežiča iz Starega trga.

Po dobrem mesecu »osvobodne republike« in strahovlade so neko soboto opoldne vdrl v prvo slovensko sovjetsko republiko »državni kraljevi grenadirji, in sicer ne tam, kjer so jih domači tolovaži pričakovali, namreč po zasekani poti od Bloške police, ampak pridrveli so čez hrib Pogacar kar po gozdu in pokosili a strojnimi tik pod Starim trgom 12 mladih fantov, med temi 5 fantičkov izpod 16 let. Oplenili so dve trgovini, uničili 3 gostilne, popolnoma razbili in okradli občinsko pisarno ter do tal požgali 6 hiš v Loži in Starem trgu. Tri dni so bili ljudje popolnoma brezpravni. Grenadirji so pili, žrli in poudenjali strašne stvari, oficirji niso imeli nobene moči. Samo pogumemu in spretnemu nastopu ravnatelja G. Fruga, ki je italijanski državljani, se je zahvaliti, da ni bilo pobitih še mnogo nedolžnih ljudi, ki so se stali v vrsti pred puško.

Republika v drugo

Uspeh te enomesečne komunistične ohoči je bil ta, da je padlo 11 mladih zapeljanih ljudi in bilo okrog 3 milijone lir škoda. Saj je šlo samo radijskih aparatov 95 v franzej.

Zdal pa čuje in strmitel! Namesto da bi tolovali, ki so prej prirejali pred zastavo z rdečo zvezdo mitinge, zadržali kraljeve grenadirje z orožjem v roki, so se spozumno z njimi že v petek zvečer umaknili, zapeljane ljudi pa so pustili njihovi usodi.

Kaj je bil cilj te slavne republike, je najbolj jasno povedal v neki trgovini v Starem trgu znani komunist, občinski blagajnik Franc Plos iz Markova. Ko je med drugo komunistično zasedbo protestiral nek trgovec, da ne bodo domačini več stali na straži, ker ni nobenega haska, kvečjemu žrtve, so je razkoračili in zagobezdal dobesedno takole:

»Ti bom pa jaz povedal, kakšen je bil uspeh naše akcije! Uspeh je bil ta, da je šlo toliko ljudi v hribe, ki jih drugače ne bi nikdar pridobili zase. Vidis, to je bil naš cilj!«

Vendar moramo povedati, da kljub vsem mogočim terorističnim dejanjem ni šlo veliko ljudi v hribe. Zato so komunisti ustanovili drugo sovjetsko republiko v Loški dolini.

Ko se je posadka grenadirjev po treh dneh umaknila na Bloke, so čez nekaj dni spet pritaval bežeči junaki iz gozda. Toda ljudje so ostali kljub njihovim grožnjam mirni. Trepetali pa so, ker so slutili nesrečo, ki je že po treh tednih res nastopila.

Badoljevci so pustili to komunistično vladno dobro tri tedne docela v miru, da se je čisto izživela.

Niti mesec dni ni trajala druga komunistična zasedba, ko so proti koncu julija zopet zasedli Loško dolino badoljevci. Nihče ni razumel, kakšen namen so imeli komunisti, da so bili drugič zasedli Loško dolino, ko je že prva zasedba povzročila tako nesrečo. Toda dejanja so odkrila njihov pravi namen. Vedeli so, da se bliža konec njihovih strahovlad, zato so hoteli ubiti ljudem strah in trepet v meso in kri. Začeli so z umori po načrtu. Med tem časom so ubili te-le žrtve:

dne 15. maja 1942 Slavka Hribarja iz Bloške police, pismonoša v Grahovem; bil je vnet prostetar;

dne 8. junija 1942 so odpeljali Franca Kraševca, bivšega trgoveškega pomočnika, v gozd in po bahanju komunistov samih najprej osepili, mu zlomili roke in vrgli v jamo;

dne 28. maja 1942 so ubili na njihah za vasio Janeza Nanuta iz Podcerkve; ustrelil ga je Turšič z Raketa;

dne 27. junija so ubili Ložani v gozdu sodnika Muho. Istočasno so ustrelili komunistično Frankiško Plos iz Starega trga.

Ze maja meseca so ustrelili Andreja Nela iz Igavasi, češ da je zaspal na straži. Junija so ustrelili Marijo Truden iz Igavasi, češ da je neozdravljivo bolna.

Meseca julija so ustrelili pod Markovim hribom Janeza Kandareta iz Dan, češ prej pa so mu očeli iztaknili.

In julija meseca so ubili in vrgli v jamo Kozlovko Andreja Muleca iz Kozarišč.

200 žrtev v avgustu 1942

Najbližji sosedji teh žrtv so bili pričrani, da so bili ubiti po nedolžnem.

Zaradi takega terorja so ljudje živeli v strahu noč in dan. Nihče ni bil varen življenja. Komaj pa so komunisti opravili svoje, so prišli svojiski grenadirji in začeli v množicah streljati.

Groze tistih dni ni mogoče popisati. Ljudje so tekali brez uma od Poncija do Pilata, pomagati pa jim ni mogel nihče. Tri tedne so regljale strojnice po Loški dolini in sežale smrt po notranjskih njivah in travnikih. Dan za dnem je slovenska kri napajala zemljo, dan za dnem, noč za nočjo je polnil zapuščene hiše jok in stok. Nikdar ne bodo Notranjci pozabili tistih žalostnih dni. Gorje tistim, ki so jih povzročili!

Dne 14. avgusta 1942 je množično streljanje nehalo, poslej so badoljevci ubijali le posameznike. Tiste dni je padlo:

Iz Lože 45 moških, 5 iz Podloža, 1 iz Bloške police, 8 iz Starega trga, 8 iz Podcerkve, 13 iz Dan, 17 iz Pudohe, 2 iz Igavasi, 1 iz Podgora, 5 iz Viševke, 14 iz Vrhlike, 1 iz Knežje njive, 1 iz Poljan, 1 iz Vrbe, 2 iz Babne police, 5 iz Smarate, 1 iz Kozarišč, 58 iz Babnega polja; torej okrog 200 fantov in mož v najlepših letih!

Ogromna večina pobitih je bila nedolžna. Pravih komunistov ni bilo niti 20%. Večina je bilo takih, ki niti vedeli niso, da so jih terenci vtaknili v kakšen odbor. Pravi komunistični organizatorji so pa že davno prej pobegnili, ker so jih bili badoljevci pravčasno obvestili.

Italijanski cesarski častnik — zaveznik komunistov

Pri italijanski cesarski posadki v Pudohe je bil neki kapitan Korš. Ta se je z domačimi fanti sprizajnil, popival z njimi za mizo in razglabljal o Stalinu in Rusiji in Titu in bogve še o kom. To ni bilo enkrat, ampak več ko pol leta. Korš si je pridobil pri fantih tako zaupanje, da so ga pri vsaki komunistični odločitvi vprašali za sodbu. Pokojni komunist Ponuda Janez iz Pudohe je pri nekem prepiru javno povedal:

»Tako bo, kakor bo Korš rekel.«

Ni sicer čudno, da so se smeli domači komunisti tako odkrito pogovarjati z badoljevskim oficirjem in to v najbolj napetem času, pač pa preseneča dejstvo, da je prišel prav ta kapitan Korš potem ponovno zasedat Pudohe in da so bili ubiti vsi tisti iz Pudohe, ki so poprej popivali z njim, skupno 17 fantov in mož. Še bolj čudno pa je to, da se glavnemu terencu ni zgodilo nič žalega in je še danes živ, medtem ko so njegovi zapeljani tovariši vsi pod ruho.

Za tega kapitana še danes trdijo, da je komunist.

Med žrtvami je bilo več popolnoma nedolžnih. Naj omenimo samo pok. trgovca Speha Jožefa, ki so mu komunisti grozili s smrtjo, ko jim ni hotel, niti mogel izplačati 60.000 lir. Ker pa so mu komunisti nasilno vzeli 2 para konj, so ga cesarski vojaki zato ubili. Ta dvojna igra je imela namen, ljudi tako zmešati, da ne bodo vedeli, ali so tiči ali miši. In to je komunistom in badoljevci uspelo.

Ljudje so bili zaradi te dvojne igre tako preplašeni, da so mnogi odšli prostovoljno v internacijo. Badoljevci so hoteli to, komunisti pa, da bi jih čim več odšlo v hribe. Ubogi slovenski narod je pa plačeval račune te dvoilne igre z lastno krvjo.

Še bolj vnebovpijoč greh so zagrešili komunisti pri drugi priložnosti.

V tistem splošnem preganjanju ljudi v hribe je odšla s komunisti tudi bivša mešarskošola učiteljica Janežič Zora iz Vrhlike. Ta je kot izobraženka imela bodrilne govore in prirejala je mitinge. Morda je šla tja zaradi tega, ker sta šla tudi brat in njena 30 letna mati, morda pa tudi iz prepričanja. Resnica je, da se je po tisti italijanski ofenzivi sama podala iz gozda k sestri v Cerknico. Zakaj je to storila, ni znano. Ker pa so jo karabinerji izprehali, so vsi ljudje mislili, da je njena glava izgubljena, ker so videli, da so malo prej pobili najmanj 15 dokazano nedolžnih ljudi.

Toda njej se ni zgodilo nič, odšla je v internacijo, in kakor je pripovedoval neki karabiner, so jo badoljevci v občinskih prostorih še gostili s črno kavo in cigareti!

Kmalu po tem dogodku so karabinerji prijeli 60 letno vdovo Uršo Bavec iz Kozarišč, češ da je prala perilo in nosila v gozd hrano hčeri, poročni z bvišim orožnikom Jakobom Baragom, znanim komunističnim organizatorjem, zdaj poveljnikom nekega »batljona«. Ta stara reva, ki ni imela nikdar komunističnih nagovorov in mitingov, je bila prijeta in pripeljana v Stari trg, drugo jutro pa ustreljena za Gaslikim domom. Zakaj niso za to sirote, ki je nesla hrano hčeri in vnukom, katere je gnil v gozd lastni oče z grožnjami, posredovali pri vojaških oblasteh vsi tisti, ki so oteli smrti učiteljico in sina znanega priganjaka iz Lože, Milana Lahat Mi vemo zakaj.

Ljudje niso zapuili nikomur več, živeli so kakor v sanjah. Ni čudno, če je v tej satanski igri tudi kak pošten človek podlegel komunističnim priganjcem. Kdor se jim je uprl, je moral zbežati, ali pa je zgubil glavo, kajti slavna kraljevska vojska ga ni ščitila. Prav nasprotno!

Pol doline uničene

A to ubijalsko delo cesarske vojske še ni vse gorje. Ni šla v gozd za komunisti, ampak je požgala in porušila skoraj polovico Loške doline. Od vsega starodavnega mesta Lože je ostalo celih, reči in piši, 16 hiš, v Babnem polju je od 130 števil ostalo okrog 10. hiš. Babna polca je zravnana z zemljo. Prav tako ohojne Poljane. Na Vrhnikih je pogorelo polovico vasi. V Kozariščah kakih 9 hiš, v Smarati 1, v Igavasi 2. V celem je po Loški dolini uničeno. Škoda danes še ni mogoče oceniti!

Tako je bilo stanje v Loški dolini po tisti slavni ofenzivi. Ali si morete misliti vi, ki se niste okusili gorja, v kakšni stiski so ljudje živeli lani v Loški dolini, ko ga ni bilo človeka, ki bi bil samo eno uro varen življenja? Česa takega si človek ne more misliti, to mora doživeti!

Ves maj in junij so prelivali nedolžno kbi slovenskih žrtv komunisti, julija in avgusta pa badoljevci v teh štirih mesecih je bilo nasilno uničenih 226 življenj. Teh Slovincem ne bo nikdar več! Pa čeprav je bilo to za Notranjca strašno, smo vendar pričrani, da bi bil marsikak Starotržan vzklkniti!

Bilo je res strašno, ali potrpiimo in pozabimo, kar je bilo, zakaj, hvala Bogu, najhujše smo prestali!

Tako bi bili rekli skoraj vsi. Toda najhujše se niti začelo ni. To gorje je bilo šele začetek notranjske Kalvarije.

Začetek pravega gorja

2. septembra 1942 ob 20 zvečer je pridivljala domača komunistična svojati v vasi Vrhniko, Viševke, Pudohe, Dane in Stari trg in požgala hiše in poklala 12 ljudi. Zalili bi vsak pravi čut, če bi danes načenjali vprašanje, kaj so ti ljudje zakrivil. Tisti, ki so jih poznali, so itak pričrani, da so bili nedolžni. Krivniki pa, ki so storili zločin, nimajo vesti ne duše. Slabši so ko živali, zato jim zmanj govoriti o pravičnosti.

Zaslepljeni Ljubljanci pa niso ne ljudje ne živali, ampak nekaka bitja, ki imajo vse, samo razuma ne. Zato je tem dokazovanje nepotrebno. Povedati pa moramo, da bo tudi tisti, ki se je s pametjo

skregal, za te zločine odgovor dajal. Zločin mora biti kaznovan. Kaznovan pa bo tisti, ki ga je zagrešil in tisti, ki ga je pomagal zagrešiti. To je treba povedati že danes.

Ubili so bili v Starem trgu: kaplan Kramarič. Ubil ga je v postelji Alojz Mulec iz Nadleske, stric zloglasne »brezbože« komisarke Ivanke. Pokojni kaplan se niti pred vojno ni vtikal v politiko, nikar sedaj. Bil je vzoren duhovnik; Katarina Telic, stara 50 let. Morala je v sami urabi napreči konje, potem pa je isti Mulec ubil njo in konja. Mož in dva sinova so komaj ušli smrti. Trgovina in hlev pa sta zgorela.

V Pudohe je ubil Rafael Martinčič svojo sestrično Ivanke Čed in njenega moža. Ker pa Ivanke ni dobro zadel, je obležala v krevti. Stirlitna hčerka je jokala poleg mame, ki je otroka v smrtnem boju tolažila: »Ne jokaj, saj ne bom umrla, saj bom še ozdravela!« Toda Rafael je, stoteč med vrati, to slisal, prišel nazaj in rekel: »Ne bo več ozdravela, prasičat! ter ji je zadel nož v srce.

V Pudohe je ušel smrti Znidarič Ivo, ker se je takoj po prvem strelu naredil mrtvega. Zato so ga pa ti krvniki ubili letos septembra.

V Viševku je bil ubit Tomiž Alojzij, ko je bežal iz goreče hiše in klical na pomoč. Njegova žena Terezija je živa zgorela.

V Danah so bili ustreljeni Strle Alojzij; trgovec Znidarič Karel in Frančiška Hauptman. Ker se je njen, zdaj že pokojni mož umaknil z bratom v gornje prostore, so komunisti zažgali hišo in zdelali Frančiško tako, da je živa zgorela.

Živi vrženi v jamo

V Vrhniku so ubili 70 let starega posestnika Jerneja Pojeta. Odpeljali so pa v gozd 70 let starega Janeza Palčiča, njegovega sina Jakoba in Ivana ter zeta Janeza Poroka. Stari Palčič je ušel, dva sinova in zeta pa so komunisti: Andrej Janežič iz Vrhlike, veletrgovec Zagar iz Markova in najbližji sosedje odpeljali v gozd Otrovece pred središčem. In kdo je stopil prvi pred nje? Lastni bratranec, stari zloglasni komunist čevljar Franc Strle iz Lože. Spregovoril je takole:

»Jaz ne morem prav nič pomagati; kakor se boste zagovarjali pred sodiščem, tako bo!«

Oni so res mislili, da bodo šli pred sodišče, toda čez četrte ure sta jih odpeljala zloglasni Mulec Alojz in 17 letni Fajdiga Vlado pred kilometre oddaljeno jamo in vrzla vanjo ubitega Poroka in obstrljena Palčiča Jakoba in Ivana. Ivan se je četrtni dan čudežno rešil iz jame. Ni mogel rešiti tedaj še živega brata Jakoba. Ivanu so v bolnišnici odstranili levo oko, skozi katero so ga ustrelili, potem je živel v Starem trgu, letos pa so ga komunisti ubili v Mozlju in še očeta zravnali.

Vsa ta »zaloga« se je zgodila v dveh urah od 10 do polnoči v noči med 2. in 3. septembrom 1942. Kakor pripovedujejo domačini, se je menda samim komunistom zdelo, da so bili vsi umorjeni nedolžni, zato so glavna organizatorja tega klanja in edina sonda, čevljarja Strleta iz Lože, strahovito kaznovali. Vzel so mu oficirsko stopnjo. Letos septembra se je vrnil domov kot navaden vojščak, toda dali so mu v roke pravico! Mi pa vemo, da je Strle s septembrskim klanjem naredil skušnjo za važnega funkcionarja v komunistični partiji.

Učinek teh umorov je bil strašen. Ljudi je bilo groza. Vse to se je namreč zgodilo pred očmi cesarske vojske, ki naj bi ščitila našega človeka. V eni sami noči tak pokol in požiganje, posadka badoljevcev pa se je tiščala na pošti v Starem trgu.

Zdal so šele Notranjci spoznali, da so prepuščeni samim sebi. Šele po teh umorih se je osnovala »bela garda«, šele potem ko je padlo že 23 nedolžnih ljudi v Loški dolini.

Ljudje so si oddahnili, ker so upali, da bo res bolje. Vsaka straža je bila v Pudohe, v Kozariščah, pozneje tudi v Danah. Toda obrobne vasi so bile še vedno izpostavljene napadom tolovažev. Ljudje niso iz strahu pred njimi popravili s polja niti pridevkov. Vsi so se morali preseliti v Stari trg, Pudohe, Nadleske, Dane in Kozarišče. Zvečer so morali hoditi vsi spat v tiste vasi, kjer so bile posadke, pa tudi živino so morali gnati s seboj.

»Naj poerkajo vsi!«

S. S. VANDINE:

Skrivnostni zmaj

6

DOSEDANJA VSEBINA

V jezercu na Stammovem posestvu v Inwoodu, kamor se je šla po domači zabavi pri Stammovih kopat družba povabljenih gostov, skrivnostno izgine eden izmed njih, Montague, zaročenec Stammove sestre Benike. Hišni prijatelj Stammovih, Leland, obvesti o dogodku policijo, in čez dobro uro že začne načelnik policijske okrožne uprave, Markham, policijski narednik Heath in slovit junak Van Dinejevih kriminalnih povesti Phino Vance z zasliševanjem na Stammovem domu.

Leland vrže sum na igralko Rosito Steele, ki da je nekaj poštenja Montagueju, preden je skočil v vodo in izginil, ona pa Lelandu, če da je Montagueja svedel, ker da je bil tudi sam zaljubljen v Beniko, ter da je vprav zato, da ne bi sum letel nanj, tudi sam telefoniral na policijo o dogodku. Hišnik pri Stammovih, Trainor, pri zasliševanju ne ve povedati ničesar bistvenega, le to potrdi tudi on, da se Stamm kopanja ni udeležil, ker se je bil prehladil. Mc Adamova, ki je v trenutku, ko Montagueja ni bilo več iz vode, zakrčila, pravi, da sicer ni pričakovala Montaguejeve smrti, želela pa da si jo je prav tako kakor še marsikdo drugi. Tudi ona osumi Lelandu.

Stamm, ki se je bil medtem že precej stresel, se začne, ko ga Vance obvesti o dogodku, še bolj pa, ko mu pove, da po splošnem prepričanju Montagueja ni po nesreči utonil. Zal mu je, da ni vzel vrag raje Greefa, njegovega finančnega svetovaleca, ki da mu je precej časa greni življenje. Montagueja imenuje »starega osla, čigar smrt da ne bo preveč huda izguba za človeštvo. Pravi, da bo vsa stvar pojasnjena, hrk ko spuste vodo iz jezera in najdemo truplo. O tisti ženski, ki jo je bil tudi povabil na zabavo, a ni prišla, pravi, da se piše Helena Brucet, ki da se je bil z njo stufano seznanil na nekem potovanju v Evropo. — Med Stammovim zasliševanjem se s stopnišča nenadno zaslisi silen ženski krik.

V. POGAVJE.

Vodna pošast.

Nedelja, 12. avgusta ob 2.

Za hip smo osupnili in nihče ni spregovoril besede. Potem je Heath kar vstopal in se pognal proti vratom, pri tem pa naglo segel z roko v žep, v katerem je imel nabasan samokres. Komaj je prišel do praga, že je kar padel pred Leland in ga prijel za ramo, da bi ga zadržal.

»Ne vznemirjajte se,« mu je dejal mirno. »Saj vendar ni nič hudega.«

»To je nekaj vražljivega,« ga je zavrnil Heath, se osvobodil Lelandove roke in se pognal na hodnik. Nekdo se je pojavil pri vratih, ki so držale na hodnik, in zaslislali so se sem in tja oglašljivi vzkliki.

»Vrnite se v svoje sobe!« je ukazal Heath z močnim glasom. »In ostanite tam!« Postavil se je zapovedujoče pred vrata, tako da je imel razgled po vsem hodniku.

Očitno je precej gostov, ki jih je bil preplašil krik, prišlo ven pogledat, kaj se je zgodilo. Toda spričo grozečega narečnikovega strogega povelja, ki so se ga zbal, so se vrnili spet v svoje sobe, in slisali smo, kako so se za njimi zapirala vrata. Narednik se je ves zbežal in v negotovosti grozeče obrnil k Lelandu, ki je bil stopil k vratom z na videz hladnim, v resnici pa precej nemirnim izrazom na licu.

»Od kod ta krik?« je vprašal narednik. »In kaj vendar pomeni?« Se preden je Leland utegnil odgovoriti, se je Stamm, ki je na pol slonel, spet dvignil in se obrnil k Vanceju. »Za božjo voljo, gospodje,« jih je rotil ježno, »nehajte že vendar! Zgodosti ste me že morili s temi! Pojdite, vas prosim, pojdite!« Nato se je obrnil k dr. Hollidayu:

»Bodite tako prijazni, gospod doktor, in pojdite gor k mami. Dajte ji kakšno zdravilo. Spričo vseh teh sitnosti v hiši bo dobila še nov napad!«

Dr. Holliday je odšel iz sobe in elišali smo, da je zavil po stopnicah v gornje nadstropje. Nenavadni dogodek pa ni prav nič vplival na Vanceja. Ves zamišljen je dalje kadil svojo cigareto, njegove oči pa so se vedno nepremično, kakor da so se nekam zasaňale, strmele v Stammu, ki je ležal na postelji.

»Prav res mi je žal, da sem vas vašo hišo, gospod Stamm, spravil pokonci,« je pomrmral. »Kaže, da imajo vse razvrane živce. Želim vam, da bi se boljše počutili. Treba bo čisto potihem oditi po stopnicah dol, kaj, Markham!«

Leland ga je hvaležno pogledal ter mu priklimal.

»Prepričan sem, da bo tako mnogo bolje,« je pograbil za besedo.

Stopili smo iz sobe in odšli po stopnicah navzdol. Heath pa je še nekaj trenutkov ostal na hodniku in nepremično zrl v tretje nadstropje.

»Pojdite dol, gospod narednik,« ga je poklical Vance. »Tam ne bo nič za vas.« Heath je slednjič le vzel roko iz žepa in nam nejevoljno sledil. Ko smo prišli v salon, je Vance sedel in se sprušujoče ozrl na Lelandu v pričakovanju, da mu bo ta kaj pojasnil.

Leland je spet vzel iz žepa svojo pipo in jo počasi znova nabasal. Ko jo je slednjič prižgal, je dejal:

»Gre za Stammovo mater, Matildo Stamm. Stanuje v tretjem nadstropju. Je nekoliko izven ravnotežja...«

Pri teh besedah je nekam nedoločeno, a pomenljivo priklimal.

»Ni nevarna, veste, a včasih se ji malo meša. Vsakega toliko časa ima čudne napade in tedaj govori nepremišljene stvari.«

»Mirna blaznost,« je pomrmral Vance. »Morda ima kak skrit strah.«

»Da, prav tako je, mislim,« je odvrnil Leland. »Nekateri zdravniki so ji pred leti nasvetovali, naj gre v kakšno zdravilišče, a Stamm ni hotel o tem ničesar slišati. Nametil pa je izključno le zanj vse tretje nadstropje, in vedno je kdo pri njej. Telesno se odlično počuti in skoraj vedno tudi razodno misli. Ne dovoljujejo ji pa, da bi odšla iz svojih sob. Ne manjka ji ničesar. V tretjem nadstropju je tudi velika terasa, da se lahko malo razvedri. Večino svojega časa prebije pri gojitvi redkih rastlin.«

»Pa ima večkrat takšne napade?«

»Dvakrat ali trikrat na leto, mislim, čeprav ima drugače vedno precej čudne pomisleke glede ljudi in stvari. Ni je pa stvari, zaradi katere bi jo moglo kaj skrbeti.«

»Kakšne narave pa so ti njeni napadi?«

»Različne. Včasih govori in razpravlja z dozdavnimi osebami. Drugič spet ima histeričen napad in blebota o stvareh, ki jih je doživela, ko je bila še otrok. Tretjič potem spet kaže silno mržnjo do koga in ga začne posovati in mu groziti.«

Vance je zmajal z glavo.

»Značilen primer,« je pripomnil. Potem je večkrat globoko potegnil svojo »Régie« in slednjič vprašal neprisliljeno:

»Na kateri strani hiše pa je terasa gospo Stammovo?«

Leland je dvignil glavo in njegove oči so se živo zazrle v Vanceja.

»Na severovzhodnem oglu,« je odvrnil in šel z glasom navzgor, kakor da njegov odgovor še ne bi bil popoln.

»Eli Vance si je pri tem počasi vzel cigareto iz ust. »Potemtakem gleda tista terasa na jezero, ne?«

Leland je priklimal, po kratkem premisleku pa dejal: »Jezero ima čuden vpliv na domišljijo te gospe. Tam je vzrok njenih blodnj. Ure in ure presedi na terasi in vsa zamišljena vedno znova občuduje jezero. Nema, ki pazi nanjo — je to gospa Schwarz, ki se na postrežništvo izborna razume — pa mi je dejala, da njena bolnica ne gre nikdar v posteljo, ne da bi prej stopila za nekaj minut k oknu, ki gleda na jezero, in ko zamaknjena zrla vanj.«

»Zelo zanimivo... A kaj sem že hotel reči, gospod Leland, kdaj pa so naredili to jezero?«

Lelandov obraz je postal resen in zamišljen.

»Čisto natančno vam tega ne bi mogel povedati. Vem, da ga je naredil Stammov ded, oziroma vsaj nasip, s katerim je zajel vodo onega potoka, je zgradil on. Toda mislim, da je hotel zgraditi oplotišni kraj. Stammov oče, Joane Stamm, je dal zgraditi sid na tej strani jezera, ker je hotel preprečiti, da bi voda prišla približno hiše. Stamm sam pa je bil tisti, ki je namestil mrežo in zapornice, ko je začel jezero uporabljati tudi za plavalne tekme. Jezero ni bilo povsem zavarovano pred nesnago in hotel je vodo tega potoka na nek način očistiti, preden bi prišla v jezero, istočasno pa preprečiti poljuben dotok vode, to pa zato, da bi jezero lahko znova očistil, kadar bi se mu zdelo potrebno.«

»Pa kako je vendar to jezero dobilo svoje sedanje ime?« je vprašal Vance kakor po nekem naključju.

Leland je skomizgnil z rameni.

»To ve samo Bog. Verjetno ima svoje ime po starih indijanskih pravljicah. Indijanci, ki žive tu v bližini, so ga prvotno imenovali različno: Amangemokdoming, Amangemokdom Wikit, ali pa tudi Amangemokdompek, navadno pa so rabili najkrajšo besedo, Amangamling, kar v lenapščem narečju Algonkijev pomeni toliko ko »kraj pošasti...«

»Ko sem bil še otrok, je moja mati vedno imenovala to jezero s tem imenom, čeprav je bilo tedaj že skoraj vsem znano pod imenom »Zmajovo jezero,« kar je dobeseden prevod prvotnega imena. Na tisoče pravljice in bajk govori o tem jezercu. Vodni zmaj »Amangemokdom« ali tudi »Amangegache« je bil nekak bavljav, s katerim so strašili neposlušne otroke...«

Markham je nestropno vstal in pogledal na uro.

»Čas zdaj ni primeren za kakšne mitološke razprave,« je pripomnil nejevoljno.

»Bodi no dober, dragi Markham,« ga je šaljivo zavrnil Vance. »Te narodopisne posebnosti so zelo zanimive. Zdi se mi, da smo zdaj naredili prvi korak naprej, odkar smo tu. Zdi mi gre že počasi nekoliko v glavo, zakaj so skoraj vsi v tej hiši polni dvomov in strahov.«

Zlobno se je nasmešnil Markhamu, potem pa je spet posvetil vse svojo pozornost Lelandu.

»Torej,« je nadaljeval, »gospa Stammova ima že navado, da vselej, kadar je slabo volje, strašno kriči, ne?«

Leland se je spet nekoliko zamišlil, nato pa odgovoril:

»Včasih že.«

»In navadno so bili ti kriki v neki zvezi z blodnjim premišljevanjem o tem jezercu, ne?«

Leland je priklimal.

»Da, vedno,« je odvrnil, potem pa še pripomnil: »Toda ona nikoli točno ne ve, kaj je prav za prav resničen vzrok njenega vznemirjenja. Primerilo se mi je, da sem bil zraven, ko je Stamm skušal dobiti od nje pojasnila, a ona se o to stvari ni nikoli jasno izrazila; kakor bi se vedno bala, da se bo nekaj zgodilo, nekaj, česar v svoji trenutni razburjenosti ne more dobro označiti. Je kakor nekakšna ograjevita in zbežana prikazen domišljije, bi dejal, brez kakšne določne umstvene podlage... Ne znam si tega razložiti...«

* Amangemokdoming: Zmajev kraj; Amangemokdom Wikit: Zmajovo bivalje; Amangemokdompek: Zmajev bajer. Zdi se, da je beseda amangam, ki so jo včasih prevedli a »velika riba«, pomenila tudi »vodno pošast«, in iz nje izhajajo najkrajša beseda Amangamling; očitno so jo najraje uporabljali inwoodski Lenapi.

Tedaj se je zastor pri vratih premaknil in zdravnik dr. Holliday je zbežano pogledal v sobo.

»Veseli me, gospodje, da ste še vedno tu,« je dejal. »Duševno stanje gospe Stammove je neobičajno in ona na vsak način hoče govoriti z vami. Dobila je svoj običajni napad, toda bodite prepričani, da ni nič resnejšega. Videti pa je zelo razburjena in se brani vzeti kakšno pomirjevalno sredstvo... Res vam drugače ne bi pripovedoval teh podrobnosti, toda ker je že tako...«

»Sem že pojasnil tem gospodom, kako je z gospo Stammovo,« so jo mirno oglasili Leland.

Zdravnik je bil videti potolačen.

»Ker je stvar taka,« je nadaljeval, »vam lahko čisto odkrito povem, da se čutim nekoliko vznemirjenega. In kakor sem že dejal, hoče gospa na vsak način govoriti s »pollejo«, kakor se je izrazila. Umolknil je, ko da si ne bi bil čisto na jasem. »Morda bi bilo boljše, če se ne zmenite zanj. Toda, ker si je to vtepla v glavo, se utegne zgoditi, da bi njen razgovor z vami vodil zaželen uspeh... Opozorjam pa vas, da je nekoliko zmešana in upam, da boste upoštevali njeno stanje.«

Vance je vstal.

»Že razumemo, gospod doktor,« mu je dejal ter premišljeno še pripomnil: »Utegne biti res dobro za nas vse, da bi govorili z njo...«

Odšli smo po skoraj temnem stopnišču v tretje nadstropje, kjer je imela gospa Stammova svoje prostore. Tam nas je povedel zdravnik skozi veliko predsobo v ozadje hiše, do odprtih vrat, skozi katere je pravokotno padal v temno vežo žarek rumene luči. Soba, kamor smo prišli, je bila prostorna in opremljena s stariškimi pohištvi. Tla je prekrivala oguljena preproga temno zelene barve, stene pa so bile obložene z zelenim, že precej zbledelim papirjem. Blago, s katerim so bili prevlečeni stoli, je moralo biti nekoč bilo in katanasto zelene barve, zdaj pa je bilo živo in zamazano. Desno stran sobe je zavzemala ogromna postelja z laldahinom iz rožnatega damasta, iz prav takšnega damasta, le nekoliko zbledela, pa so bile tudi prevleke na oknu. Cipkaste zavese so bile zmečkane in zamazane. Nasproti postelji je bila peč, vmes med posteljo in pečjo zbirka letečajočih se školjčnic, nad pečjo pa visoka polica, obložena z najraznovrstnejšimi nepomembnimi predmeti iz tiste dobe. Na stenah je viselo na dolgih sivilih trakovih precej velikih zbledelih slik. Ko smo prišli v sobo, je stopila vstran, da bi nam naredila prasto pot, ženska v predašnjiku, visoke postave, odločnega obraza in sivih las.

»Kar ostanite tu, gospa Schwarz,« ji je dejal Vance, ko smo šli mimo nje.

V ozadju sobe je pri oknu stala gospa Stammova. Ko sem jo zagledal, me je nekam čudno streslo po životu. Z obema rokama se je oprla na naslonjalo pri stolu, glavo pa je imela sklonjeno naprej, ko da bi pričakovala nekaj strašnega. Čeprav je bila soba zelo svetla, so oči gospe Stammove bile videti žareče. Bila je to majhna in medla ženska, zbuja pa je videz, da je močna in da ima veliko življenjsko silo, ženska, ki je vsek živec njenega telesa ko šiba. Košene roke, ki so se krčevito oprile jemale naslonjalo pri stolu, so bile bolj podobne rokam kakšnega moškega, kakor pa ženskim (Šinila mi je v glavo misel, da utegne ta ženska dvigniti stol in ga zavrteti po zraku). Njen nos je bil raven in droben, usta pa široka in ob njih se je polgraval zaničljiv nasmeh. Njeni sivi, a tu pa tam še vedno čisti žrti lasje so bili počesani nazaj čez štrleča ušesa. Na sebi je imela obleko iz zbledle rdeče avile. Se-

ga ji je do tal in so se videle le kapice copat, narejenih na zadrgo.

Zdravnik dr. Holliday nas je na kratko in boječe predstavil, a gospa Stammova se za to še zmenila ni. Stojte nas je premerila z očmi in se nam ježno nasmešnila. Ko nas je potem tako nekaj minut pretehtavala, je počasi zamrla smehljaj na njenih ustnicah, in njen obraz je dobil silno krut izraz. Usta so se ji razvezala, njene žareče oči pa so se ji še bolj zasvetile.

»Bil je zmaj,« so bile prve njene besede. »Rečem vam, da je bil to zmaj! Ni več pomoči!«

»Kakšen zmaj, gospa Stamm?« je vprašal Vance, ne da bi se dal premotiti.

»Še vprašate, kakšen zmaj? Je bruhanla gospa in se brhavo in zaničljivo nasmešnila. »Zmaj, ki živi v jezercu tu pod mojim oknom.« Pri tem je z roko pokazala proti jezercu. »Zakaj pa mislite, da se imenuje »Zmajev?« Ne veste? Vam bom pa jaz povedala. Zato, ker ima v njem svoje bivalje zmešane, stari vodni zmaj, ki varuje življenja in premoženje Stammovih. Kadar grozi kakršna koli nevarnost moji družini, zmaj vselej razbesni.«

»Po čem pa sodite, da je zmaj nocoj razkazoval svojo varuško moč?« je vprašal Vance še vedno s sladkim in popustljivim glasom.

»Oho, celo dobro vem, da jo je!« V njenih očeh se je pojavil izraz trdnega prepričanja, na njenih ustnicah pa se je znova polgral oni grozljivi nasmeh. »Že leta in leta sem sama v tej sobi. Vem pa čisto natančno vse, kar se je zgodilo v zadnjih dveh dneh, in poznam vse spletke, ki se osnujejo proti mojim ljudem. Ko sem pred nekaj trenutki zaslišala neznane glasove, sem stopila vrh stopnic in prisluhnila. Slišala sem tisto, kar je dejal moj ubogi sin. Stefan Montague je skočil v jezero in se ni več prikazal na površju! Ni se mogel vrniti na površje in nikdar se tudi ne bo! Ubil ga je zmaj! V vodi ga je zgrabil in ga umoril!«

»Toda Montague vendar ni bil sovražnik vaše družine,« je ljubeznivo pripomnil Vance. »Zakaj naj bi ga bilo božanstvo, ki varuje vašo družino, ubilo?«

»Gospod Montague je bil sovražnik,« je pojasnila gospa, potisnila stol stran in stopila korak naprej. »Premamili je bil moj hčerko in jo hotel poročiti. Vredem je pa ni bil. Vedno se je samo prepirl z njo, in kadar ona ni videla, je hodil z drugimi ženskami. O, mnogokaj sem doživela v teh zadnjih dveh dneh!«

Razumem, kaj hočete povedati,« je pritrtil Vance. »Toda, ali po vsem tem ne bi bilo mogoče, da je zmaj samo bajka?«

»Bajka?« je dejala mirno, kakor govori človek, ki je o nečem trdno prepričan. »Ne, ni to bajka. Prevečkrat sem ga že videla. Videla sem ga že, ko sem bila še otrok. In ko sem bila še mlada, sem govorila z mnogimi, ki so ga bili tudi videli. Videli so ga že stari Indijanci iz te vasi. Imeli so navado praviti mi o njem, kadar sem prišla v katero njihovih koč. Ob dolgih poletnih večerih sem sedela na vrhu peč in čakala, kdaj se bo prikazal iz jezera zmaj, zakaj vodni zmaj se prikazuje vedno le po sončnem zahodu. In včasih, ko je bil grideč zavrt v precejšnjo temo in je megla vafajala iz reke, je prišel iz vode in odletel tja gor proti severu. Tedaj sem preedela vso noč pri oknu — moja postrežnica je mislila, da že davno spim — in sem čakala, kdaj se bo vrnil. Videla sem, da je moj prijatelj in da bi me branil. Bala sem se tti spati, dokler se ne bi vrnil v jezero. Kadar sem zrla s pečin, se včasih ni hotel prikazati nad vodo, pač pa jo je ne nekoliko zvaljaval, ker me je hotel opozoriti, da je tam. To so bile zame noči, ko sem šla lahko spat, zakaj ni mi bilo treba biti pokonci in čakati, kdaj se bo zmaj vrnil.«

Ko je gospa Stammova pripovedovala te čudne sanjarije, je bil njen glas, čeprav nekam nasilen, vendarle poln poezije. Gospa je stala pred nami in roke so ji mirno visele ob bokih. Njene oči, ki so se zdaj zdele zamegle, so nepremično strmele nekam čez naše glave.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

»Zelo zanimivo,« je pomrmral Vance kakor iz neaknešne vplivnosti, toda opazil sem, da je pozorno in presojevalno motril ženo.

ako skozi na pol spuščene trepalnice. »Toda, ali vsa tega, kar ste nam povedali, ne bi mogli imeti za romantično otroško domišljijo? Kljub vsemu pa dobro veste, da so zmaj kaj malo v skladu s sodobno znanostjo.«

»Sodobno znanostjo! Bežite nole je odvrnila in pri tem prezirljivo pogledala Vanceja, nato pa nadaljevala s skoro zaničljivo trpkostjo: »Znanostjo! Vprav z znanostjo! To je krasna beseda, za katero človek lahko skriva svojo puhloglavost! Kaj pa more človek vedeti o zakonih, ki vladajo nad rojstvom, rastjo, življenjem in smrtjo? Kaj more vedeti o tem, kar se dogaja pod vodo? In na zemlji je po veliki večini sama voda, nedostopne vodne globine. Moj sin goji nekaj vrst rib, a vse je naložil le po rekah in plitvih vodah. Ali se je morda kdaj spustil v globine širnega oceana? Ali potemtakem mar more vedeti, če res žive v teh morskih globinah kakšne vodne pošasti? In tudi te maloštevilne ribe, ki jih je bil zbral, so skrivnostna bitja. Niti on niti kak drug zbiralec rib ne ve o njih ničesar... Ne govorite mi o znanosti, mladici! Jaz vem le to, kar so videle tle mlade stare oči!«

»Kar pravite, je že vse res,« je odvrnil Vance tiho. »Toda četudi dopusti možnost, da kakšna veličanska letča riba od časa do časa kdaj res zaide v ta bajer, a vendar ji morda pripisujete preveč bistrosti in poznavanja družinskih zadev pri Stammovih?«

»Kako naj vendar človek pravilno presoja bistrrost bitij, o katerih prav ničesar ne ve?« je odgovorila zaničljivo. »Človek bliži samemu sebi, ko trdi, da nobeno živo bitje ne more biti bistrejše od njega.«

Vance se je komaj vidno nasmešnil. »Kakor kaže, ljudi nimate posebno radi.«

»Človeški rod sovražim,« je trpko potrdila gospa. »Svet bi bil mnogo čistše in boljše, če se ljudje ne bi tikali vanj.«

»Da, to že utegne biti res,« Vance je nenadno spremenil glas in začel govoriti odločno. »Toda ali vas smem vprašati — mislim, da je že precej pozno — čemu ate hoteli na vsak način govoriti z nami?«

Ženska je osupnila in se z rokami ob bokih sklonila naprej. Njene oči so spet dobile čudno histeričen izraz.

»Vi ste od policije, ne? In sem ste prišli, da bi skušali zadevo razčistiti... Hotela sem vam povedati, kako je gospod Montague končal. Poslušajte me! Njega je umoril zmaj, razumete? Zmaj ga je ubil! Nihče v tej hiši ni kriv njegove smrti, nihče! To sem vam hotela povedati.«

Govorila je vedno glasneje in njene besede so razodevale, da jo je prevzela sveta jeza. Vance ni odmaknil oči z nje.

»Toda, gospa Stamm,« jo je vprašal, »po čem pa vendar sklepate, da mi mislimo, da je nekdo moral pri Montaguejevi smrti imeti prste vmeš?«

»Če ne bi tako mislili, ne bi bili prišli sem,« je ježno odbila, pri tem pa so se ji oči prekanjeno zasvetile.

»Je bilo tisto, kar vam je povedal sin v trenutku, preden ste kriknili,« je vprašal Vance, »za vas prvo obvestilo o žalostnem dogodku?«

»Da,« je skoraj zarjula, potem pa nadaljevala mirneje: »A vedela sem še nekaj dni, da se bo v tej hiši odigrala žalostna.«

»Zakaj pa potem niste kriknili, gospa Stamm?«

»Zdelo me je in, rekla bi, prevzel me je strah, ko sem slišala, kaj je storil zmaj.«

»Toda kako morete vendar vedeti,« je stlil dalje Vance, »da je vprav zmaj kriv, da je Montague izginil?«

Na njenih ustnicah se je znova polgral zaničljiv nasmeh.

»Vem po tem, kar sem nocoj slišala in videla.«

»Kaj poveste?«

»Da! Približno pred eno uro sem bila tu pri oknu in sem gledala dol proti jezercu. Mnogo razlogov je bilo, da nisem mogla spati in sem skočila s postelje. Nenadno sem zagledala, kako je nekaj velikega gletelo čez nebo, in slišala sem čisto blizu... čisto blizu tisto znano plahutanje a krili. Tedaj sem videla zmajja, kako je letel čez vrhove dreves in se spustil tostran peč in tu nasproti. Videla sem ga, kako je z velikim pljuskom izginil pod vodo in kako se na tistem mestu, kjer se je pognal v vodo, pojavile bele pene... Potem je bilo spet vse tiho. Zmaj se je vrnil v svoje bivalje.«

Vance je stopil k oknu in pogledal skozenj.

»Precej, jama je,« je pripomnil. »Ne morem videti niti pečine, niti jezera.«

»A jaz vse to lahko vidim, jaz lahko,« je zadržno ugovarjala gospa Stammova Vanceju. »Jaz lahko vidim mnogo stvari, ki jih drugi ni dano videti. In rečem vam, da sem videla zmajja, ko se je vrnil...«

»Vrnili? Je ponovil Vance in mirno opazoval gospo. »Odkod vrnili?«

Nasmehnila se je kakor človek, ki je vso modrost zdel z veliko šlico.

»Teza nočem povedati. Nočem razglasiati zmajevih skrivnosti... Povem pa vam le to, pri tem je stopila še bliže, »da je on truplo odnesel in ga skril.«

»Truplo gospoda Montagueja?«

»To se razume. Zmaj nikoli ne pušča v jezero trupel svojih žrtev.«

»Potemtakem Montague ni bil prva njegova žrtev,« je pograbil Vance za besedo.

»Ne, že mnogo jih je bilo.« Govorila je z močnim in mrtvaškim glasom. »In njihova trupla je vedno skril.«

Zgodba o junaštvu štirinajstih mladih razumnikov ki so padli, da bi mi vsi živeli

Casar Franc

Jereb Jernej

Perne Tone

Kadunc Franc

Logar Jože

Flisar Franc

Pipan Tone

V tragediji, ki se je v Sloveniji odigrala po osmem septembru, je za svoje ideale in za slovenski narod žrtvoval svoje mlado življenje tudi 17 akademikov in starešin, ki so na univerzi rasli iz globine in močne vere lani padlega prof. dr. Lamberta Ehrlichea.

Doseto leto mineva, odkar so ti junaki v Turjaku naslojili svojo strašno službo proti navali komunizma, najprej na univerzi, nato pa tudi izven nje. Studentovske vrste so bile največ po njihovi zaslugi očistene komunizma, v kolikor ni užival zaščite pri nekaterih profesorjih. Nedolžna kri teh in mnogih drugih padlih akademikov danes zahteva kazni. Slovenski akademiki namreč ne mislijo biti še deset let na mrtvi straži, ki bi jo zaključil kak nov Turjak. Naša univerza mora biti očistena, kajti iz nje je prišla večina tistih, ki so razmetili rdeči vihar po naši domovini in razpeli čej njo vošala.

Deset let so ti fantje opozarjali na komunistično nevarnost, rotili k pameti, pa jih mnogi niso hoteli razumeti. Zato so morali priti te strašne ure in žrtve nad nas! Danes vemo, da se je vse to moralo zgoditi zaradi krivde preteklih in zaradi sreče bodočih rodov.

Štirinajst življenj mladih slovenskih razumnikov — za številne druge se ne vemo — je spet pogoltnila zemlja. Štirinajst sro, ki so gorela za njo, je prenehalo utripati. Štirinajst mladih korakov, trdno namerjenih v svet, je zastalo. Ne v domači toploti izbe, ne v ljubečem objemu osamele matere.

Štirinajst junakov ni uklonilo Boga in domu posvečenega duha te je brez mrmranja darovalo življenje v spravi dar. Štirinajst duš je hotel njihov učitelj dr. Ehrlich okoli sebe, da bo mogel izvesti svoje načrte.

Morda še več. Morda bo potrebnih še novih štirinajst. Ni nas strah časne smrti, kakor nas ni sram večnega življenja, ki ga nosimo v dušah. Razmetana po širni naši zemlji leže trupla strašarjev naših svetlin. Moč svetlobnega zgleada jih je bese in gole ter vse uboge pripeljala tja, kjer hoče Bog delati svoje čudeže.

Iz vseh slovenskih dežel so prišli, da bi branili vero in dom. Utrjeni od dolgega boja so legli v grob tam, kjer je bil greh osvobodilcev največji. Nedolžna kri, ki je tam v potokih tekla, bo izmila greh z naše zemlje, ji vrnila zdravo rast in bo oprala krivdo našega rodu.

Ko se je po badoljevski kapitulaciji razbesnela rdeča revolucija po Dolenjskem, je narod gledal v Ljubljano, in čakal od onod rešitve. Nekateri od naštetih padlih mladih inteligentov so bili pri posadkah Vaških straž, drugi pa so po usodnem povelju iz Ljubljane dne 9. septembra skušali rešiti, kar se rešiti da. Zvesti, da so eno z ljudstvom, ki mu morajo pomagati v najhujših trenutkih, jih je gnala na Dolenjsko, kjer je nekaj dni nato njihova kri okropila ta kosa slovenske zemlje. Marsikateri izmed njih je preživljal mladost tam, kjer slovenska mati še brezskrbno ziblje dete, ga s strahom pošilja v svet in ga z blagoslovom ter molitvijo spremlja po vseh njegovih potih. In večina mater danes še upa, ko se jim sinovi že smehljajo iz onostranstva...

Prvi je padel

Casar Franc

naš Ferko smo mu dejali. Rodil se je 5. okt. 1910 siromašnemu prekmurskemu kmetu kot peti otrok. Njegovo življenje je bilo podobno življenju tisoč slovenskih ljudi, ki so izšli iz kmečke hiše, nastopili težavno pot študija ter ostali zvesti svojemu ljudstvu, v čigar korist so delali. Dvanajstleten je stopil v gimnazijo. V Murski Soboti je končal 5. razredov. Ker je bila višja gimnazija naslednje leto odpravljena, je odšel v Ljubljano, kjer je 1. 1930 maturiral na poljanski gimnaziji. Maja 1. 1937 je diplomiral na pravni fakulteti ljubljanske univerze.

Na univerzi je srečal moža, ki je najmočnejše vplival na oblikovanje in dozorevanje njegove duševnosti, na velikega poznavca mladine: na svojega duhovnega vodjo prof. dr. Lamberta Ehrlichea.

Boj za duhovno prenovitev vsega življenja in hkrati neizprosni boj proti komunizmu mu je zdaj bil prva naloga. Ferko

je vas leta od 1930 naprej stal v ospredju tega boja na univerzi in izven nje — ne iz kakšne prerančunljive sebičnosti, marveč iz čistega idealizma, ki je črpal svojo moč in poštenost in zdravega kmečkega poretka.

Proti komunizmu je odločno nastopil že v starih akademskih društvih ter v bivši Akademski zvezi, kjer je prebral zgodovinski »Naš manifest«, ki je pomenil prelom z dotodanjim levičarsko usmerjeno miselnostjo. Po 8. septembru je odšel na Dolenjsko, da bi po izdajstvu kr. vojščakov preprečil s svojimi fanti razpad in pokol protikomunističnih oddelkov.

Sredi dela je 12. sept. zaslepljeni bratormilec ubil mlado Casarjevo telo. Duha njegovega pa ni ubil. V desetih in stotih slovenskih študentov živi in bo živel zgled neutrudnega, neupogljivega Ferka. Franc Casar se ni skrival v anonimno ozadje kakor lutkar. Zato bo njegovo ime živelo v knjigi življenja kot pojoč zvon. Gotovo ga je hotel imeti dr. Ehrlich pri sebi, da bi skupaj izprosila svojem ljubljensmu, zapeljantemu narodu mir in življenje...

Jereb Jernej

diplomiran pravnik. Rodil se je kot kmečki sin 18. avg. 1919 v Radomljah. Ponosno je stopal po ljubljanskih ulicah naš Jereb, neuklonljiv in junaški borec, ki je stal vedno v prvi črti. Bil je zelo nadarjen jurist, izredno vreden v študiju, ki ga je končal v rekordnem času, da bi lahko stopil pred svojo mater, kateri so komunisti že spomlad ubili enega sina, in ji dejal: »Mati, glejte, tu sem, niste me dali zastoj v šole, hvala vam!«

Pa je prišlo drugače. Ko je komunistična OF začela rovariti na univerzi, hotel je uničiti, akademike pa vse spraviti v hribe, se je odločno uprl in v tem boju vodil. Ravno diplomiral je in se pripravil za poklic, ko ga je dolžnost po 8. septembru klicala fantom na pomoč na Dolenjsko.

Sel je v Dobropolje, bil na Turjaku, ujet, sojenec, umorjen. Na Turjaku se je boril s tovarišem Kaduncem v prvih vrstah. Če so drugi oklevali, jih je s svojim zgledom opogumil, in spet so šli v boj.

Ko so ga pozneje odvlekli v Kočevje in Ribnico, je vedel, da ga čaka smrt. Tovarišu, ki se je rešil iz tega pekla, je dejal: »Taka smrt za naše ideale je samo logičen zaključek moje borbe.« Tovarišem naročil, je dejal, naj postoterojile sile v boju proti komunizmu, ki smo ga tu tako krvavo še bolj spoznali. V Ribnici so ga obsodili na smrt. Padel je, ker je bil Ehrlichev fant, Komisarka, ki ga je spoznala, ga je takoj z naslodo vprašala, če ve, da je Casar ubit.

Jereb Nežec ni zatajil svojih vodnikov in idej. Takole se je zagovarjal pred rdečimi »sodniki«:

Mati me je vzgojila kot katoličana, — torej je moj odnos do komunizma jaseen. Sem za socialno preureditev, toda ne za komunistično. Nisem mogel sodelovati z OF, ker je bila omadeževana a krvjo nedolžnih Slovencev. Ne morem poslušati vabil suspenziranega duhovnika Mikuzal Bele garde ne obsojam. Kongreganist sem bil in kot tak sem se pokoraval navodilom svojega škofa v vseh pogledih.

»Obsojen si veleizdajec,« je rekel sodnik na ta zagovor. Z njim je odšla v prebrani grob izredno nadarjena glava in neutrudljiv delavec. Njegovo nekdanje vedno gibajoče se telo počiva tam, kjer nikdar ni mislil, saj je mogočni Grintovec daleč od njega...

Perne Tone

junaški poveljnik bataljona, neustrašni branitelj Turjaka. »Pridi Gorenje z mrlje planine. Te vabijo fantje z Dobropoljske doline.« Taka vabila so pošiljali Tonetu fantje z Dobropoljske doline, ko so ga badoljevci strgali iz njih srede.

Bil je neizprosni borec proti komunizmu, s svojim bataljonom strah tolovajev, to pa ni šlo v račun tedanjim skrivnim zavetnikom, cesarskim vojakom in rdečim tolovajem.

Tone je bil globoko zakoreninjen v svojo domačo zemljo, utrjen v skalah mogočnih gor, prežet z vero, poštenostjo in odločnostjo svojega rodu. Vsake počitnice je zamenoval peresnik s koso in pisal z njo po

senožetih trpkio idilo težkega življenja planin, namesto listov v knjigi pa je obračal zemljo. Kako bi torej ne občutil strašnega trpljenja slovenskega ljudstva pod knuto rdečin tolovajev? Takoj je sklenil pomagati in z vsemi močmi svojega mladega življenja preprečiti razdejano domovino.

Ko je bila Ljubljana še pod nasiljem rdečega javnega mnenja in so mnogi še dvomili, je pustil službo na Prevodu, si obul okovante ter šel v boj.

Tone Perne, junak iz Dobropolja in a Turjaka, se je prismejati na svet v vasi Poviše v trsteniški fari pod Storžičem 18. januarja 1941. Vedno nasmejan in veder, vedno dobre volje, zdrav, lep in krepak ko dren je korakal življenjskemu cilju nasproti.

Ko je pred dobrim letom moral zapustiti Dobropolje, se je nekaj spremenilo na njem. Kje je njegov smehljaj? »Kaj ti je,« smo ga spraševali. »Zalosten sem od dna duše. Videl sem strašne žrtve naših Kajnov.« In pripovedoval je, kako so dan za danom po gozdih in pašnikih iskali grobove za vero in slovensko prepričanje padlih žrtv, jih odkopavali, obsoene snemali z dreves ter jih vozili k počitku v blagoslovljeno zemljo.

Po cesarski kapitulaciji je Toneta takoj skrbelo, kaj bo z njegovimi dragimi Dobropolci, pa oni so njega vabili. Sel je. In med bojem na Turjaku je bil povsod s fanti, z njimi edel in spal, med borbo bil vedno na položajih. Ko je videl, da je rdeča premoč prevladala, je dejal: »Storili smo, kar smo mogli. Niš sramotno nismo propadli. Padli bomo v boju za pravico in narod!«

Ko so ga v Velikih Laščah obsodili, je bil ponoči pred smrtjo pri spovedi, v nedeljo pri obhajilu. Ko so se komunisti norčevali iz njega, se je z zvezanimi rokami pomno obrnil od njih. Sem pa tja se je — že na smrt obsojen — svojim fantom še smejal. Njegov pogled pa jim je pravil, kaj hoče, kaj misli. Padel je daleč od svojega doma in svojih dragih...

Kadunc Franc

vojak od nog do glave, se je že od prvih početkov boril proti komunističnim tolpom. Rodil se je 30. avgusta 1920 v Zdenski vasi. Bil je revne hiše sin. Mater je imel na Hrvaškem, sam pa je živel pri stari materi, ki mu je bila vse.

Kadunc se je brez pomislekov takoj odločil za obrambo slovenskih domov in ljudi pred rdečimi požigali in morilci. Dolgo se je boril in je končno dohl svojo posadko v Dobropoljah. Svojim fantom je dajal vedno najboljši zgled kot človek in kot vojak.

Ko je prišel 8. september in so badoljevci izročili orožje komunistom, se je s svojimi fanti umaknil na Turjak in dejal:

»Fantje, naprej, na Turjak, naredili bomo slovenski Alcazar!«

Do zadnjega se je hrabro boril; v temni obleki, z bareto na glavi je z rezkim glasom poveljeval in dajal navodila. Turjak je postas slovenski Alcazar, za Franceta pa se grob.

Zadnji dan, 19. septembra, ko so tolovaji že vdrl v grad, je Franc se branil gornji hodnik. Tedaj ga je zadel strojnični rafal v hrbet in ga ohromil. Prijatelj, ki je zadnji odšel od njega, pravi, da je tiščal v rokah bel molek, bil pa je še docela pri zavesti. Nov, podel strel je šele uničil to dragoceno življenje.

Logar Jože

padel tudi na Turjaku. Doma z vodiške fare pod Smarno goro, kjer se je rodil 3. marca 1912.

»Devet mrgolincev (otrok) nas je bilo doma in dve sestra sta šli k nunam. Saj veste, kako je na kmetih, je eden ostane doma in dobi grunt; no in mene so dali študirat. Ja, pa kmetijo imamo in na Mohorjeve bukke smo naročeni, pa »Slovenec«, »Domoljuba« beremo. Saj človek ne ve, koliko listov prihaja domov, na vsakega je nekaj naslovljeno.«

Tako se je navadno predstavljal prijazni in šegavi Jože.

Pokojni Jože je pometel precej komunistov in komunistov z univerze, kadar so hoteli motiti redno delo na njej. Po abso-lutoriju je šel v poštno službo, kjer je bil tri leta, nazadnje v Kočevju. Tam so ga badoljevci zaprili in po 2 mesecih mučenja so ga poslali v internacijo, češ da je komu-

nist, dočim so pravi komunisti lepo ostali v Kočevju.

Konec novembra 1942 se je vrnil iz internacije in stopil v bogoslovje.

Po 8. septembru je še na Turjaku pomagal obvezovati ranjence, navduševal fante in se na koncu tudi sam branil pred napadci. Zadel ga je drobec mine, on pa se je šalil, češ za korenjaka je to premalo. Potem so ga krvoloki ranjenega ustrelili. Spadal je med najstarejše sodelavce prof. Ehrlichea na univerzi.

Flisar Franc

mlad topol s prekmurske ravni. Dan za dnem, ob vsakem vremenu se je kot sin revnega kmeta vozil v soboško gimnazijo. Po gimnaziji se je vpisal na rudarski oddelek ljubljanske univerze.

Ko se je vrnil iz ujetništva, je hotel nadaljevati študij, pa ni bilo mogoče. Ze njegove oče se je pred dobrimi dvajsetimi leti boril proti komunizmu v Prekmurju, in ko so se sedaj zaklele temne sile nad našim narodom, je še on, kot njegov oče nekoč, šel v boj... »Kraljevo republiko je oče pomagal rušiti. Kidričevu bom pa jaz,« je dejal, ko se je prijavil med borec.

Zdaj ga ni več. Bog ve, kje je njegov grob. Vsekakor daleč proč od tistih tihih brezbrežnih ravnin, ki so ga rodile, proč od tistih silnih topolov, ki so mu bili vzor stremljenja kvišku. Solze tisočerihi mater so s krvjo junakov posvečile to našo zemljo, ki bo dala rast novim, mogočnim topolom. Ti topoli že kličejo iz neiztrohnjenih src. Blizu je nova pomlad...

Pipan Tone

padel na Golem. Rodil se je 26. januarja 1922 v Škofji Loki. Kot jurist na ljubljanski univerzi je stopil v razgibano akademsko življenje, kjer se je pridružil protikomunističnim borecem.

Po 8. septembru se je s svojo edincio umaknil iz Žužemberka. Na poti med Turjakom in Ljubljano so ga zajeli komunisti in ga na Golem obsodili na smrt. Tri minute so mu dali časa. Tone je pokleknil h kapelici in molil rožni venec, nakar so počili strel in odšel je po plačilo na oni svet, njegovo telo pa počiva pod rušo na Golem in čaka, da bo prenešeno v blagoslovljeno zemljo.

Strupi Janez

padel skupno s Pipanom na Golem. Rodil se je 1. 1921 v Čirčadah pri Kranju. Iz lepe vasi ce Savji je mati s svojimi žulji poslala Janeza v šole, kajti bil ji je ves up, sreča in veselje. V težavnih razmerah je živel v Ljubljani.

Ko se je začela sedanja Golgota slovenskega naroda, tudi on ni stal ob strani, temveč je odločno stopil na plan. Tolovaji so ga skupno s Pipanom ujeli blizu Turjaka, ju skupno zvezali in zaprli v klet, kjer so ju zasramovali ljubljanski počestniki. Skupno sta bila zasiljena, toda iz njunih ust ni prišla beseda odgovora. Zakaj krivični ne more soditi pravičnega. Z nasmehom na ustniah je sprejel obsodo.

Janezova sestra je ostala v Ljubljani sama odeda v črtno, doma pa še mati vedno upa in sanja o lepšem življenju, ki ga bo dočkala pri Janezu...

Dr. Ludvik Arko

rojen 29. maja 1915 kot sin malega dolenjskega kmeta in izdelovalca suhe robe v Brežah pri Ribnici. Ker je bil nadarjen, so ga poslali v šole, kjer se je večinoma sam vzdrževal in postal 1. 1941. doktor prava. Bil je navdušen športnik, organizator raznih prireditvev.

Na univerzi se je pridružil krogu prof. Ehrlichea. Po diplomi je bil nekaj časa referent na prov. ministrstvu v Beogradu, nato je stopil v sodno prakso. Nazadnje je bil uradni Gospodarske zveze. Bil je velik idealist in se je kot tak dejansko boril proti zločinskemu komunizmu in delal za boljše bodočnost slovenskega naroda. Stevilni interniranci cesarske vojske so ga s hvalečnostjo spominjali kot neutrudnega preskrbovalca in pošiljalca paketov za revne jetnike. Temu delu se je vse posvetil, dokler jih večina ni prišla nazaj.

Ko se je 12. septembra vračal z dopusta v Ljubljano, ga je zajela komunistična

tolpa, ga več kot dva meseca vlačila po ječah, 15. oktobra pa skupno z nekaterimi drugimi poštenimi Slovenci umorila sredi noči v Birčni vasi.

Zakrajšek Jože

sin lepih Blok, ki danes žalujejo za belimi hišami in objokujejo svoje padle sinove. Tu se je rodil 20. maja 1922 revnemu pismonoci. Bil je zelo nadarjen za jezik, nad vse je ljubil gledališče, narava pa ga je vlekla k vojakom, kamor je hotel iti po maturi, pa mu je razpad to preprečil. Na univerzi se je posvetil tehniki. Takoj v začetku je odločno nastopil proti OF, in ko so Blošani prišli za orožje, se jim je pridružil tudi on. Po 8. septembru je bil na Turjaku zajet in zaprt v Kočevju in Ribnici. Ko so ga umorili, je Daki sam sporočil njegovi ubogi materi, da je padel kot Ehrlichev učenec...

Cimerman Stane

medicinec, roj. 5. decembra 1921 v Dobropoljah, ubit 25. oktobra 1943. V nežni mladosti je zgubil očeta in mater in se kot sirota preselil k stricu na Bloke, od koder so ga poslali v gimnazijo, kjer se je z instrukcijami prebujal skozi življenje. Odločil se je za zdravniški poklic.

Ko je odhajal iz Ljubljane, je dejal: »Odhajam med svoje rojake, da jim v tej najhujši stiski stojim ob strani ter z besedo in dejanjem pomagam v boju proti mednarodnim morilcem.«

Z nasmehom na ustnicah je odšel. Bil je zajet na Turjaku, 25. oktobra ponoči so med 105 obsojenci odpeljali tudi njega iz ribniških zaporov na morišče, kjer čaka vstajenja, šestlet kočevskih gozdov pa mu poje pesem žalostinko...

Rožanec Beno

rojen 14. julija 1921 v Ložu. V rani mladosti je zgubil očeta, ki mu ga je pri vzgoji morala nadomestiti mati, na katero je bil zelo navezan. Gimnazijo je študiral v Ljubljani. Pri junijskih racijah leta 1942 so tudi njega odpeljali v internacijo v Gonars, nato je maturiral naknadno. Vpisan je bil na filo-zofski fakulteti.

Na Turjaku je tudi Beno pokazal, kakšen mora biti junak. Preziral je smrt, nosil in obvezoval ranjence, jih tolažil, zabaval in jim pel s svojim donečim baritonom. Vedel je, kaj ga čaka, če ga dobe komunisti v roke, pa je vendar šel v boj. Tudi kot ujetnik v Vel. Laščah, ko je prišel k njemu in k bratu Ivanu znanec komisar, ga je gledal s prezir in ni prosil pri njem pomoči. Reke je dal v žep in se obrnil od njega. Čast materam, ki rode takšne sinove, kot sta bila brata Rožanec, ki sta oba žrtvovala mlado življenje za vero in slovenski narod!

Klobčič Janez

Moravska burja je tudi letos pridivila na iskren vranec čez Vrh mimo njegovega doma v lepem Vrhpolju in prinesla njegovo zadnje pozdrave. Prinešan ji je bil težak vzduh po krvi in dimu.

Rodil se je 8. februarja 1924 na Vrhpolju pri Moravah, šolal se je v škofskih zavodih. Pred 8. septembrom je bil na počitnicah pri stricu v Grosupljem, od koder je odšel k branilec Turjaka, kjer je bil ranjen in so ga tolovaji kot ranjenca ubili. Tako je tudi Janez Klobčič pomnožil število tistih žrtv, ki so bile potrebne, da »nekaterie spregledajo...«

Zaje Tone

rojen 14. novembra 1922 v Zigaricah pri Sodražici. Študiral je na klasični gimnaziji v Ljubljani. Ko so začeli rdeči rablji strahovati slovensko ljudstvo, je stopil tudi on med legionarje, bil po 8. septembru ujet, sojen v Ribnici in ubit. Ponašal se je z veseljem, da je mlad Ehrlichev vojak.

Ko je bil v zaporu, je dejal: »Oče Bog zahteva naše žrtve, bodo slovenskemu narodu gotovo v velik blagoslov.«

Ko je bil zasiljen, je jasno izpovedal, da kot katoliški akademik ne more nikdar sodelovati s komunizmom.

Tako je padlo teh 14 mladih razumnikov, ki so vedeli, kje je v današnjem času njihovo mesto: pri trpečem ljudstvu. Padli so, ker so bili z njim, padli so, da bi mi živeli. Počivajte v miru, dragi junaki! To vam žele

vaši tovariši,

Strupi Janez

Dr. Ludvik Arko

Zakrajšek Jože

Cimerman Stane

Rožanec Beno

Klobčič Janez

Zaje Tone

Konec popa Gapon.

Medtem je vsa Rusija zagorela v plamenih. In to zares, ne samo v podobli!

»Vse poletje,« piše veliki knez Aleksander, »so se ogromni oblaki dima širili po ruski celini in pričali o tem, da bog požara vodi kmetje v naskok na posestva.«

V Rusiji se je zdaj pripravljala tista revolucija v letu 1905, ki naj bi po besedi Trockega bila glavna vaja za revolucijo 1917. Socialno revolucionarna stranka je povsod organizirala vstaje. Člani »bojnega odseka« so delali preiskave proti Tatarovu. Azev pa si je zdravil živce ter premišljal o tem, kako bi mu bilo to pot kmalu spodlato.

Polletji ni dal več glasu o sebi. V Zvenov se je vrnil v začetku novembra, ko so tovariši razpravljali proti Tatarovu že končali.

Tam se je udeležil zgodovinske seje, na kateri so socialni revolucionarji sklenili, da se vrnejo v Rusijo in da bodo sodelovali pri prevratu.

V pogovorih, ki jih je imel te dni, se je delal zelo bojevit. Nekega večera je Černov pravil, da ima v načrtu nekaj posebnega, in sicer, da misli pognati v zrak sedež poljskega ravnateljstva v Petrogradu.

Azeva je to čase neprenehoma preganjal strah, da ga ne bi razkrinkali eni ali drugi, bodisi revolucionarji, bodisi policija. Vedel je, da bi za obdolžitvami, ki jih je izrekel Tatarov, lahko prišlo še druge. Vedel je, da je tisto brezimno pismo poslal revolucionarjem kak njegov nasprotnik iz poljskega ravnateljstva.

Ta svoj strah je kazal na tisoč načrtov, ne da bi bil kaj pomislil, kako nepreviden je a tem.

Člani glavnega odbora stranke so vsi odšli v Rusijo. Azev pa je pod pretezo, da ima nekaj zasebnih poslov, šel v Pariz.

Tam se je sešel s svojim nekdanjim poljskim predstojnikom Katajevom, ki se je bil umaknil v francosko prestolnico, odkar je bil pri višjih v nemilosti.

Katajev je povedal, da zdaj ne bo mogel več delati za policijo. Zatem je odstopoval v Rusijo tudi sam.

V začetku se ni kaj dosti udeleževal strankarskega dela, temveč je samo tpal, iskal obvestil, skušal napisati zveze s prvaki stranke, skratka, skušal se je znajti.

Ko se mu je zdelo, da ima že precej jasno sliko o položaju in da ve, kako se bo stvar razvijala v bodoče, je začel riniti v osredje.

Toda nekega večera v začetku decembra se mu je pa primerilo nekaj neprijetnega. Ko je šel po neki stranski ulici, sta ga napadla dva neznanca ter ga poskušala zaklati.

K sreči je nosil kožuh in ni dobil nobene rane, toda stvar je vendar močno učinkovala nanj. V napadalec je prepoznal dva člana organizacije »Sto črnih, ki so bili odločni nasprotniki radikalov in socialistov.

V Rusiji so vsi vedeli, da je organizacija »Sto črnih« nastala na pobudo policije. Nekateri so celo trdili, da je poglavar teh ljudi sam Raškovski!

Lahko si je torej misliti, kakšno razburjenje je zaradi tega ta dogodek vzbudil v Azevu. Potemtakem je tudi Raškovski, njegov službeni predstojnik, sumil, da igra dvojno igro!

G. Pevsner:

Dvojno življenje Evna Azeva

21

Po tem dogodku se zdi, da je Azev skušal spet dobiti zveze z Raškovskim, a zastonj.

Nekdanji ravnatelj carske skrivne politične policije Zavarzin piše v »Spominskih« voditelja Ohrane, da je Raškovski prvi odkril Azevljevo dvojno igro ter pretrgal vse zveze z njim. Azev se je potem hotel maščevati nad Raškovskim, ker ga je a tem pripravil ob masten zaslupek, saj je dobil val po 500 rubljev na mesec, kar je za tiste čase bil naravnost ogromen znesek.

7. decembra je prvi sovjet — delavski svet —, ki ga je vodil Lev Trocki, razglasil splošno stavko. 9. decembra je ljudstvo začelo delati barikade. 10. je sovjet razglasil oboroženo vstajo.

Toda vstaja je bila zadušena v krvi. Revolucionarji so potegnili kratko.

Zdaj so začeli spet misliti na nasilje kot edino sredstvo, ki lahko ohranja revolucionarni duh živ.

A ta sklep bi moral potrditi še kongres stranke, ki se je sešel v Jmatri na Finskem. Ta je to tudi storil.

Novi osrednji odbor stranke je takoj sestavil program za nova nasilja in sklenil izvesti atentate na novega notranjega ministra Durnova, na generalnega guvernerja v Moskvi Dubasova, na Raškovskega, na generala Mina in druge.

Vodstvo »bojnega odseka« so spet zapuili Azevu in Savinkovu, ki sta za delovno središče izbrala finksko mesto Terioki. Tam sta uredila veliko delavstvo za dinamit in za pekarske stroje.

Medtem pa je dozoroval drugi dogodek, ki naj bi za Azeva bil nov opomin. Azev je v njem moral igrati tako vlogo, kakršno bi poznaje moral ta ali oni član stranke proti Azevu samemu.

Prvi, ki se je bil po carjevem razglasu dne 31. oktobra vrnil v Rusijo, je bil siloviti pop Gapon. Toda v Rusiji ga je čakalo razočaranje, ker je njegova priljubljenost pri množicah čisto uplahnila.

Delavec, ki jih je leto poprej peljal pred carsko palačo v Petrogradu, so zdaj poslušali druge voditelje in se obračali čisto drugam, kakor pa je hotel Gapon, ki je ostal čisto sam.

Pa ne samo to. Kmalu je videl tudi, da se nekateri vedejo do njega celo nekam hladno in nezaupljivo, kakor da bi bil nevaren, izdajalski človek.

Edino Peter Mojsjejevič Rutenberg ga je sprejel tako kakor nekdaj. Toda ta je tedaj komaj dobro prišel iz ječe, imel je dosti posla, po decembrski vstaji pa je čisto izgubil.

Pop mu je pravil o svojih veličastnih načrtih, o novem položaju, o možnostih, da bi pripravil nova nasilja proti voditeljem državne oblasti, proti ministrom, proti prvakom nasprotnih skupin.

V isti sapi pa je silovito napadal revolucionarje, obsojal njihovo vedenje in delo, trdil, da je boj za osvoboditev naroda treba voditi na drugem temelju in z drugačnimi načini. Treba je skušati doseči sporazum z najboljšimi ljudmi iz starega reda.

Gaponovi načrti niso bili prav preveč jasni, toda Rutenberg je brž razumel, da ga skuša pop omrežiti. Hotel je torej videti, kam pes tace moli.

Gapon se je brž razkrinkal in mu povedal svojo zgodbo.

Ko se je vrnil v Rusijo, se je seznanil z nekimi časnikarjem, ki ga je predstavili načelniku policije Raškovskemu, notranjemu ministru Lopuhinu ter predsedniku vlade Witteju.

Z Wittejem se je potem srečal še večkrat in govorila sta o političnem položaju ter o možnostih, kako bi ga uredili tako, da bi bili zadovoljni vsi. Vlada je pripravljena ustrešiti ljudstvu, toda delovanje revolucionarnih strank, zlasti teroristov, se mora nehati.

Gapon se je zavezal, da bo vlad v tem boju proti teroristom pomagal. Upal je, da ga bo pri tem podprl tudi Rutenberg. Povedal je, da ga je Raškovski zelo častil, mu delal, da si veliko obeta od njegovega in Rutenbergovega sodelovanja in da tudi notranji ministar tako misli.

Vrh tega je Rutenberg povedal tudi, da se je v kavarni Paris razgovarjal z Raškovskim in s polkovnikom Gerasimovim, ki je kmalu nato postal načelnik Obrane v Petrogradu. Tema je zagotavljal, da bi Rutenberg bil pripravljen sodelovati a policijo in vlado pri tem pomirjevalnem delu.

Gapon je govoril tudi o lepem plačilu, ki bi ga policija dala, če bi ji o pravem času sporočila o atentatih, ki se pripravljajo.

Ni mu pa seveda povedal, kako je nekaj dni poprej policiji sporočil, da je Rutenberg 22. januarja 1905 sklenil ubiti carja.

Rutenberg se ti pogovori z Gaponom zelo pretresli. Toda ni ugovarjal, ker je mislil, da je prva njegova dolžnost o tem obvestiti stranko in »bojni odsek«.

Zato je sklenil, da bo Gaponu pri tej igri pomagal, dokler ne bo prišel čas, da udari po njem.

Gapon je ves zadovoljen odšel, ko sta se zmenila za novo snidenje. Naglo je o razgovoru obvestil Raškovskega ter pričel tudi notranjega ministra Durnova, da bo z Rutenbergovo pomočjo odkril zaroto teroristov proti carju, proti predsedniku vlade Witteju, proti njemu in proti Raškovskemu.

Ceno za to dragoceno uslugo je nastvil na sto tisoč rubljev.

Raškovski, ki so ga pooblastili za pogajanje, je ponudil pet in dvajset tisoč rubljev.

Rutenberg je zdaj brž odpotoval v Helsinki, kjer so hivali člani glavnega odbora stranke. Poročal je o pogovoru, ki ga je imel s Gaponom, Azevu, Černovu in Savinkovu.

Azev je pasivno poslušal, potem je dejal:

»Po mojem je nemogoče spraviti a poti Gaponu samo po tem, kar je povedal Rutenberg. Gapon je pri množicah preveč priljubljen. Njegova smrt bi bila nerazumljiva. Nihče nam ne bi verjel, če bi jo sku-

šali utemeljevati. Ljudje bi dejali, da smo ga ubili iz strankarskih razlogov, ne pa zato, ker je imel zveze s policijo.

Najprej je treba dokazati, da te zveze res ima. Rutenberg je revolucionar in zaradi tega sumljiv tistim, ki se bodo bavili s to zadevo. In zanimalo se bo zanjo dosti ljudi. Seveda, če bi bilo Gaponu moči razkrinkati...«

Rutenberg je vprašal:

»In kako bi ga lahko razkrinkali?«

»Kaj preprosto! Gapon pravi, da se pogosto shaja z Gerasimovim in Raškovskim. Dajte se povabiti na kak tak razgovor, delajte se, ko da ste pripravljeni sprejeti njihove ponudbe in da ste pripravljeni stopiti v policijsko službo, ter ubijte Gaponu in Raškovskega na en mah, če ju dobite skupaj!«

»In potem?«

»Potem bomo imeli v rokah vse dokaze, ki jih potrebujemo. Vsi bodo prepričani, da je Gapon res izdajalec. Vrh tega bo pa ubit še Raškovski. Stranka nima hujšega sovražnika, kakor je on. Njegova smrt bi imela velik pomen.«

Obično je Azevljev glavni namen pri tem načrtu bil, iznebiti se Raškovskega, ki je zdaj odrazil dvojno igro in dvojno življenje Evna Azeva. S tem se je hotel ostri nevarnega sovražnika, hkrati pa se pokazati zvestega revolucionarja. Maščevanje je bila stvar, ki se ji je Azev kaj težko odpovedal, kakor smo že videli.

Černov je Azevljevo misel odobraval.

Savinkov je pa mislil docela drugače. Prepričan je bil, da bodo dokazi o Gaponu krivdi prej ali slej sami prišli na dan.

Azev in Černov pa nista bila te misli, temveč sta dejala, da ne moreta prevzeti odgovornosti za nič, če jima ne ugodijo v tej zadevi.

Rutenberg se je umaknil v sosednjo sobo in tam dolgo premišljeval.

Ko se je vrnil, je dejal:

»Dobro! Skušal bom ubiti Gaponu in Raškovskega!«

Azev je takoj izdelal načrt za nastop. Ko bi se Rutenberg spet dobil z Gaponom, naj bi mu delal, da sprejema ponudbo za vstop v policijsko službo in da bi se rad dobil z Raškovskim. Razen tega naj bi dejal, da je član »bojnega odseka« in da ima nalogo pripraviti atentat na Durnova.

Če bi bil Raškovski nezaupljiv, bi moral Rutenberg pretrgati vsako zvezo s stranko in živeti čisto zase.

Da bi premagal nezaupljivost Raškovskega, bi se Rutenberg moral delati, da pripravlja atentat na Durnova. Moral bi pogosto najemati kočijo, če se le da, vedno isto, in ob določenih urah pohajati po cestah, po katerih se vozi Durnov.

Azev je tudi predlagal, da bi se nekaj tovarišev preoblekli v vojnike in vzdrževali zveze z Rutenbergom. Ti bi sicer bili obsojeni a gotovo smrt, vendar je umor Raškovskega po njegovem bil tako važna reč, da bi »bojni odsek« za to lahko žrtvoval ne le enega človeka, temveč več članov.

Poudarjal je, da je Raškovski tisti človek, ki drži v rokah vse niti političnega vohunstva. Sprito tega je kazna za Gaponu zadeva druge vrste.

Rutenbergu načrt ni ugal. Pretvarjanje in laž sta se mu gabilo.

Savinkov piše:

»Ni se bil še navadil na misel, da temelji vse boj ne samo na osebni žrtvi, temveč tudi na laži...«

Vendar je Rutenberg Azevljev načrt sprejel.

Savinkov je šel pogajati se z nasilnikom Dvojnjkovim, da bi prevzel hlajeno nadzorstveno službo v Petrogradu. Ta je sprejel, četudi je vedel, kaj tvega s tem.

Rutenberg je imel z Azevim, druge pogovore, pri katerih sta preučevala podrobnosti o dvojnem atentatu. Določila sta, naj bi Rutenberg ubil samo Gaponu, če se mu ne bi posrečilo zabit obih na določen kraj — nekam na Finko.

Rutenbergu so naročili, naj pošlila podrobna poročila o tem, kako zadeva poteka. Če bi se posrečila, bi izdali uradno poročilo.

Zbirke rastlin, metuljev in drugih žuželk, dalje zbirke raznih odlikovanj in kolajn. Nek mali razstavljalec se je celo odločil, da razstavi pri tej priliki zbirko raznega mršca, kakor ašl, bohe in podobno. Potem si bodo ljudje na tej mladinski razstavi lahko ogledali tudi zbirko železniških vozovnic iz skoraj vseh dežela na svetu. S to razstavo bodo imeli precej zabave tudi starejši ljudje in ne le otroci.

Granata med jabolk

Neki švicarski trgovci z zelenjavo in sadjem je te dni dobil nenavadno pošiljko. Med jabolk, ki mu jih je poslal njegov dobavitelj, je v zaboji ležala granata, ki je bila sicer že izstreljena, a ni eksplodirala. V premeru je merila 20 mm, dolga pa kakršne izstreljujejo a protitankovskimi topovi.

Kar z glave mu je ukradel klobuk

V Amsterdamu je bilo. Nad tem nizozemskim pristaniškim mestom leži zdaj v pustih jesenskih dneh skoraj vedno gosta megla, ki se dviguje iz tamkajšnjih zalivov in zavija mesto v polmrak. Na postajališču mestne cestne železnice je zadnjič stal nek natakari, ves utrujen od dnevnega posla, in najbrž tudi že lačen. Zato ga je šel bolj tresel mraz. Bil je zatopljen vase, ko da bi na pol spal. Nenadno je v tej svoji zatopljenosti opazil, kako je neznana roka zgrabila njegov klobuk in mu ga snela z glave. Sprva je mislil, da se mu je v nekakem polnu neka »pritaknola«, a že se je moral prepričati, da gre za čisto navadno tatvino. Toda neznanec, ki mu je snel klobuk a glave in ga posadil na svojo, je že izgubil v megli, z njim vred pa za vedno tudi natakarijev klobuk.

Francoska zibelka počasnejša od mrtvaške krste

Po uradnih podatkih, ki jih je bil prinesel francoski list »La France Socialiste«, je imela Francija leta 1942 okroglo 38.600.000 prebivalcev. Otrok se je lanko leto rodilo v Franciji 344.673, ljudi pa je umrlo 638.298.

Zibelka je tekla, kakor se vidi iz teh števk, dokaj počasneje, kakor pa se je ukala lopata v pogrebnihih rokah... V Franciji je potemtakem samo lanko leto število prebivalstva padlo za 36.625. V primeri z letom 1940 in 1941 so v Franciji v tem oziru sicer nekoliko napredovali, a vendar tega ne moremo jemati za znamenje, da je kriza že prečlena. Zlasti pada v oči, da umre izredno mnogo dojenčkov. Navzile temu da vlada zadnje čase dedalje bolj skrbti za matere in otroke in da se je zelo pospešilo tudi dajo pri pobljanju tuberkuloze, še vedno umre do 70 dojenčkov na vsakih tisoč.

Meso in kava v Braziliji

Braziliški minister za vojno gospodarstvo je uvedel za tri, po številu prebivalstva največje zvezne države v Braziliji, namreč za Rio de Janeiro, Sao Paulo in Minas Geraes dva brezmesna dneva v tednu. Ta ukrep je narekovalo na eni strani dejstvo, da Brazilija zadnje čase izvozi mnogo mesa v Združene ameriške države oziroma za ameriško in angleško vojsko, na drugi strani pa je gospodarstvu z mesom škodovalo dejstvo, da je mnogo ljudi, ki so se doslej ukvarjali s tem poslom, odšlo na delo v vojne tovarne.

Drugo, za Brazilijo prav tako pereče vprašanje, je vprašanje kave. Leta 1938. so iz Brazilije izvozili 17.2 milijona vreč kave, lanko leto pa je ta izvoz padel kar na 7.3 milijona vreč. V prvih petih mesecih letošnjega leta so Brazilci izvozili le 3.1 milijona vreč kave, t. j. cel milijon vreč manj kakor pa lani v istih petih mesecih. Izgubo, ki je nastala zaradi zmanjšanja izvoza, skušajo Amerikanci kriti na ta način, da so temu primerno dvignili ceno brazilski kavi.

Svojevrsna mladinska razstava

V finski prestolnici Helsinkiju bodo te dni pridelali edinstveno razstavo, ki bo posvečena izključno mladini. Priridelci bodo tudi sami otroci in bodo na razstavi prikazovali izkušnje iz mladinskega dela najrazličnejše vrste, kakor številna umetniška dela, kipe, zbirke slik, majhne jadrnice, zbirke dopisnic in mnogo drugih stvari. Obklovalci te svojevrsne razstave bodo imeli priliko videti tam tudi razne mladinske knjige,

čilo z izjavo, »da je »bojni odsek« po sklepu glavnega odbora stranke zaupal Rutenbergu nalogo, naj s krvjo Gaponu in Raškovskega opere sramoto, ki je bila vržena na 22. januar.«

Rutenberg se je vrnil v Petrograd. Gapon je bil že v skrbih in je bil vesel, ko mu je Rutenberg povedal, da njegov predlog sprejema in da je pripravljen dobiti se z Raškovskim.

Tedaj je bil sporazum glede nagrade. Rutenberg je zahteval pet in dvajset tisoč rubljev za to, da bi se sešel z Raškovskim ter sto petdeset tisoč rubljev za vse skupaj.

Po dolgih pogajanjih se je zadovoljil s pet in dvajset tisoč rubljev za vso.

Cez nekaj dni mu je Gapon sporočil, da hoče Raškovski prej, preden bi se sešel z njim, nekaj podatkov o »bojnem odseku«.

Rutenberg si je odgovor na to pridržal. Snidenje so določili za večer 17. marca v restavraciji Contan.

Rutenberg je šel ob dogovorjenem uri, sedel za mizo in čakal. Ni bilo nikogar. Namesto tega je zapazil, da je lokal poln agentov Obrane.

Zaradi tega se je vrnil domov.

Ko je Raškovski hotel iti v restavracijo, mu je telefoniral Gerasimov in mu živo odsvetoval, naj nikar ne hodi na pogovor. Rutenbergovo vedenje se mu je namreč zdelo sumljivo in vsa stvar nevarna.

Raškovski je dejal, da je ukrenil svoje, saj je v sosednji prostor postavil stražnike, da bi bili pri roki, ko bi se pogovarjal z Rutenbergom. Zato ni hotel tovariševega nasveta poslušati.

Toda pozneje se je premislil in sklenil iti domov. Od tega trenutka dalje se je sploh nehal zanimati za vso stvar.

Rutenberg je zdaj odpotoval v Helsinki, da bi poročal Azevu. Tega je nenadna sprememba v poteku stvari zelo jezila in je Rutenberga zaradi tega trdo prijel, tako da je Rutenberg odpotoval brez slovesa. Pustil mu je samo listek, v katerem mu sporoča, da bo zadevo izpeljal do konca po sklepih, ki so jih sprejeli poprej.

Azev je menil, da je to sporočilo zanj žaljivo, vendar ni storil ničesar, da bi Rutenbergu preprečil izvedbo lastnega načrta, da bi ubil samo Gaponu.

Po vrnitvi v Petrograd je Rutenberg dobil zvezo z nekaterimi delavci, ki so se bili udeležili Gaponove manifestacije 22. januarja. Delavec so Rutenberg imeli zelo radi in je lahko računal na njihovo pomoč.

Toda ko jim je začel praviti o Gaponovem izdajstvu, mu niso marali verjeti. Zato je sklenil, da jim bo preskrbel dokaze.

Nekega dne je popa odvedel a sabo v Terioki. Med potjo sta govorila o predlogih Raškovskega. Njuno kočijo je vozil delavec, preoblečen v voznika. Ko je poslušal pogovore, se je lahko prepričal glede Gaponu in je potem poročal tovarišem.

Ti so zdaj sklenili popa ujeti, da bi ga sodili.

Rutenberg je najel vilo v Ozerkih blizu Petrograda. 10. aprila je povabil tja Gaponu, ki je prišel točno ter brž začel vprašanje, ki ga je najbolj tiščalo. Ni vedel, da v sosednji sobi poslušajo ljudje, ki so bili 22. januarja pri manifestaciji pred Zimsko palačo njegovi tovariši.

Rutenberg se je delal, ko da ne mara sprejeti predlogov, ki mu jih je bil pop dal poprej, češ da se je premislil. Zdaj ga je pa Gapon začel pregovarjati:

»Nikar ne delajte komedij! Navsezadnje morate priznati, da je pet in dvajset tisoč rubljev lep znesek!«

»V začetku ste mi govorili o sto tisoč rubljev. Ali niste rekli, da ponuja Raškovski sto tisoč rubljev?«

Rutenberg se je še naprej branil ter pripomnil, da bo zaradi to izdaje dosti tovarišev prijetih.

Gapon mu je odgovoril, da pač mora biti tako, da pa bo vendarle kateri lahko ušel. Tolažil ga je, da ne bo o tem nikoli nihče zvedel ničesar, zakaj Raškovski je mož in ve, kako je treba delati.

Delavec, skrit v sosednji sobi, so pogovor poslušali od začetka do konca. Prej so Gaponu oboževali, zaradi tega je njihova leza zdaj bila še hujša.

Ko so na lepem vdrl v sobo, kjer sta bila Gapon in Rutenberg, je Gapon nekatero izmed njih spoznal in takoj uvidel, kako in kaj je.

Zgrudil se jim je pred noge ter stokal: »Bratje, bratje! Spomnajte se preteklih dni... odpustite mi!«

»Nismo več tvoji bratje! Tvoj brat je Raškovski, a se mu zavpil v odgovor. »Prodat si nas policiji. Si izdajalec in vohun. Zate ne more biti usmiljenja!«

Rutenberg tega prizora ni mogel prenašati in je šel iz sobe. Ostal je nekaj trenutkov zunaj in z žalostjo mislil na kluhezen, ki ga je družila s tem človekom.

Potem je odšel iz hiše ter se vrnil v Petrograd.

Medtem je Gapon naprej prošil za milost. Delavec so ga zvezali, mu zadržnili vrvi okoli vratu in ga obesili na obesilnik za obloko.

Potem so ga pustili ondi, ga pokrili s kožuhom, vilo zaklenili ter izgubili. Gaponovo truplo so odkrili šele pozneje, in sicer, kakor smo videli, po podatkih in obvestilih, ki jih je policiji dal Azev.

Osrednji odbor stranke ni hotel prevzeti odgovornosti za ta gnušni umor. Azev je trdil, da ni dovolil, da bi ubili Gaponu samega. Rutenberga so nazadnje začeli imeti za lažnivca in obrekovalca in o njem širili sramotna sumnja — vse po zaslugi in delu Evna Azeva.

Za božič,
za god,
za nagrado,
za vsako priliko
je najlepše darilo

Quo vadis
Roman v slikah!

Dobite ga

v uredništvu »Slovenskega doma«.

Kratek sprehod po pisanem svetu

Zabavne številke iz Egipta

Zadnji popis prebivalstva v Egiptu kaže nekatere zelo zanimive, skoraj bi rekli zabavne podrobnosti. Statistika ugotavlja, da danes živi v Egiptu 200.000 ljudi, ki so zreli za zakon, a so doslej še vedno ostali neporočeni, in sicer 150.000 moških in 50.000 žensk. Poročenih je približno pol milijona Egiptčanov. Potemtakem je približno štiri petine za zakon zrelih moških ostalo samskih, na drugi strani pa je četrtina žensk ni omoženih. Na četrt milijona ločencev pa odpade tri petine žensk. Tudi vdov je razmeroma mnogo več kakor vdovcev. Vdov so nastali nje manj ko 65.800, vdovcev pa le 12.000. Ta značilni pojav je treba pripisovati mnogozenstvu. Med poročenimi Egiptčani je namreč 6000 takšnih, ki imajo po več žena. Med njimi jih ima 450 po tri žene, 100 pa celo po štiri.

Tudi kamen lahko zboli

Znanost se že dalj časa bavi z vprašanjem, če bakterije, ki si tolikokrat izberejo za svojo žrtev človeka, napadejo in ugonatjo lahko tudi kamenine. Svoj čas so naredili poskuse, da bi si bili o tem dokončno na jasnem. Natrati so določene vrste bakterij po površju kamenine ter jih tako ločili od okolice, da niso mogle priti v stik s kakšno organsko snovjo. V navzile temu so bakterije izredno dobro uspevale in se naglo razmnoževale. Iz tega sklepajo, da so se v resnici lotile tudi kamenja. Bakterije ne vnaajo kameninam le vseh ostankov organskih snovi, temveč načno tudi rudninsko, anorgansko podstat. Z drugimi besedami bi se to reklo, da tudi kamen lahko »zboli« zaradi bakterij.

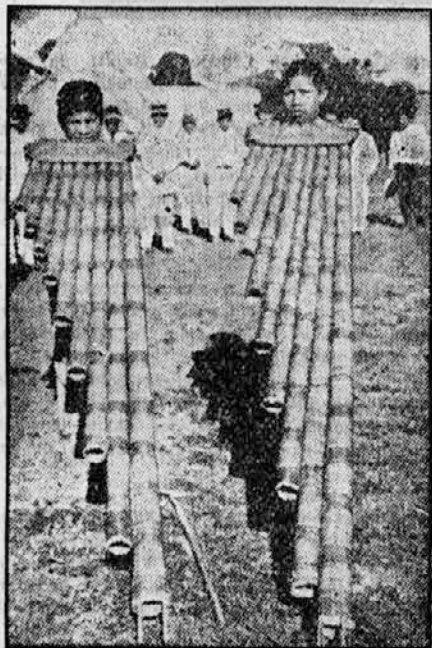
PRI POTOMCIH INKE

Pot od La Paza do jezera Titikaka v Boliviji

Kogar zanese pot v deželo alavnega rodu Inke, v ozemlje današnje zmedene Južne Amerike, si bo komaj mogel misliti, da so tod nekdanji živelci ljudje, ki so z visoko omiko odprli oči vsemu svetu, a mu hkrati pustili nešteto ugank o poreklu, jeziku, šegah in upravnih ter političnih skupnostih.

Na vsaj poti od La Paza, najvišje ležeče prestolnice na svetu, pa do znamenitega jezera Titikaka, čigar ime ostane že po skoraj smešnem zvoku vsakemu učenemu zemljepisja v spominu, srečaš obilo zagonetnih kamnitih spomenikov, za katere pa ima današnji Bolivijec presneto malo smisla. Tod so stala velika stara svetišča, sodišča, gledališča in upravna poslopja starih Inkov, danes pa so ostali le še tlaki in posamezni stebri teh znamenitih zgradb: pač zato, ker so ljudje vse, kar je bilo količkaj uporabno za zidavo, kratkomočno raznesli.

Kakih trideset kilometrov zahodno od La Paza se boš ustavil v Viachi, precej važnem mestecu, kjer se križajo železnice in je vlada postavila veliko radijsko postajo. Povsod srečaš debelušne, okorne deklice mešanega rodu, ki ti ponujajo toliko priljubljene kavine kruške, bosi, razcapani snazilec čevljev pa te bodo ustavljali z glasnim: »Lustre, senor! Lustre!«. Ko stopiš z vlaka na ploščad, se ti bo približal berah, ki ti za »diezicito« obljublja vse nebeske blagoslove. Potem boš našel na vrsto čenčavih Indijk, ki prodajajo pivo, sadje in sampa-

Bolivjska pastirska »frula«, ki spominja na Panove piščali. Danes jih rabijo le še pri večjih domačih slovesnostih, plesih in veseliceh

preromali velike severne pokrajine ter naposled dospeli prav v bližino bolivijskih ravnin, ali pa sta bili azijska in ameriška celina po otočju v Tihem morju zvezani, da so mongoli tako imeli prehod v Južno Ameriko. Danes so vsi znanstveniki glede plemenske povezanosti azijskih mongolov z ameriški Indijanci ene misli.

Tiahuanaco je kraj, ki je videl vso veličino in zaton znamenite, a v bistvu malo znane omike Inkov. Priča pa tudi, da so za Inki živela toč plemena, ki so skušala spet vzpostaviti propadajočo civilizacijo Inkov, dokler niso po temnih stoletjih selitev in preselitev manj znanih plemen, prišli v te pokrajine španski raziskovalci. Dvojno omiko dokazujejo na pol dovršeni kamnitni spomeniki, ki vsiljujejo misel, da je neka velika nesreča, prirodna ali drugačna, zidarje prisilila, da so delo opustili. Tiahuanaco je ves obdan z menhirji in monoliti, ob obalah jezera Titikaka pa najdemo še danes velike kamnitne ploščadi, na katerih so verjetno stali spomeniki junakov in veljakov, ki jih je ljudstvo nekdanj imelo v časti. V bližini Tiahuanaca je stalo tudi ogromno svetišče Inkov, posvečeno sončnemu bogu. Na pročelju je bil upodobljen velik andski kondor, o katerem so verovali, da vleče sonce vsak dan po veliki nebesni

Aymarski Indijanci s svojo lamo. — Lama je kot tovarno živalce, ki združuje v sebi nekaj značajk kamele in ovce, v Južni Ameriki najbolj v navadi. Skromne so kakor kamele, toda lepše na oko in bolj zabavne. Lama daje sicer volno, ki pa je mnogo trša od tiste, ki jo nudi njena sestrična — alpaka ova

poti. Kalasaya je ime sončnemu svetišču, ki je v bistvu paralelogram s približno 120 kv. metrov površine. Kake tri metre nad okolico je kamnitna ploščad, obdana na vseh straneh s 4-6 metrov visokimi menhirji. Domačini so mnogo ostalin razvlekli v razne kraje in jih uporabljali za gradbo hiš. Povsod v pokrajini naletiš na te raztresene ude, vendar pa je svetišče kljub samotnemu počitju nezavdanih domačinov ostalo ogroženo, ki s tihim in svečanim mirom priča o velikih zamislih davnega plemena. Preperle strehe slamanatih in ilovnatih koč današnjih prebivalcev okrog Tiahuanaca, ki povsod žalostno mečkajo v ta davni svet, krepijo v tujcu otožni spomin na veliko preteklost, za katero so pozni potomci pokazali tako malo spoštljivosti.

V bližini razvalin vidiš nizke ilovnate pregraje, ki ločijo skromne indijanske poseti, okrog njih vole in krave, ki mulijo ječmenovo slamo; po nižinah pa se pasejo osli, govedo in ovce. Sredi ovčje črede vidiš razcapanega pastirja, ki piska otožen napev na svojo silko frulo. Beli in sinji golobi prhutajo okrog slamanatih streh, Aymarski Indijanci je vpregel lame in se s posušeni odpadki lame odpravljajo na trg v La Pazu. Na drugi strani ceste ti stoji kamnitni malik, kakor je morda stal že celih 20 stoletij, dekad pred njim pa ga upodablja v glini in prodaja tujcem.

Zanimivo je, da so bili Inki navdušeni kirurzi. Na mnogih krajih po bolivijski planoti in zlasti v bližini starega jezera so našli celo vrsto človeških lobanj z majhno luknjico na temenu ali na čelu. Bili so prepričani, da je treba človeku navrtati, če preveč pogosto trpi za glavobolom, češ da je glavobol vir vseh telesnih tegob. Stevilno

OPOZORILO!

Opozorjamo p. n. konzumente, da je Sedlar Ivan, lastnik tovarne hranil »Slada«, Ljubljana-Moste, stavil v promet škatle z napisom »Pravi Franckov dodatek kavi« po pol kg, katere pa ne vsebujejo našega izdelka. Te škatle se razlikujejo od naših originalnih škatel samo po barvi mlinčka na sprednji strani škatle. Na naši originalni škatli je namreč mlinček temnomodre barve, torej iste temnomodre barve kot sta dva trakova in površina na kateri se nahaja ime »Franck« na sprednji strani škatle, dočim je na škatlah, ki jih je stavil v promet Sedlar Ivan, barva mlinčka črna, a trakova in površina pa temnomodre barve.

Škatle Sedlarja Ivana sploh ne vsebujejo niti najmanjšega odstotka cikorie, temveč so napolnjene z neko drugo mešanico.

Proti Sedlarju Ivanu smo zagadi gornjega uvedli sodni postopek:

FRANCK Industrija KAVOVINA D. D. prej
HINKO FRANCKA SINOVI D. D., ZAGREB.

MALI OGLASI

JELOV/SMREKOV LES
rezan in tesan, kakor tudi brestove, bukove, hrastove, javorjeve, jescenove in lipove plohe dobite v skladišču družice »MARAD« v živino-zdravniški ulici (za Čukrarno).

SIVALNI STROJI, POGREZLJIVI
živajo naprej in nazaj, vežejo, krpajo, stalno na zalogi pri »TRIGLAV«, Resljeva c. 16.

Indijanski deček iz Bolivije. — V roki drži vrv, ki je spletena iz alpaka volne in jo vidiš v rokah slehernega Indijanca, toliko mu namreč rabi v vsakdanjem tvorjenju

Bolivjska meščanka mešane krvi. Poleg pisanih dolgih ogrinjal tamošnje ženske rade nosijo takle bel slaminik, ki ga ne odložijo niti tedaj, ko gredo za gospodinjstkim posli

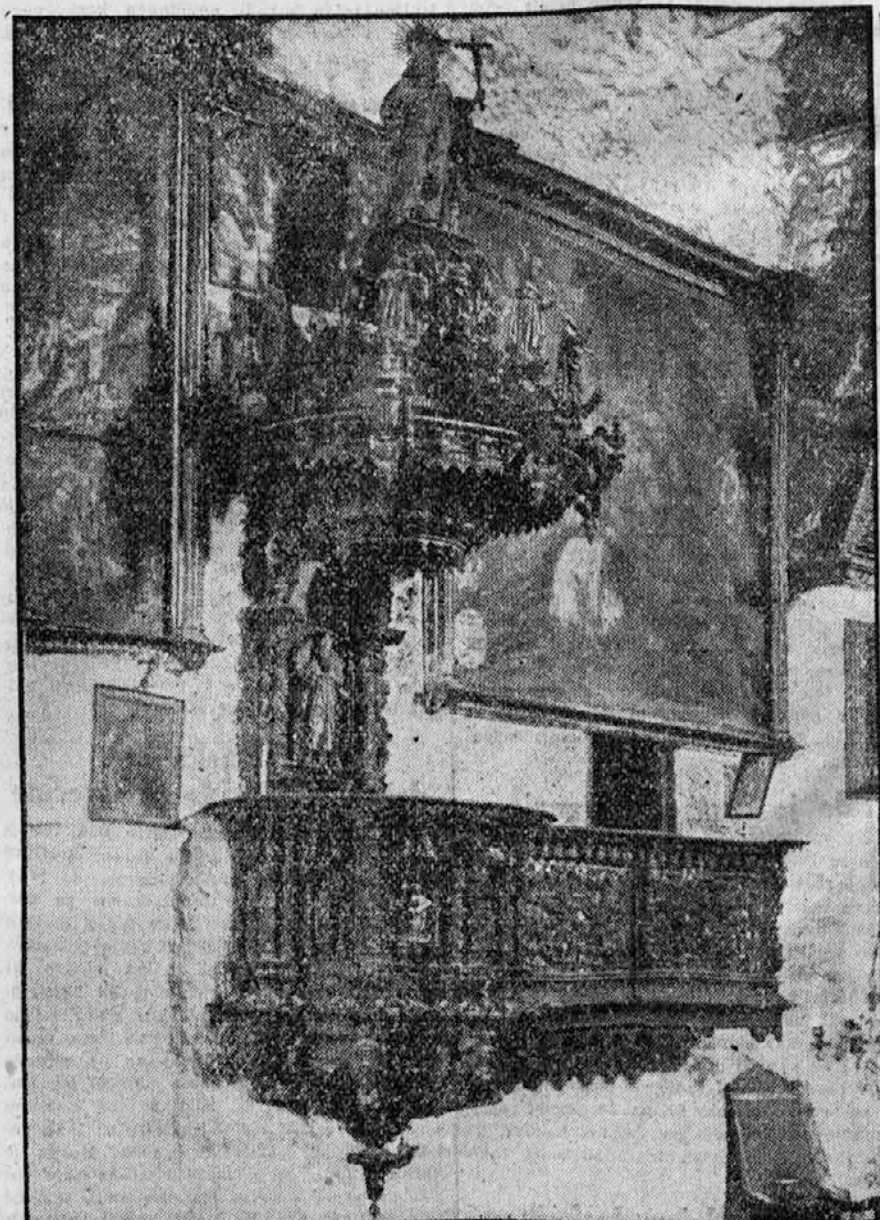
lobanje torej pričajo, da je mnogo ljudi iskalo utehe pri domačem kirurgu. Inki tudi niso bili navdušeni za ljudi, ki imajo visoko in močno razvito čelo. Menili so namreč, da je čelo sedež individualnosti in podjetnosti, ki pa prečesto škoduje celoti. Iz strahu pred kakim socialnim razkrojem ali prevratom so že otrokom z zapletenim prevozanjem stisnili lobanjo, da se je mogla razviti le v željeno obliko.

Omembe vredna je še stolnica v Tiahuanacu. Težko je reči, kdaj je bila zgrajena. V njej ne najdeš ne sedežev ne klopi. Vorniki klečejo na surovo obdelanem kamnitnem tlaku pred velikim oltarjem, ki je ves iz točlenega srebra.

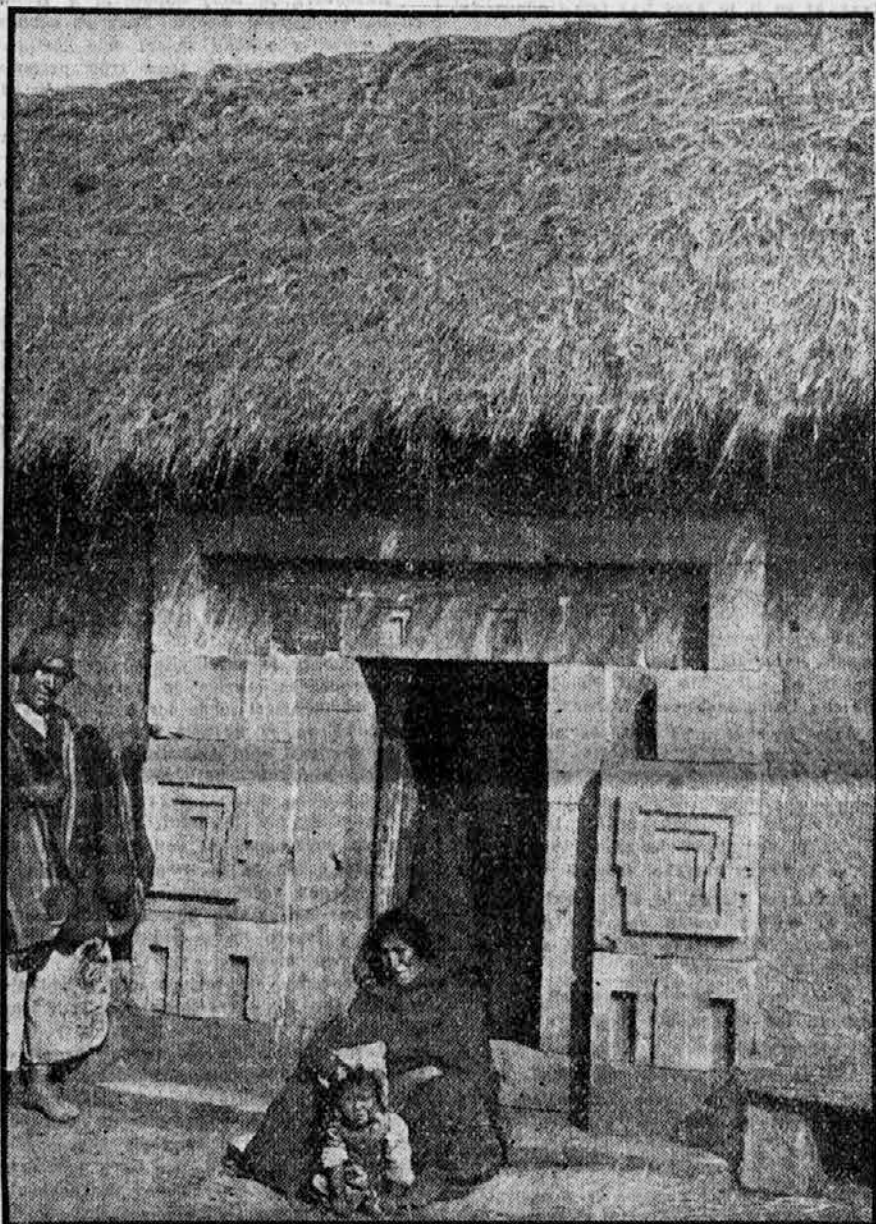
Zunaj cerkvene ograje stoji še danes dva prastara kamnitna malika, okrog njih pa boš videl, kako se dečki podijo za žogo. Ko bodo v tebi prepoznali tujca, ti bodo hrupno ponujali svoje »monolitos«, posnetke starih malikov, ki jih precej spretno izklesajo iz ognjeniške kamenine.

Dvajset kilometrov od Tiahuanaca je pristanišče Gaquil ob jezera Titikaka. To je staro špansko mestce z majhnim kolo-dvorom, gostiščem in carinsko hišico. Zaradi novih, hitrejših prometnih poti Gaquil počasi umira.

Sredi jezera Titikaka teče meja med Bolivijo in Peruom. Trije parniki, med njimi je največjemu ime »Inka«, opravljajo vso prometno službo med obema državama — kadar nista v vojni, kar se le prade zgodi, kakor pričajo zadnja desetletja.

Zrezljana pržnica v cerkvi sv. Blaža v Cuzcu. — V stari prestolnici Inkov v Peruju imajo baje za vsakih tisoč prebivalcev po eno cerkev.

Koča aymarskega Indijanca. — Za vhod si je iz starih razvalin navlekel odlomke prastarih spomenikov

nadase, kruške, obložene s pečenim mesom in popopranim krompirjem. Ob izhodu pa ti bo oko obviselo na zamazanih, velikih lepkih, ki vabijo na »slovesno kronanje Naše Gospe v Copacabanici, kjer se vsako leto zberejo Indijanci iz Bolivije, Perua, Ekvadorja, Čileja in Argentine, da bi izprosili blagoslov za setve.

Po precej pustem gričevju, kjer redke črede ovac, lam, mul, volov in svinj blodijo za pašo, se pot odpre v bohotnejšo ravan, tja dol proti znameniti prestolnici starih Inkov: Tiahuanaco. Ob cesti vidiš velike kupe »yaretas«, toles in »taquijas«, ki služijo domačinom za kurjavo. »Yaretas« je poseben mah, »tolas« nizko in gosto grmičje, »taquijas« pa posušeni odpadki lame. Po obronkih čepijo nizke ilovnate in z ječmenovo slamo krite koč, kjer so doma zanikrost, otožnost in nesnaga.

Plemensko vprašanje je v Boliviji precej zapleteno. Več ko polovica je Indijancev in samo 15 odstotkov je belcev, po večini po-

tomci španskih mornarjev, raziskovalcev in lovec za srečo. Ravno v Tiahuanacu najdeš čiste zastopnike obojih plemen, od katerih se eni ponašajo, da so potomci slavni Inkov ali Aymarov, drugi pa, da so njih dedje bili mogočni španski »conquistadores«, ki so pluli po vseh svetovnih morjih in po vseh neznanih celinah pokazali moč in oblast.

Kdor pa se pobleže zanima za vprašanje krvi in plemena, bo kmalu spoznal, da so ravno aymarski Indijanci čudovito podobni azijskim mongolom. Antropologi jih po pravici prištevajo k tatarsko-mongolskim skupinam, ki jih srečamo povsod po stari Kolumbiji, Peruju, Čileju in v Argentini. Značajke: širok obraz, nizko čelo, sploščen, ali vsaj nikdar šilast nos, majhne črne oči in debele ustnice. Kakor med pravimi mongoli najdeš tudi med aymarskimi Indijanci prav malo moških z brado.

Malokoga danes še zanima, ali so mongoli v davni prišli po Beringovi cesti in

»Baise«, primitivni čolni na jezera Titikaka. — Čolni so skrbno sestavljeni, a niso dolgo rabni. Indijanci se zelo bojijo vode, ker večinoma ne znajo plavati in voda v jezera je — hudo mrzla